

M. ÇELİKDEMİR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2019

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER
KÜTÜPHANESİ TY1337 NUMARADA KAYITLI LUGAZ
MECMUASI İNCELEME ÇEVİRİ YAZILI METİN**

MERYEM ÇELİKDEMİR

TEMMUZ-2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER
KÜTÜPHANESİ TY1337 NUMARADA KAYITLI LUGAZ
MECMUASI İNCELEME ÇEVİRİ YAZILI METİN**

MERYEM ÇELİKDEMİR

TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan TAŞTAN

TEMMUZ-2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Meryem ÇELİKDEMİR'in "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337 Numarada Kayıtlı Lugaz Mecmuası İnceleme Çeviri Yazılı Metin" başlıklı tezi 11/07/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr.Öğr.Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylıyorum.

Doç.Dr. Yakup YILMAZ
Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı Başkanı

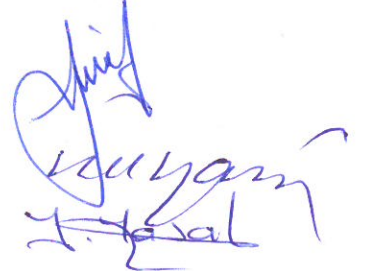
Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Dr.Öğr.Üyesi Erdoğan TAŞTAN
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Dr.Öğr.Üyesi Erdoğan TAŞTAN
Dr.Öğr.Üyesi Niyazi ADIGÜZEL
Dr.Öğr.Üyesi Yeliz YASAK PERAN

Marmara Üniversitesi
Kırklareli Üniversitesi
Kırklareli Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Meryem ÇELİKDEMİR
11/07/2019

ÖZ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ TY1337 NUMARADA KAYITLI LUGAZ MECMUASI İNCELEME ÇEVİRİ YAZILI METİN

Çelikdemir, Meryem

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi, Dr. Öğr. Ü. Erdoğan TAŞTAN

Temmuz, 2019

Klasik Türk Edebiyatı şairleri tarafından genellikle mesnevi nazım şekliyle tertip edilen lugaz, 15. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve 18.yy'da en verimli dönemini yaşamıştır. Üzerine çalışma yaptığımız bu eser ise çoğunluğu 17. 18. ve 19. yüzyılda yaşamış şairlerin lugazlarını kapsamı itibariyle önem arz etmektedir.

Eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1337 numarada kayıtlı lugaz mecmuasıdır. Mecmua 51 varak olup 249 lugazdan oluşmaktadır. Bu çalışmada 249 lugaz, çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle latin harflerine aktarılmış, lugaz türü ve lugazın Türk edebiyatındaki yeri hakkında da bilgi verilmiştir. Söz konusu 249 lugazın içerik ve şekil bakımından da incelemesi yapılmıştır. Çalışmada, şairi bilinmeyen lugazlarla birlikte şu şairlere ait lugazlar bulunmaktadır: Nâlî, Reşîd, Vehbî, Fennî, İtrî, Şehdî, Nâbî, Mâilî, Ferdî, Şehrî, Vaslî, Şûrî, Emîn, Necîb, Neylî Efendi, Zihnî, Mahtûmî, Haşmet, Abdî, Azmî, Lutfî, Hilmî, Gubârî, Rif'atî, 'İzzet, Sa'dî, Lebîb, Mâdih, Sâmi, Nedîm, Câmî, Hulûsî, Kâmî, Yümnî, Şâkir.

Anahtar Kelimeler: Lugaz mecmuaları, lugaz, bilmece

ABSTRACT

THE REVIEW OF THE TRANSLATION OF THE WRITTEN TEXT OF LUGAZ JOURNAL REGISTERED BY THE NUMBER TY1337 WHICH BELONGS TO THE UNIQUE WORKS OF ART OF ISTANBUL UNIVERSITY

Çelikdemir, Meryem

Master of Arts, Turkish language and Literature Department

Supervisor: Assistant Professor Erdoğan TAŞTAN

July 2019

Lugaz which was composed in the way of mesnevi nazim by the poets of classical Turkish literature, started to develop from the 15th century and experienced its most productive period in the 18th century. This piece of work is important as it covers the lugazas of poets who lived mainly in 17, 18 and 19 centuries.

The work of art is a lugaz journal which is registered by the number 1337 at Istanbul Univerity in the Library of the Unique Arts Turkish Manuscripts. The journal consists of 51 varak of 249 lugazas. In this study, 249 lugaz was transferred into Latin letters by the translation method as transcription, information was given about the type of lugaz and the place of lugaz in Turkish literature. The study was also examined in terms of content and shape of the mentioned 249 lugaz. In the study, together with the unknown poets there are also the ones who belong to lugaz Nâlî, Reşîd, Vehbî, Fennî, Itrî, Şehdî, Nâbî, Mâilî, Ferdî, Şehrî, Vaslî, Şûrî, Emîn, Necîb, Neylî Efendi, Zihnî, Mahtûmî, Haşmet, Abdî, Azmî, Lutfî, Hilmî, Gubârî, Rif'atî, 'İzzet, Sa'dî, Lebîb, Mâdih, Sâmî, Nedîm, Câmî, Hulûsî, Kâmî, Yümnî, Şâkir.

Key words: Lugaz journal, lugaz, conundrum

ÖN SÖZ

Lugaz, müstakil bir nazım türü olup günümüzde bilmece'nin atası olarak kabul edilmektedir. Yazıldıkları dönemin sosyal hayatını, düşünce dünyasını ve eğlence anlayışını yansıtmaları hasebiyle önem arz etmektedir. Bu yönüyle de Klasik Türk Edebiyatının halktan tamamen uzak olduğu eleştirilerine cevap vermektedir. Bu çalışmamız da dönemin sosyal ve kültürel hayatına ışık tutmaktadır.

Çalışmamıza konu olan eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1337 numarada kayıtlı lugaz mecmuasıdır. Mecmua, 51 varak olup 249 lugazı ihtiva etmektedir. Bu çalışmada lugazların çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle latin alfabesine çevirisi ve incelemesi yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk Edebiyatında lugaz ile ilgili bilgi verilmiştir. İnceleme kısmı olan ikinci bölümde tezin tanıtımı yapılmış, imlâ özellikleri ile ilgili bilgi ve tespit edilen şairlerin listesi verilmiştir. Metin tesisinde takip edilen yol, muhteva ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise metnin çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle latin alfabesine aktarımı yapılmıştır.

Bu süreçte her an yanımda olan aileme çok teşekkür ederim. Ayrıca bu tezin oluşmasında en büyük paya sahip olan engin bilgisiyle bu alana ilgi ve merakımı uyandıran, sınırsız hoşgörüsüyle benden yardım ve alakasını esirgemeyen hocam Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan TAŞTAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Meryem Çelikdemir

Temmuz, 2019

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR VE SEMBOLLER.....	xi
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. Konu.....	1
2. Amaç.....	1
3. Kapsam.....	1
4. Yöntem.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA LUGAZ.....	3
------------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ TY1337 NUMARADA KAYITLI LUGAZ MECMUASI.....	7
2.1. MECMUANIN TANITIMI VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ.....	7
2.2. MECMUANIN İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	8
2.3. LUGAZLARI YAZAN ŞAİRLER.....	10
2.4. LUGAZLARIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	13
2.4.1. Lugazların Cevapları.....	13
2.4.2. Lugazların Dil Özellikleri.....	16
2.4.3. Lugazlarda Yer Alan Deyim ve Atasözleri.....	18
2.4.4. Lugazlardaki Edebi Sanatlar.....	21
2.4.5. Lugazlarda Geçen Özel İsimler.....	27
2.4.6. Lugazların İçeriği ile İlgili İnceleme:.....	34

2.4.7.	Lugazların Başlangıç İfadeleri.....	37
2.4.8.	Lugazların Bitiş İfadeleri	39
2.5.	LUGAZLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	39
2.5.1.	Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri.....	39
2.5.2.	Lugazların Beyit Sayıları	40
2.5.3.	Lugazların Vezinleri	42
2.5.4.	Lugazların Kafiye ve Redif Özellikleri	44
2.6.	METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN YOL	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN	49
SONUÇ	207
KAYNAKÇA	209

KISALTMALAR VE SEMBOLLER

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
Bkz.	:Bakınız
C	:Cilt
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
L.	:Lugaz
s.	:Sayfa
S	:Sayı
Yay.	:Yayın
Y	:Yazma
Hk.	:Hakkında
vr.	:Varak
vb.	:ve benzeri
vs.	:vesaire
YÖK	:Yükseköğretim Kurulu
“ ”	:Alıntı
( )	:Metinde yer alan cevaplar
[ ]	:Mecmualardan tespit edilen cevaplar / Yazmada eskik bırakılan ve tarafımızca tamamlanan bölümler
(?)	:Tespit edilemeyen cevaplar / Okunuşunda tereddüt edilen kelimelerin sonrasında

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Şairler Tablosu	10
Tablo 2: Lugazların cevap anahtarı	13
Tablo 3: Başlangıç ifadeleri	38
Tablo 4: Nazım Şekilleri	40
Tablo 5: Lugazların Beyit Sayıları	41
Tablo 6: Lugazların Vezinleri	43

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ا	A, a, E, e, '
آ	Ā, ā, a
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṭ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	Ḥ, ḥ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
س	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ش	Ş, ş
ژ	Ž, ž, Đ, đ
ط	T, t
ظ	Z, z
ع	'
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g, Ñ, ñ
ك	Ñ, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū, Ō, ō
ه	H, h, A, a, E, e
ي	Y, y, Ī, ī, Ĭ, ĭ
ء	'

GİRİŞ

1. Konu

Üzerine çalışma yaptığımız eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1337 numarada kayıtlı lugaz mecmuasıdır. Mecmuada 17. 18. ve 19.yüzyıllarda yaşamış şairlere ait lugazlar yer almaktadır. Tezin konusu bu lugazların çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle günümüz alfabesine çevirisi ve incelenmesidir.

2. Amaç

Bu konu üzerine çalışma yapmamızdaki amaç, Osmanlı döneminde kaleme alınmış olan metinleri gün yüzüne çıkartmaktır. Ayrıca lugazın sosyal hayatı en iyi yansıtan türlerden olması dolayısıyla bu çalışma Osmanlı döneminin 17. 18. ve 19. yüzyıllarını anlamak için yardımcı olacaktır.

3. Kapsam

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Türk edebiyatında lugazın yeri ile ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mecmua üzerine inceleme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise mecmuanın çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle günümüz alfabesine çevirisi yapılmıştır.

4. Yöntem

Çalışmaya başlarken ilk önce kaynak taraması yapılmıştır. Tarama esnasında mecmuanın başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Fakat bu mecmuadaki bazı şiirleri de ihtiva eden benzer lugaz mecmuaları tespit edilmiştir. Çalıştığımız mecmuadaki şiirler daha önceden tez olarak hazırlanmış bu mecmuadaki şiirlerle karşılaştırılmıştır. Benzerlik ve farklılıkları dipnotta belirtilmiştir.

1. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA LUGAZ

Lugaz kelimesi sözlükte “çöl faresinin, saklandığı yerin bulunmaması için yuvasını labirent gibi eğri büğrü kazması; saptırmak, sözün maksadını gizlemek, şaşırtmalı söz söylemek” anlamlarına gelmektedir. Kelime *lağz* kökünden türeyen *lugaz/luğz/lağz* şekillerinde de kullanılmaktadır.¹ Arap edebiyatından doğup Türk edebiyatında da ilgi gören *lugaz*, Fars edebiyatında yerini muammaya bırakmıştır.² Fars edebiyatı kanalıyla edebiyatımıza girmiş olan *lugaz* 15. yüzyılda gelişme göstermiş ve 18.yüzyılda en verimli dönemini yaşamıştır. *Lugaz*, klasik İslâm balâgatinde ilm-i beyâna ait hünerler arasında yer aldığından dolayı her üç edebiyatta da benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. *Lugaz* yazmak veya çözmek için dil mantığına sahip olmak gerekir. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilmek gerekmektedir. Bunların yanında İslâm dini, halk inançları ve kültürü, ebced hesabı gibi konularda da bilgi sahibi olmak gerekir. Şairin soruları iyi gizleyecek, okuyucunun da cevabı bulabilecek kıvrak zekâda olması önemlidir.

Gerek zekâyı ve algıyı diri tutmak, gerek eğlenmek amacıyla insandaki sır çözme merakını uyandıran bilmeceler her dönemde revaçta olmuştur.

Türk edebiyatında *lugaz-gûne* olarak da bilinen ve kıt‘a, rubâî, bir veya birkaç beyit olarak kaleme alınan manzumeleri de *lugaz*lara dahil etmek mümkündür. Nâbî’de çokça örneği olan bu şiirlerin ilk bakışta *lugaz*larla bir ilgisi görünmemekle birlikte *lugaz-gûne muamma* veya *muamma be-tarîk-i lugaz* denilen şiirlerde olduğu gibi burda da okuyucuya sorular yöneltilmektedir.

Mensur örnekleri olmakla birlikte edebiyatımızda daha çok manzum olarak kaleme alınan *lugaz*larda farklı vezinlerin yanında özellikle aruzun

---

¹ İsmail Durmuş, “*Lugaz*” Türkiye DİA, C.27, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayın evi, 2003, s.221.

² Mustafa Uzun, “*Lugaz (Türk Edebiyatı)*” DİA, C.27, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayın evi, 2003, s.222.

fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün ve *fe' ilâtün / me' fâilün / fe' ilün* vezinlerinin sıkça kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Beyit ve kıt'a dışında mesnevi şeklinde kafiyelenmiş yirmi-yirmi beş beyitlik örnekler de mevcuttur. *Ahmet Paşa, Nâbî, Nedîm, Şeyh Galîb* gibi meşhur şairlerin yanında *Lâmî, Âşık Ömer, Sünbülzâde Vehbî, Rahmî, Ferdî, Sûcûdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Saîdî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Enderunlu Vâsîf* gibi pek çok şair de bu türde önemli eserler vermişlerdir. Ayrıca mutasavvıf şair *Himmetzâde Abdî Efendi*'nin *Divan-ı Lugaz*'ı manzum lugazlardan oluşmaktadır.

Manzum lugazlar daha çok *elgaz* veya *lugaz ayîne* başlıkları altında divanların sonlarında yer alırken mensur lugazlar daha çok cönklerde yer almaktadır. Ayrıca dini ilimlerle ilgili konuları anlatmak, zihni açmak ve bu gibi metinler üzerinde düşündürmeye, doğruyu bulmaya yöneltmek için yazılmış mensur lugazlar da vardır. Klasik Türk edebiyatında lugaz yazmak, cevap beklemek, cevapları tertip etmek halk edebiyatında da olduğu gibi cevabı bilenî ödüllendirmek gibi bir gelenek de oluşmuştur.³ Lugazı anlamaya ve bulmaya ise *halletmek* demişlerdir.

Divanların son kısımlarında yer alan bu lugazlar, beyitler halinde buldukları manzumeler içinde kıt'a veya kıt'a-i kebîre şeklinde, bazen de kaside ve gazel nazım şekliyle de yazıldığı görülmektedir. Ayrıca küçük mesneviler şeklinde de yer aldıkları görülebilir.⁴

Lugazlarda somut varlıkların nitelikleri zikredilerek bilinmesi istenir. Bir düşüncüyü mecazdan daha kapalı bir biçimde dile getiren bir anlatım tarzı olması itibariyle beyân ilminden, akıl ve zihni geliştirmesiyle de felsefe, mantık gibi aklî ilimlerden biri olarak kabul edilir.⁵

Lugazlara "*Nedir ol, ne acep isim, ol ne isim, nedir ol kim,*" gibi kalıplaşmış cümleciklerle başlanır.⁶ Dikkat çekmek, düşünme becerilerini geliştirmek adına bazen lugazın cevabı ebced hesabıyla gizlenir. Bu gibi

³ Mustafa Uzun, a.g.m., s.223.

⁴ Rıdvan Canım, "*Divan Edebiyatında Türler*" Grafiker Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 2016, s.126.

⁵ İsmail Durmuş, a.g.m., s.221.

⁶ Mustafa Uzun, a.g.m., s.222.

durumlarda harflerin rakamsal karşılıklarıyla birtakım aritmetik işlemleri yapılarak sonuca ulaşılır.⁷

Genellikle bilmece, lugaz, muamma aynı veya benzer türlermiş gibi kabul edilse de divan ve halk edebiyatı sahalarında bunlar birbirinden ayrı tutulmuştur. Buna göre bilmeceler; tabiat unsurlarına bağlı olayları, insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı, akıl, zekâ ve güzellik türünde mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri kapalı bir şekilde ilgili münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimizi çekerek buldurmayı hedefleyen kalıplaşmış ifadeler şeklinde tanımlanmıştır.

Muamma edebi bir terim olarak Allah'ın isimlerini kapsayan bir nevi bilmecedir. Aslında Allah'ın 99 ismi için oluşturulmuştur. Fakat zamanla kişi adlarını da konu almıştır. Bunlar da genellikle beyit ve kıt'a şeklinde tertiplenmişlerdir.

Âşık edebiyatı geleneğinde ise muamma, âşıkların sorduğu manzum bilmeceleri karşılayan bir terimdir. Yani Âşık edebiyatındaki muamma ile klasik Türk edebiyatındaki muammalar farklılık göstermektedir.

Muammalar, cevapları itibariyle lugazlardaki nesnelere ziyade özel adları barındırdığı için daha karmaşık bir ifade şekline sahiptir. Şiirsel bir oyun veya bir tür bilmece olarak bilinen muamma, şairlikten çok bir zekâ ve yetenek işi olduğundan yazılması oldukça güçtür.

Bilindiği gibi muamma ile lugaz, benzerlikleri münasebetiyle birbiriyle çok karıştırılır. Ancak lugazda herhangi bir nesne konu edilirken muamma yalnız Allah'ın adları veya kişi adları için yazılmaktadır. Bunun yanı sıra lugazı muammadan ayıran özelliklerinden biri de açıklamayı kendi içerisinde barındırmasıdır.⁸ Yani lugazda çözümün ipuçları verilerek cevabın bulunmasında kolaylık sağlanırken muammada böyle bir şey söz konusu değildir. Lugazlarda benzetmeler üzerinden cismin tarifi yapılır.

---

⁷ Rıdvan Canım, a.g.e., s.126.

⁸ Bahadır Güneş, "Bir Muamma ve Lugaz Metni Hakkında" Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 4/2 2015, Türkiye, s.526-545.

2. BÖLÜM

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ TY1337 NUMARADA KAYITLI LUGAZ MECMUASI

2.1. MECMUANIN TANITIMI VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 1337 numarada kayıtlı lugaz mecmuası 51 varak olup 249 lugazdan oluşmaktadır.

Eser karton kapakla ciltlenmiş olup sağlam durumdadır. Sayfalarda nemden kaynaklı lekeler oluşmuştur. Eserde herhangi bir noktalama işareti kullanılmamış, mahlaslar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sarı aharlı kağıt kullanılmıştır. Yazma nesih hatla yazılmış olup sayfalarda farklı sayıda satırlar mevcuttur. Yazmanın boyutları 145x214 mm'dir.

Yazmanın 1a varağının üzerinde “*yalnız 92 varaktır*” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Bu varakta ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin mührü, yazmanın kütüphane numarası ve ait olduğu kütüphanenin vakıf kaydı bulunmaktadır. Yazmanın başında 92 varak olduğu belirtilse de 51b sayfasından sonraki kısım eksiktir. Müstensih bu sayfada yeni bir lugaza başlamış ancak onun ilk mısraını yazıp bırakmıştır. Bu varaktan sonraki varaklar da kopmuş olduğu için yarım kalan lugazın devam ettirip ettirmediği belli değildir. Yarım bırakılan lugaz kopmuş olan 52a varağında devam etmiş olabileceği gibi müstensih mecmuayı 51b varağında bitirmiş de olabilir. Bu durumda bu mecmuanın yarım bırakılmış bir mecmua olduğu da düşünülebilir. Yazmanın 51. varağında önceki kısımlarda da eksiklik olduğu görülmektedir. Örneğin 41. lugazın önemli bir kısmında eksiklik olduğu gibi başka birkaç lugazda da eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Yazmanın varak numaralarının eksiksiz olarak sonradan verildiği görülmektedir.

Yazmadaki lugazların bazılarının cevapları verilmiş bazılarının ise verilmemiştir. Müstensih cevapları verirken bazen nesneyi açıkça yazmış bazen de kendine özgü bir yol tutarak nesnenin ebced hesabındaki sayısal değerini Arap rakamlarını kullanarak yazmıştır. Bazı lugazların

cevaplarında ise sorulan nesnenin hem yazıyla hem rakamla karşılığını vermiştir.

Mecmuada 17. 18. ve 19. yüzyıllarda yaşamış Reşîd, Neylî Efendi, ‘Îzzet, Sünbülzâde Vehbî, Fennî, Nâbî, Lutfî, Hilmî, Vaslî vs. gibi şairlere ait 249 lugaz bulunmaktadır. Yazmada şiirlerden önce herhangi bir başlık konmamıştır. Şiirlerin son beytinin sağında veya solunda lugazlarda sorulan kelimelerin ne olduğu kaydedilmiştir.

2.2. MECMUANIN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

1. Yazmada geçiş dönemi diyebileceğimiz klasik dönem sonrası imlâ özellikleri görülmektedir. Çok kullanılan bildirme eki, iyelik ekleri ve bazı zaman eklerinin hem düz ünlülü hem de klasik dönemde olduğu gibi yuvarlak ünlülü şekilleri görülmektedir. Hatta bazen klasik sonrası dönemde bile görülmeyecek şekilde bazı kelimelerde eklerin günümüz imlâsına yaklaştırıldığı görülür. Örneğin bir yerde hemen her dönemde ye harfi ile yazılan 3.tekil şahıs iyelik eki eklendiği kelimenin yuvarlak ünlülü olması dolayısıyla vav ile yazılmıştır.

بوينو بغلو قولدر ايلر سرفرو
(129/3) گزدررلر دردمندی سوبسو

بوينونه نسبت انك باشى كبير
(146/3) اسميوش هر كسه اولور دستگير

بر قول اوغلونه بو بيت اولسه بيان
(165/6) برمواجب اسميدر دردى همان

قدنجلرله گورشمك خويودر
(175/5) برينك باشى غايته صولودر

Düzlük yuvarlaklık açısından yazmadaki bu ikililik bazen art arda gelen beyitlerde de karşımıza çıkar.

قاره یی جانسز ایله سیران ایدر
صوده جانلور گزوب جولان ایدر

جانلی یر جانسز دخی استر طعام
(144/3-4) آج اولسه مسکننده در مدام

2. Bu tür geçiş dönemi özelliği taşıyan mecmuaların birçoğunda görüldüğü gibi burada da ک ile yazılması gereken bazı kelimelerin ن harfiyle yazıldığı göze çarpar. Bazen de bu durumun tersi bir imlâ kullanımını görür.

پریگک وصف ذاتیدر بو سخن
(93/6) اوغلن اویونجی صندک سک

3. Aynı şekilde yazmada س yazılması gereken kelimenin ث ile veya خ ile yazılması gereken kelimelerin ح ile yazıldığı göze çarpar.

4. Müstensih metnin imlâsında bazen vezni de dikkate almıştır. Vezin gereği orijinal imlâsında uzun ünlü ile yazılması gereken heceleri uzun ünlü kullanmadan yazmış, kimi zaman da kelimenin orijinalinde uzun ünlü bulunmadığı halde uzun okunması gereken durumlarla kelimenin imlâsını değiştirerek bir uzun ünlü eklemiştir.

دورمز اوینار گاهیچه جنیازدر
(127/4) بر هوا گویا که بر شهبازدر

عالمه صغمز بقلسه بی گمان
(134/5) گاه اولور بر بیت ایجنده میهمان

5. Osmanlı imlâsında Türkçe kelimelerin ilk ve orta hecelerinde hemen her zaman ye ünsüzü ile gösterilen ı, i harflerinin yazmada bazı kelimelerde yazılmadığı görülür.

هر کیم انشته بنر ایسه بوگا
(163/6) اولده یوقوشده سوار اولور اگا

2.3. LUGAZLARI YAZAN ŞAİRLER

Üzerine inceleme yaptığımız mecmuada 249 lugaz bulunmaktadır. Yazmanın derleyeni bilinmemektedir. Lugazların şairleri hakkında da herhangi bir kayıt mevcut değildir. Yazmada yalnızca 64 şiirde mahlas geçmektedir. Mahlas geçen şiirlerde mahlaslar kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir. Diğer şiirlerde mahlas geçmemektedir. Fakat bu mahlas geçmeyen şiirler de diğer mecmualar taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece 156 lugazın şairi tespit edilmiş olup 93 lugazın kime ait olduğu bilinmemektedir. Yazmada mahlası geçen ya da diğer mecmualardan tespit edilen şairler aşağıda tablo halinde beyit numaraları ile verilmiştir.

Eserimizde tespit ettiğimiz şairler arasından 75 lugazla en fazla şiire sahip olan şair Reşid'dir. Bunun dışında Neylî Efendi, 'İzzet, Vehbî ve Fennî gibi şairlerin de çokça lugazı yer almaktadır.

Tablo 1: Şairler Tablosu

Şairler	Lugaz Numaraları	Toplam Sayı
Nâlî (ö.1675)	2, 88	2 Defa
Reşid (ö.1739-40 ? / 1743-1744 ?)	1, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 20, 21, 22, 25, 26, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 56, 57, 94, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 154, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 179, 180, 181, 182, 183, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,212, 219, 220, 221, 222, 223	75 Defa
Vehbî (ö.1809)	9, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 112,113, 196	10 Defa
Fennî (ö.1745-46)	16, 163, 173, 190, 201	5 Defa
Itrî (ö. ?)	33	1 Defa
Şehdî (ö. ?)	41, 77, 78	3 Defa
Nâbî (ö.1712)	45, 248	2 Defa

Mâilî (ö. ?)	49	1 Defa
Ferdî (ö. ?)	53	1 Defa
Şehrî (ö. ?)	58, 189, 247	3 Defa
Vaslî (ö. ?)	55, 65	2 Defa
Şûrî (ö. ?)	73, 75, 76	3 Defa
Emîn (ö. ?)	91	1 Defa
Necîb (ö. ?)	96	1 Defa
Neylî Efendi (ö. 1748)	106, 107, 108, 109, 110, 111, 122, 185, 187, 225	10 Defa
Zihnî (ö. ?)	116, 199	2 Defa
Mahtûmî (ö. 1732-33)	118, 200	2 Defa
Haşmet (ö.1768)	121	1 Defa
Abdî (ö.1710)	143	1 Defa
Azmî (ö. ?)	144	1 Defa
Lutfî (ö. ?)	145, 146, 160	3 Defa
Hilmî (ö. ?)	147, 162, 226	3 Defa
Gubârî (ö. ?)	148	1 Defa
Rif'atî (ö. ?)	15, 149	2 Defa
Îzzet (ö. ?)	150, 151, 152, 153, 155, 240, 241, 242, 243, 244	11 Defa
Sa'dî (ö. ?)	164	1 Defa
Lebib (ö. ?)	165	1 Defa

Mâdih (ö. 1729-30 ?)	175	1 Defa
Sâmî (ö. ?)	178	1 Defa
Nedîm (ö.1730)	158, 184	2 Defa
Câmî (ö. ?)	224	1 Defa
Hulûsî (ö. ?)	227, 228	2 Defa
Kâmî (ö.1724)	238	1 Defa
Yümnî (ö. ?)	239	1 Defa
Şâkir (ö. ?)	249	1 Defa
Mahlası Tespit Edilemeyen Lugazlar	3, 4, 12, 17, 18, 19, 23, 24, 27, 31, 32, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 95, 102, 103, 104, 105, 114, 115, 117, 119, 120, 123, 156, 157, 159, 161, 166, 177, 186, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 202, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 245, 246	92 Defa
		Toplam: 249

2.4. LUGAZLARIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Lugazların Cevapları

İncelediğimiz lugaz mecmuasında lugazların cevaplarıyla ilgili herhangi bir tabloya rastlanmamıştır. Fakat kimi lugazların cevapları altına not düşülmüştür, kimilerinin de şairin kendine has tutumuyla altına ebced hesabına göre şifreleme yöntemi kullanılarak yazılmıştır. Bazı cevaplar ise eserde yer almayıp diğer mecmualar taranarak elde edilmiştir. Bu sebeple yazmada yer alan cevaplar yay ayraç içinde, diğer nüshalardan elde edilen cevaplar köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Cevapları tespit edilemeyen lugazlar ise soru işareti ile belirtilmiştir. Cevap anahtarı aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 2: Lugazların cevap anahtarı

1. (Noқта)	19. (Dügüm)	37. (Vezne)	55. [Zeker]
2. (Maşā)	20. (Mürekkeb)	38. (Rikāb)	56. (İy)
3. (Sümüklü Böcek)	21. (Kürk/ Körük/ Kürek/ Gevrek)	39. (Kefe)	57.(Kıl Kalem)
4. (Gergef)	22. (Sefîne)	40. [Üsküf]	58. (?)
5. (Sorguç)	23. (Gül)	41. (Kıl Kalem)	59. (?)
6. (Hābāb)	24. (?)	42. (Āsiyāb)	60. (?)
7. (Tūğ)	25. (Māhya)	43. (Yalduz Altunı)	61. (?)
8. (‘İrfān)	26. (Lāle)	44. (?)	62. (?)
9. (Hāciyatmaz)	27. (Tavla)	45. (Tesbîh)	63. (?)
10. (Uyqu)	28. (Nāy)	46. (‘Asced)	64. (Neşter)
11. (Kerem)	29. (‘İşk)	47. (Mirāt)	65. [Ferc]
12. [Zembür]	30. (‘Aded)	48. (Micmere)	66. (?)
13. (Elf)	31. (Devāt)	49. (Uşturlāb)	67. [Ütü]
14. (Mıştar)	32. (?)	50. (Mizān)	68. (?)
15. (Uçkur)	33. (Tūğ)	51. (Berber Şatlı)	69. [Sāl]
16.(Keçi boynuzu)	34. (Kāşık)	52. (Pergār)	70. (Birinc)
17. (Vezn)	35. (Hilāl)	53. (Kālīb)	71. [Hilāl]
18. (Yılan)	36. (Zer Mühre)	54. (Tūğ)	72. (?)

73. (?)	101.(Kalem)	129. [Müm]	157. (Tavla)
74. (?)	102. (Şırınğa)	130. [Nefs]	158. (?)
75. [Müm]	103. (Bāde-i şāfi)	131. [Aşma sā'at]	159. (Fāre)
76. (?)	104. (Kandil)	132. (Gözlük)	160. (Sünger)
77. (?)	105.(Duḥān Çubuğı)	133. (Testere)	161.(Göz/Gözlük)
78. (?)	106. (Selām)	134. (Vezn)	162. (Karpuz)
79. (Şalıncağ)	107. (Göz)	135. [Kaṭır Hürüsü]	163. (Kızak)
80. (?)	108. (Göñül)	136.[Kuyumcı kafesi]	164. (Göñül)
81. (Örüklü Çıkrık)	109. (Besmele)	137. [Na'lçe]	165. (Namāz)
82.[Bāğçe Koğası]	110. (Zenbūr)	138. (Zurna)	166. (?)
83. [Degnek]	111. (Güneş)	139. (Sineklik)	167. ('Aşk)
84. [Falaka]	112. (Kırbā)	140. (Arka Kaşığı)	168. (Matara)
85. [Endāze]	113. (Kandil)	141. (Şeytān)	169. (İbrik)
86.[Süpürge/Öreke]	114. (?)	142. [Cive]	170. (Mināre)
87. (Nargile)	115. (?)	143. (Ka'be)	171.(Eldiven)
88. (?)	116. (Yalan)	144. (Kayık)	172. (Akçe)
89. (?)	117. (Sünnet)	145. (?)	173.(Dayakçı)
90. [Mekik]	118. (Mektüb)	146. (Mürg-i māhī)	174. (Maķāş)
91. (Dirhem)	119. [Mankala]	147. (Şalıncağ)	175.(Buḥūr-dān)
92. [Taḫṭuķa]	120. (?)	148. (Kārgāh)	176. (Şem'a)
93. [Oyun Işığı]	121. (Laḥana)	149. (Uçkur)	177. (Bāb)
94. [Kalem]	122. (Luğaz)	150. [Hırka]	178. [Tüfenk]
95. (Müm)	123. (Tālihā nāşib)	151. (Çañ)	179. (Liḥye)
96. (Çalar sā'at	124. (Beşik dolabı)	152. [Huni]	180. (Cemerāt)
97. (Evlād)	125. (Kaṅtār)	153. (Pertavsız)	181. (Levn)
98.(Nefs-iEmmāre)	126. (Kaşık)	154. (Tuğrā)	182.(Ḥammām)
99. (Selām)	127. (Küdīne)	155. [Bülbül kafesi]	183. (Enginār)
100. (Mir'āt)	128. [Ḥayırsız Çeşme]	156.(Nemek-dān-Tuzluk)	184. (Lāden)

185. (Kamer)	202. (Mankala)	219. [İrtifa']	236. (Ustura)
186. (Kalem)	203. (Güllaç)	220. [Kemân]	237. (?)
187. [Şems ü Kamer]	204. (Çadır)	221. [Mağara]	238. (Gölge)
188. (Nür-ı zulmet)	205. (Āsiyāb)	222. (Gülle)	239. (?)
189. (Enginār)	206. (Şū)	223. (Uçkur)	240. (Mühür)
190. (Destmāl)	207. [Yādes]	224. (Arı)	241. (Cüce)
191. (Nārgile)	208. [Potā]	225. (Degirmen)	242. (Kahve)
192. (Körük)	209. (Şū)	226. (?)	243. (Sünger)
193. (?)	210. (Kulak)	227. (?)	244. (Dilsiz)
194. (?)	211. (Kurşun)	228. (?)	245. (Bezirhâne)
195. (?)	212. [Kurşun]	229. (?)	246. (Fil)
196. [Müm]	213. (?)	230. (?)	247. (Tüg)
197. (?)	214. [Civiv kuşu]	231. (?)	248. (?)
198. (?)	215. (Dönme dolap)	232. (?)	249. (?)
199. (?)	216. [Devāt]	233.(Müm/Şāmdan/Fānus)	
200. (Mektüb)	217. (?)	234. (Tālibān)	
201. (Beşik)	218.[Yumurtalı çörek]	235. (?)	

2.4.2. Lugazların Dil Özellikleri

Lugazlar, gazel ve kasideler gibi estetik kaygı taşıyan nazım biçimleri değildir. Bunlar daha çok toplumda hoş vakit geçirmek ve eğlenmek için sade bir dille söylenen manzum bilmecelerdir. Bu yüzden lugaz yazan şairler, verdikleri eserlerin estetik kaygı taşımasından ziyade muhteva olarak iyi bir lugaz örneği olmasına dikkat etmişlerdir. Elimizdeki yazmada da yer alan lugazların bu özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Farklı şairlere ait olan bu şiirlerin dil özelliklerinde de çeşitlilik göze çarpmaktadır. Yazmada sade bir dille oluşturulmuş lugaz örnekleri bulunduğu gibi Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarla yüklü bir lugaz örneği de bulunmaktadır.

Günlük konuşma diline yakın bir dil ve rahat anlaşılabilir bir üslupla yazılmış lugazlara aşağıdaki beyitler örnek verilebilir.

*Ol nedür kim başı yüz ayağı yüz
Yüzi vardur lîk yokdur anda göz (34/1)*

*İki kişi oturup buña bakar
Durmayup içlerine taşlar atar(119/2)*

*Ol deñizden çıkacak anuñ başı
Her gözinden başlar aqmağa yaşı (146/2)*

*Ben dédim kimsin nedür adın seniñ
O dédi kimsiñ nedir adın seniñ (238/6)*

Bazı beyitlerde dilin ağırlaştığı görülmektedir.

*Sûzen-i cevri-ile olup rahne-dâr
‘İlm-i şerîfe yine hizmet-güzâr (14/3)*

*Fihris-i pâk-i nüsha-i ihlâş
Evvelîn mevc-i bahr-i şöhet-i hâş (99/5)*

Geh miyān-ı nāsda bī-kesb ü kār
Geh hırāş-ı cān ile hıdmet-güzār (140/6)

Ol ne mekr ü şūr ile şöhret-şî‘ār
Çāşni-gīr-i simāt-ı rūzigār (206/1)

Arapça ve Farsça olarak yazılmış beyitler de aşağıdakilerle sınırlıdır.

Bāreke’llāh hoşā laţif lügaz
Selleme’llāhü zāte min elğaz (99/1)

Gāh bāşed çü beyze-i beyzā
Gāh bāşed çü lāle-i hamrā (48/4)

Gāh bāşed zümürüdīn ‘alem
Ez-girībān-ı ü ber āred ser (48/5)

Her ki bi’şkāf īn mu‘ammā rā
Çeşme-i āb-ı ebed-eş be-nażar (48/6)

Bazı lugazlarda da arkaik olarak kabul edebileceğimiz Türkçe kelimeler karşımıza çıkmaktadır.

Vaşfını bilürem baña ögme
*Cürmi de var ise sögüp **dögme** (19/6)*

Ya’nī cem‘ olup gider cümle ayak
*Her kişi muhtāc olur atlu **yayağ** (63/4)*

Bir ayağı gibi ağızı aşağı
*Şanur ahmağ anı deve **köçeği** (63/5)*

Birisi āteş gibi yanup düter
Öbürisi āteşine şu seper (175/4)

2.4.3. Lugazlarda Yer Alan Deyim ve Atasözleri

Mecmuada yer alan lugazların önemli bir kısmında deyim ve atasözlerine yer verildiği ve bu durumun da şiirlerin üslubunda önemli bir yere sahip olduğu görülür. Lugazlarda tespit edebildiğimiz deyim ve atasözleri şunlardır:

Göğüs germek:

Günde biñ kez hañcer ursañ karnına
Hañcere gögsün gerer efgānı yoķ (4/2)

Aklı gitmek:

Āh kim açılsa ol mār-ı dü-ser
Ādemüñ ‘aķlı gider étse nażar (15/4)

Hayrını görmek:

Geh kızıldur nümāyişi gehī mor
Senüñ olsun tüyünce hayrın[ı] gör (18/4)

Yoldan çıkmak:

Bıraķma kuyruğın şaķın elinden
Çıķarsun şoñra ğafletle yolından (22/6)

Cilve yapmak:

Hüsn ile biñ cilve eyler ādeme
Luţf[u] cevriyle nümāyān ‘āleme (29/2)

Eli açık:

Eli açık bir gedā-meşrebdür ol
Şāh [u] dervīş ile hem-meşrebdür ol (34/5)

Ol ne sā’ildür ki cerdür ‘ādeti
Desti açık zevķe dā’ir şoĥbeti (96/1)

Kulağını çekmek:

Olsa da pāy-māl-i hāş u ‘avām
Ķulağından çekerler anı müdām (38/5)

Yüz sürmek:

Dest [ü] pāsı yoķ ‘acebdür hıdmeti
Hāke yüz sürmekle dā’im ‘izzeti (39/2)

*Aña dā'im yüz sürer halk-ı cihān
Cümlesi halkuñ aña ta'zīm éder (143/3)*

El etek öpmek:

*Yoğ-iken 'ālemde ašlā hürmeti
Būs-ı dāmān ile buldı 'izzeti (39/5)*

Çile çekmek:

*Çile çekmekte müsellemdür ol
Böyle bir zāt-ı mükerrermdür ol (77/3)*

Hayran olmak:

*Ol ne ejderdür ki yok cānı anuñ
'Ālem olmuş cümle hayrānı anuñ (87/1)*

Ağız var dili yok:

*Görür işin ne pāyı var ne eli
Emri cārī ne ağız var ne dili (93/4)*

*Müte'eddebdür ağız var dili yok
Başı vardur ayağı yok eli yok (112/3)*

Kulağı çınlamak:

*Bir nedīmi var gör aña n'eyledi
Urdı bir sille kulağı çınladı (96/4)*

İsmi var cismi yok:

*İsmi var līk cismi nā-peydā
Cismi var belki ismi nā-peydā (97/3)*

Koynuna girmek:

*Koynuna girdi bir niçe hūbuñ
Ceybini deldi haylī maḥbūbuñ (103/2)*

Elden ele gezmek:

*Gezer elden ele nezāketle
Halkuñ ağızın öper zarāfetle (105/2)*

Yabana atmak:

*Haylī eglencedür bu rindāna
Nazar eyle gel atma yabana (105/8)*

Yüz vermek:

*Kāfirī-meşrebdür āhen-dıldür anlardan şaḫın
Yüz véirseñ başına elbet çıkar etsen yaḫīn (117/4)*

Yüzüne vurmak:

*Ḳıl kadar 'aybı bulunsa yüzine urur hemān
Hiç mürüvvet étmeyüp başuñ keser ol bī-emān (117/5)*

Ortaya almak:

*Fethine erbāb-ı tab‘ éder gülü
Ortaya alurlar anı sū-be-sū (122/2)*

Görünen köy kılavuz istemez:

*Oldı rehber kendüsine bu luğaz
Görünen köye kulağuz istemez (122/5)*

Canı ile oynamak:

*Ol nedür kim tōb-ı bī-çevgāndur
Cān-ile oynar gezer bī-cāndur (123/1)*

Başını bağlamak:

*Bāşını bağlarlar ol dīvānenüñ
Düşmesün tā pāyına cānānenüñ (131/6)*

Firār etmek:

*Ḥabs éderlerse daḥı ol bī-ķarār
Bulsa bir fūrşat hemān eyler firār (142/3)*

Cereyan etmek:

*Tutdı āfāk-ı heft ecrāmı
Cereyān eylemekde aḥkāmı (150/4)*

Bir pula satmak:

*Yolına biñ pāre olsañ ol denī
Değişür bir pula vaķt olur seni (157/8)*

Kendi haline bırakmak:

*Kendi ḥāline ķor-iseñ bir zamān
Ser-firāz olmağa yüz tutar hemān (162/3)*

Başdan çıkarmak:

*Kimi zencīre beste olmış anuñ
Çoğın başdan çıkarmış dilberānuñ (172/6)*

Gözünü budaktan sakınmamak:

*Nedür ol tūrfe şahş-ı lāğar-ten
Hīç şaķınmaz gözini budaķdan (178/1)*

Yüz bulmak:

*Fitne-cūdur yār-ile yüz bulmasun
Vechi var şemşīrden ķurtulmasun (179/2)*

Alını açık yüzü ak:

*Her kimüñ ki yüzi aķ alını aķıķ
Olur ise olur aña lāyık (190/3)*

Gözü gibi sakınmak:

*Gözi gibi şakınur dā'im anı
Dolaşurlar dağı Hind ü Yemen'i (190/6)*

Kendi yağıyla kavrulmak:

*Kimseden istemeyüp nān ü peynir
Kavrulur kendi yağıyla o fakir (196/5)*

Bağrına basmak:

*Bağrına başar néçe meh-pāreyi
Bende çeker çok zen-i mekkāreyi (201/7)*

Bel bel bakmak:

*Ol nedür kim cism-i vāhiddür iki a'zāsı var
İkisinde de birer 'aynı olup bel bel bakar (227/1)*

Sineye çekmek:

*Dem-be-dem 'uşşākı zār-ı vuşlatı eyler hayāl
Ayağın būs étmedükçe sīneye çekmek muhāl (242/3)*

2.4.4. Lugazlardaki Edebi Sanatlar

Yazmada en çok karşımıza çıkan edebi sanat **tezât** sanatıdır. Metindeki örnekler aşağıda verilmiştir.

*Sende var hem bende var ādemde yok
Cümlede vardur desem 'ālemde yok (1/2)*

*Nerm [ü] saht ü mizācı bāriddür
Māh-ı germāda kārı kāsiddür (2/4)*

*Mūmdur sūzān [u] giryān dā'imā
Eksük olmaz ādeme şayf ü şitā (8/4)*

*Bir iki üç bulunur gördüm hemān
Géce[de] gündüzde olur her zamān (8/6)*

*Yémez içmez géce gündüz şā'im
Hîç yatmaz uyumaz hep kâ'im (9/5)*

*Yérde yokdur gökde yok deryāda var
Zāhiren bir görünür lākin hezār (13/2)*

*Fem-i nā-dīde var serinde delik
Yédügi rüz [u] şeb kemiksüz ilik (19/3)*

*Lafzı Türkî hem dağı ma'naları
Birdür anuñ evveliyle āhırı (21/2)*

*Degüldür yerde gökde bir hümādur
Niçe bī-gānelerle āşinādur (22/2)*

*Kiminüñ şafravī oldı mizācı
Ġidā eyler ne bulsa tatlu acı (22/5)*

*Kağan kim çıkarur yeşil 'abāyı
Éder bir merhabā bāy [u] gedayı (23/4)*

*Dağı var iki kapusı müretteb
Gece gündüz açık durur müheyya (24/2)*

*Ol ne eşkāl-i 'acīb [ü] hoş-nümā
Āb ü āteşle olur revnağ-nümā (25/1)*

*Gülde var hem yokda var gülşende var
Eksük olmaz bāğ-ı 'ālemde hezār (30/2)*

*Ayağı baş olsa olur baş ayak
Evvel-ile āhirin 'adline bağ (34/8)*

*Dürr [ü] yāķüt ile ülfetdür işi
Erkege beñzer arar dā'im dişi (35/2)*

*Kendüye vaqt-i 'atā érmiş buruşmuş çehresi
Yeltenürler aña ammā hep civān [ü] ihtiyār (46/4)*

*Gāh peydā vü gehī olur nihān
Kaşs-veş vardur serinde āşiyān (54/3)*

*Gerçi olmaz leb-ā-leb-i yārān
Müşterîlerdür aña merd ü zenān (59/5)*

*Her ne yerde arar iseñ bulunur
Aḫzına ḳādir anuñ bay ü gedā (61/3)*

*Dā'imā gölgede perverde olur nāzūkdür
Yerde vü gökde degüldür görünür kim pinhān (65/4)*

*Nedür ol ādemüñ iki ayaḡuñ
Tutup yutmuş bir ejder şol ü şaḡuñ (68/1)*

*Nāmınuñ evveli vü āhiri penc
Cāna dermān bulur anda bī-renc (70/7)*

*Mālik olur aña her bay ü faḳīr
'Ömri ḳaddi gibi olmışdur ḳaşīr (75/2)*

*Bil bular yerde gökde vāḳı'dur
Dünye vü āhiretde şāyi'dür (78/7)*

*Yerde gökde degül mu 'allaḳda
Gāh yüksekde gāh alçaḳda (97/4)*

*Ol nedür 'ālemde bir ḳaşr-ı ḡarīb
Yerde vü gökde degül emr-i 'acīb (124/1)*

*Egridür şüretde mānend-i kemān
Rāst-bīne doğrusın eyler beyān (132/2)*

*Serddür nerm ile étmiş ülfeti
Başberāberdür eşiyle hıdmeti (137/3)*

*Cānlı yer cānsız daħı ister ta‘ām
Aç olsa meskenetdedür müdām (144/4)*

*Hemdemidür herkesüñ şayf ü şitā
Mübtelā olmuş aña bay ü gedā (165/3)*

*Belī vardur anuñ ağızı kulağı
Kulağınuñ yok ammā şol [u] şağı (168/2)*

*Anuñ neşv [ü] nemāsı āb [ü] āteş
Velī efvāhda ħālī müşevveş (203/5)*

*Āb u āteşle éderse imtizāc
Cismini maħv eyler ol nāzük-mizāc (206/3)*

*Ƙış u yazı fark éder bī-cāndur
Fi‘li zāhir fa‘ili pinhāndur (211/5)*

*Şarķ [u] ğarbı seyr éder gāhīce mānend-i peri
Taşra çıkmaz merkezinden gāh olur leyl [ü] nehār (219/2)*

*Dā‘imā şarıлмаға merd ü zene
Girdi biñ zīnetle zālīm düzene (223/5)*

*Baħrīdür līk aşlı berrīdür
Hem daħı fācirī vü berīdür (226/8)*

*Gūşı bend olduķça saħt [u] germ olur
Kakül-i dilber gibi geh nerm olur (232/3)*

*İsminün evveli vü āħiri bir
Ola bāķī ħurūfi cümlesi dāl (235/7)*

*Ayağ[ı] üstinde durur rüz u şām
Ya‘ni kim eyler ziyāret şubħ u şām (239/5)*

*Yér içer şayfda řitāda dağı
Bulunur zümre-i nisāda dağı (241/7)*

*Geh hilāl olur o meh gāhī tamām
Yérde gökde var aña iki maķām (249/2)*

Lugazlarda sık kullanılan bir diğer sanat ise **teşbih** sanatıdır.

*Kesb ü kāra tevekküli ğālib
Büm-veş şu ‘meye degül řālib (2/5)*

*İkidür başı mişl-i ejderhā
Nāfi sākındadur velī bī-pā (2/2)*

*Olur sūr-ı sūrūra revnaķ-efzā
Açar bāl ü perin mānend-i ‘Anķā (5/4)*

*‘Aķlı var iz ‘ān éder insān gibi
Dört ayaklı yer içer řayvān gibi (8/2)*

*Cānı yoķ meyyit gibi bī-cāndur
Anadan doğmış henüz ‘uryāndur (8/5)*

*Nedür ol mīve ki mānend-i hilāl
Burc-ı mīzānda éder ‘arż-ı cemāl (16/1)*

*Ne ol merdüm-rübā şeh-bāz-ı mümtāz
Açar bāl ü perin mānend-i pervāz (22/1)*

*Baķmaz İskender gibi ser-keşlere
Yaķdı ok Rüstemleri āteřlere (29/4)*

*Bürüdet üzre şab ‘ı gerçi berf-veş
Derüni ğüyyiā bir şavz-ı āteř (42/4)*

*İki başı arasında şoğrılup
Şoğridur şuyruğı mānend-i elīf (50/4)*

*Ağzınıñ biri şanki külhandur
Āteş-efşān éder bir evrendür (59/3)*

*Ol nedür kim yanar āteşdür hemān
Gāh aqar şu gibi gözyaşı revān (60/1)*

*Qarnı üzre yürür ol yılan gibi
Yavrusı olur hemān ceyran gibi (60/3)*

*Uzanur gāh qavaq gibi el-ḥaḳ
Meyvesi serv-veş olur qozalaq (118/10)*

*Cāmesi qat-ber-qat olmış gül gibi
Kūn-i yāri ötdürür bülbül gibi (121/6)*

*Qanda olsa egri mānend-i yılan
Kime kim doğrusın eylerler beyān (141/5)*

*Açılursa bu luğaz zanbaq gibi
Arayan büstānda aḥmaḳ gibi (142/5)*

*Birisi āteş gibi yanup düter
Öbürisi āteşine şu seper (175/4)*

*Leḫāfetde mişāl-i yāsemendür
Sezā qat qat désem gül-pirāhendür (203/2)*

*Qāmeti dördür ya beş seredür
Qukla gibi bir özge maşaradur (241/2)*

Beyitlerde **tenāsüp** sanatı da görülmektedir.

*Gülde var hem yoqda var gülşende var
Eksük olmaz bāğ-ı ‘ālemde hezār (30/2)*

*Hañçerinden tāze güller bitürür
Gülleriniñ bülbül-i nālānı yoq (148/2)*

Lugazlardaki **mübâlağa** sanatına aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

*Ol ne ejder kim yedi kat ma‘denī cevşen giyer
Meskeni yerde velī arz u semāya hüküm éder (49/1)*

*‘Ālemi zabt éderdi ser-tā-ser
Tiğ-ile ülfet eyleseydi eger (74/5)*

Bu beyitte de ahengi sağlamak amacıyla “g” harfleri ile **aliterasyon** yapılmıştır.

*Upuzun bir serv-ğaddi var iken
Kör gözi görmez görür göz var iken (60/4)*

Kelime tekrarlarıyla ahengi sağlamak için **akis** sanatının kullanıldığı görülmektedir.

*Ayağı baş olsa olur baş ayak
Evvel-ile āhirīn ‘adline bak (34/8)*

*Neye beñzer désem neye beñzer
Hele sūrāhı yok neye beñzer (105/7)*

2.4.5. Lugazlarda Geçen Özel İsimler

İncelediğimiz şiirlerde millet isimleri, dil isimleri, yer isimleri, kişi isimleri, tarikat isimleri gibi özel adlara yer verildiği görülmektedir.

Metinde tespit edilen özel isimler aşağıda yer almaktadır:

Millet isimleri:

Türk, Arap, Acem, Arnavut, Rum, Ermeni, Yahudi:

*Bir kesiciye uyup bir kaç ‘Arab
Yanını bekler o çāhuñ rüz u şeb (31/3)*

*Ol ‘Arab ol çāhdan ābı çeker
Penbe tarlasın şular esrār biter (31/8)*

*Haşmetā bu nüktemiz fehm olunur
Lahn evlād-ı ‘Arab’da bulunur (121/7)*

*Nedür üç dāne pehlevān-ı ‘Arab
Ki bırakmış cihāna şūr u şegab (150/1)*

*Gāh ‘Arab gāhī ‘Acem geh Arnabūd
Gāh Rūm geh Ermeni gāhī Yahūd (229/5)*

*Gāh Türkü gāh Lazu geh Firenk
Her dem eylerler biri biriyle cenk (229/6)*

*Üç nuqat rüyına düşmiş ammā
Fürs’de zîr ü Arab’da bālā (248/5)*

Tatar, Rus(Urus):

*Başı kalpaklı Tatar hācısıdur
Başma haftānlı Urus bācısıdur (9/2)*

*‘Asker-i Tātār gibi aqın éder
Bî-ser ü bî-pā iken durmaz gider (237/2)*

Farisi, Rum, Hind:

*Rūm içre vaşfi gerçi böyledür
Ser ü pāyı Fārisīde oldı bir (156/4)*

*Bula ‘ālemde hemān neşv ü nemā
Revnaq-ı Rūm’a sebebdür zîrā (26/10)*

*Leşker-i Rūm [u] Habeşle memlū
Yok derūnında lîk ceng-i gulū (70/6)*

*Bî-ka-dem sūr‘at-ile pūyāndur
Hind’den Rūm’a naqli bir andur (74/6)*

Rūm içre vaşfi gerçi böyledür
Ser ü pāyı **Fārisī**de oldı bir (156/4)

Var anuñ bir **Hindī**-sīmā düşmeni
Yüzini görmeden āzürde teni (162/2)

Bula 'ālemde hemān neşv [ü] nemā
Revnağ-ı **Rūm**'a sebebdür zirā (167/10)

Gözi gibi şaķınur dā'im anı
Dolaşurlar dağı **Hind** ü **Yemen**'i (190/6)

Ol nedür kim cümle halk olmış anuñ efgendesı
Nāmı 'Anber carıye **Hindū** 'Arab nāzendesi (242/1)

Fārsī vü 'Arabīsinde bile
Görinür şūreti üç noķta ile (248/4)

Acem:

Dişisi hem erkegi olmaz 'acīb
Cüft olur gelse 'Acemden ğarīb (14/6)

Olur bu şekl ile mā'ü'l-hayāta gerçi mişāl
Velī diyār-ı 'Acem'de éderler isti'māl (115/9)

Olur bu şekl ile mā'ü'l-hayāt gerçi mişāl
Veli diyār-ı 'Acem'de éderler isti'māl (198/9)

Nān için var yanında zenbīli
'Acem olurdı olsa mendīli (246/2)

Āteşin-meşreb siyeh-dıldür mürüvvet kānıdur
Kal'a-i Fağfūr ile **Çin** ü 'Acem sultānıdur (242/4)

Nān için var yanında zenbīli
'Acem olurdı olsa mendili (246/2)

Dil İsimleri:

Türk Dili:

*Lafzı **Türkî** hem dahı ma'naları
Birdür anuñ evveliyle āhırı (21/2)*

Yer İsimleri:

*Maskaṭ-i re'si oldı **Balıkesir**
Hep hedāyāsı tuḥfe-i **İzmir** (12/4)*

*Nedür ol külle-i şağîr ü 'acîb
Ola dâ'im **Bogaz Hişâra** qarîb (19/1)*

*Çāh-ı **Bābil**'den iḥer āb-ı ḥayāt
Zindedür dâ'im o şūr-ı kâ'ināt (55/7)*

*Kimdür ol fetḥ eden o sîm-teni
Gehî ebyaz gehî **Habeş** güzeli (59/1)*

*Leşker-i Rûm [u] **Habeş**le memlû
Yoḫ derûnında lîk ceng-i ğulû (70/6)*

*Cümlenüñ maṭlûbıdur mergûbıdur
Nāmı zîbâ bir **Habeş** maḥbûbıdur (95/7)*

*Ne ḥālet issidür ol şey ki ṭurfē seyrāndur
Ziyāret étmege erbāb-ı **Ḳuds**'e şāyāndur (114/1)*

*Menşe'i oldı ḥāk-i tîr[e]-nihād
Maskaṭ-ı re'si şahn-ı **Sa'dābād** (118/4)*

*Cinsi **Bağdād**'da olup mümtāz
Dérler olur gehî kebüter-bāz (118/11)*

Gözi gibi şâkınur da'im anı
Dolaşurlar dağı **Hind ü Yemeni** (190/6)

Menşe'i oldı hâk-i tîr-nihâd
Maskaṭ-ı re'si şahın-ı **Sa'dābād** (200/4)

Cinsi **Bağdād**'da olup mümtāz
Dérler gehî olur kebüter-bāz (200/11)

Kim éderse bu lügaz oldı tamām
Bulur **İstanbūla** karşı ve's-selām (211/9)

Zîb-i dükkānçesi **Mısr** u **Şām** 'uñ
Kız karındaşı-durur gül-fāmuñ (217/2)

Ol nedür başında tâc-ı **Keykubād**
Ayağı mânend-i re's-i nā-murād (220/1)

Bu lügaz fetḫi müyesser kime olursa eger
Ey **Hulūşî** müjde olsun aña bā-seyr-i **Hişār** (227/5)

Şehr-i **Şām** 'uñ şāhı geymiş tâc-ı zer
Her yaña eyler otağıyla sefer(233/2)

Kişi İsimleri:

Bu lügaz Nāliyā mu'ammādur
Ḥall éden **Bū 'Alī-i Sīnādur** (2/11)

Degül **Sām** u **Nerīmān** zabṭa kādır
Olur gāhî senüñle ḥ^vāb[a] ḥāzır (10/3)

Şandılar şeklin édenler seyrān
Étdi **Pervīn** hilāl ile kırān (16/3)

Bir karşı boy-ile durma her dem
Der ki **İskender-i Zülkarneyn** 'em (16/9)

Bakmaz **İskender** gibi ser-keşlere
Yakdı çok **Rüstemleri** âteşlere (29/4)

Niçe **Keyhüsrev**'e olup gâlib
Kızıl arslanı eyleye hârib (43/5)

Şems-i Tebrîzî gibi ola 'azîz
Geçmede tîğ [ü] deşneden neb-tîz (43/6)

Bikr iken hâmil ola çün **Meryem**
Tıfl iken nuḡ éde o '**İsî**-dem (74/2)

Gezdi **İskender** ile niçe zamân
Zulümâtı da eyledi seyrân(74/4)

Yaralar gördi tîğ-i **Rüstem**'den
Söyledürseñ dem urur **Âdem**'den (74/9)

İkisi cem' olsa anuñ fi'l-meşel
Şekl-i **Dahhâk**'e olur lâbüd bedel (75/6)

Çeşm[i] **Hızr**-âsâ anuñ zulmet-nişîn
Farḡ[ı] mir'ât-ı **Sikender**-veş ṭanîn (75/7)

Ḳahramân ḡâtil olsa bir âdem
Tartılurlar aña da çün **Rüstem** (91/6)

Yūsuf-âsâ dilber-i maḡbūbdur
'Âşık-ı dil-mürdesi **Ya'ḡub**'dur (95/9)

Pend-i **Şeyḡ** '**Attâr**'ı ḡıl ḡâṭır-güzār
Şunı ḡall eyle baña hey yâdigār (95/10)

Gerçi **Yūsuf**-veş oldı zindânî
Reşḡ éder bu gün aña ihvânı (97/5)

Eyleye nâzımını nâ'il-i kām
Nârı éden **Ḳalîl**'e berd [ü] selām (99/8)

Geh esîr-i kahve geh gök sūrna
N'ola beñzetsem **Ḳubūrî-zādeye** (101/3)

Gāhî andan hüner olur şadır
Şan o mārı 'aşā-yı **Mūsî'**dir (105/6)

Şāhibi ger olursa erlerden
Ola **Ferhād** gibi küh-efgen (108/4)

'İsevî zann eyler idüm dédiler **Mūsā**'yı bil
Ehl-i sünnetdür déyü hükm étدی añā ehl-i kîl (117/3)

Kimi gūyā pençe-gîr **İsfendiyār**
Haşmı **Rüstem** olsa da bir el şunar (140/3)

Yoğ-iken hüsn-i şüret anda ammā
Hezār üftādesi var **Yūsuf-āsā** (155/5)

'Aceb şüretlere çor anı üstād
Hele taḥsîn éderdi görse **Bihzād** (176/3)

Ol nedür kim bir iki üç pehlevān
Her biri bir **Hamza-i şāhib-ķırān** (180/1)

Kār[1] Ḥallāc dilinde meşhūr
K'oldı ber-dār mişāl-i **Manşūr** (196/10)

Vücūdı 'ālemler maḥz-ı keremdür
Firāvān luḫfi herkes muğtenemdür (209/3)

Ḥamlesinden baḫr [ü] ber pür-izṭırāb
Véremez **Sām** olsa da añā cevāb (211/3)

'Azîmü 'ş-şānuñ añla ey dānā
Bāda hükm étmede **Süleymān-āsā** (214/3)

Añā darılmasun mı yā 'Aṭṭār
Éde dükkānı kūşesinde çarār (214/5)

*Bir şalâbetlü dil-âver pehlevân
Görse **Rüstem** heybet alurdu hemân (239/2)*

Tarikat İsimleri:

*Tarîk-ı **Rüşenî**'de reh-nümâdur
Sülûki gâh anuñ kıble-nümâdur (36/3)*

*Âteşe girmede 'aceb mâhir
Şanki şeyh-i **Mecûsîd**ür kâfir (67/3)*

***Gülşenî** tekyesinüñ dervîşi
Rüşenîlerle dahı vardır işi (113/2)*

*Artdurur çok sâlik anda kâmeti
Kimi '**Uşşâkî** kimisi **Halvetî** (182/5)*

***Rûma** geldükçe hep o tîre-liķâ
Hem-çü mesned giyer sefîd kabâ (184/6)*

*Nedür ol bir mütelevvin meşreb
Dense şâyân **Hurûfî**-mezheb (186/1)*

***Halvetî**lerle olup germ-ülfet
Gülşenîlerle de eyler şöhet (196/2)*

*Zeyy-i **Bektâşî**yâna étدی duhûl
Getürürse 'aceb midür keşkül (240/3)*

2.4.6. Lugazların İçeriği ile İlgili İnceleme:

Lugazı çözene iltifat edilen ifadeler:

*Bu lügaz Nâliyâ mu'ammâdur
Hall éden Bû 'Alî-i Sînâdur (2/11)*

*Pîşvâ-yı ricâl-i devlet olur
Kim bulursa o 'âlî-himmet olur (7/7)*

*Meger ola pādişāh-ı kām-bīn
Bunı ‘İtrī kim bilürse āferīn (33/7)*

*Kim cevābın naşş-ile bulur ise
Yolına ol ‘ārifūñ cānlar fedā (61/4)*

*Ey Ğubārī bu mu ‘ammāyı bilen
‘Aql-ı kāmildür anuñ noqşānı yoq (148/5)*

*Söyleme bir kimseye bunuñ yerin
Kim bilürse Luţfiyā şad āferīn (160/5)*

*Bu lügaz Sa‘dī mu ‘ammāya qarīn
Kim bilürse Bāreke’llāh āferīn (164/13)*

*Sefer hem derdim aña der vaţandur
Bilen bunı müdaqqıq ehl-i fendür (225/5)*

Lugazı çözenin mükāfatlandırılacağını bildiren ifadeler:

*Bu gün bu sırrı her kim keşf éderse
Yarın cennetde bāğa şal Hudāyā (24/6)*

*Bunı bilen ‘āqıla olur ‘alem
Bilmeyen dīvāneye yoqdur kalem (31/9)*

*Bunı kim fehm eyler ise ey hümām
Başına bir tel taqayum ve’s-selām (71/5)*

*Bu mu ‘ammāyı bilürse kim eger
Şūriyā olur şeh-i mülk-i hüner (76/6)*

*Hāşılı bir lügazda yaptı Emîn
Bilene şad vaqıyye zer taḥsîn (91/9)*

*Bunı ḥall eyleyen aḥbāba ḥaḳḳā
Tolu bir ḳāşyonı eyleriz i'tā (191/12)*

*Kim bilürse bu lügaz oldı 'ıyān
Anuñ olsun bir iki üç mākiyān (207/7)*

*Yümniyā bunı bulursa kim tamām
Ḳız ḳulesi anuñ olsun ve's-selām (239/7)*

Lugazın çözümünün başkasına bırakıldığı ifadeler:

*Şıçradı ol mürde boğdı diriye
'Ārif iseñ añla işbu ḥurdeyi (89/3)*

*Pend-i Şeyḫ 'Aṭṭār'ı ḳıl ḥāṭır-güzār
Şunı ḥall eyle baña hey yādigār (95/10)*

*Kim vérirse bu luğazdan bir nişān
Gelün alsun Rif'atî'den tāze cān (149/5)*

Lugazı çözene edilen temennalar:

*Bunı her kim fetḥ éderse bi't-tamām
Ḳavlleri hep anuñ olsun ve's-selām (60/5)*

*Kim bu sırrı ḥall éderse Şūriyā
Ma'rifet mülkine şāh olsa sezā (75/8)*

Buni hall eyleyen olsun dā'im
'Ömr-i devlet ile olsun kā'im (193/6)

Kelime oyunuyla cevabın yer aldığı ifadeler:

Şovukdan döndi vücūdum kaḅkala
Söylen āteş yaḅsun oḅlan maḅgala (Maḅkala)(202/4)

Şehriyā bu remzi eden āşikār
Bulur engīn-i bahār içinde nār (Enginar)(189/7)

Bilinmez bu lügaz bir rumuza muḅtāc
Nezāketle Reşīdā bāri gel aḅ (Gülleḅ) (203/7)

Bilmeyen şandık kıyās eyler anı
Arayup bulduḅda ḅor şunı bunı (Kurşun)(212/5)

2.4.7. Lugazların Başlangıç İfadeleri

İncelediğimiz bu mecmuada 249 lugazın tamamı belli kalıplaşmış ifadelerle başlamaktadır. Bu ifadeler genellikle emir kipi kullanılarak cevabı bulma işinin muhattaba bırakıldığını göstermektedir. En çok kullanılan kalıp “Nedür ol” ifadesidir. Sonrasında “Ol nedür kim”, “Ol nedür” ifadeleri en sık kullanılanlardır. Nadir olmakla birlikte bazı lugazlarda herhangi bir kalıplaşmış ifadeye rastlanmamıştır. Lugazların başlangıç ifadeleri aşağıda tablo halinde lugaz numaralarıyla verilmiştir. Herhangi bir kalıplaşmış ifadeyle başlamayan lugazlar aşağıda diğer ifadeler şeklinde tablo üzerinde gösterilmiştir. 41. lugaz eksik olduğundan tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 3: Başlangıç ifadeleri

<p style="text-align: center;">Ol nedür kim (80 defa)</p> <p>1, 3, 4, 8, 11, 13, 17, 20, 27, 29, 30, 34, 35, 40, 46, 50, 54, 56, 60, 63, 64, 69, 73, 75, 86, 92, 95, 100, 101, 106, 107, 117, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 156, 157, 159, 161, 162, 164, 170, 179, 180, 181,185,194, 205, 208, 211, 219, 223, 224, 227, 228, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 242, 246, 249</p>
<p style="text-align: center;">Nedür ol (88 defa)</p> <p>2, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 16, 19, 24, 26, 36, 42, 45, 48, 51, 52, 53, 58, 62, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 74, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 93, 94, 97, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 112, 118, 120, 151, 152, 153, 154, 158, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 175, 176, 177, 178, 183, 184, 186, 188, 191, 195, 196, 200, 203, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 225, 226, 230, 231, 234, 240, 241, 243, 248</p>
<p style="text-align: center;">Ne ol (2 defa)</p> <p>22, 204</p>
<p style="text-align: center;">Nedür ol kim (8 defa)</p> <p>23, 47, 172, 193, 209, 218, 222, 244</p>
<p style="text-align: center;">Ol nedür (17 defa)</p> <p>28, 33, 37, 39, 57, 61, 76, 124, 135, 136, 143, 160, 165, 182, 187, 220,229</p>
<p style="text-align: center;">Bil nedür (5 defa)</p> <p>31, 32, 71, 192, 201</p>
<p style="text-align: center;">Kimdür ol (1 defa)</p> <p>59</p>
<p style="text-align: center;">Ne... (7 defa)</p> <p>80, 114, 115, 155, 197, 198, 245</p>
<p style="text-align: center;">Nedür (4 defa)</p> <p>91, 111, 150, 174</p>
<p style="text-align: center;">Ol ne (26 defa)</p> <p>14, 15, 18, 21, 25, 38, 43, 49, 55, 87, 90, 96, 128, 129, 131, 140, 147, 149, 163, 189, 190, 206, 207, 212, 221, 247</p>

Diğer İfadeler (11 defa)

44, 89, 98, 99, 113, 116, 119, 166, 199, 202, 233

2.4.8. Lugazların Bitiş İfadeleri

İncelediğimiz mecmuada lugazların son beyitlerinde birbirinden farklı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Lugazları bilenlere iltifat edilmesi, lugazların zor olduğunu belirten, okuyana ipuçları veren, okurun bilgisine zekâsına gönderme yapan, lugazı bilene temennalarda bulunan, lugazın çözümünün başkasına bırakıldığını gösteren, lugazı bilen mükafatlandırılacağını belirten ifadeler sıklıkla kullanılmıştır. Bunlarla ilgili birkaç örnek lugazların içeriğiyle ilgili inceleme kısmında verilmiştir.

Lugazların başlangıç ifadeleri kadar belirgin olmasa da kalıplaşmış bitiş ifadeleri de vardır. Bunlar; kim bulursa, kim bilürse, bunu bilen, bunu halleyleyen, her kim bilürse, her kim feth ederse, bunu kim fehm ederse gibi ifadelerdir.

2.5. LUGAZLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.5.1. Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri

Mecmuada incelediğimiz 249 lugazın 223'ünde mesnevi nazım şekli, 24'ünde gazel, 2'sinde kıt'a nazım şeklinin kullanıldığı görülmektedir. İncelediğimiz bu eserdeki şiirlerin neredeyse tamamına yakınında mesnevi nazım şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Bu da lugazlarda mesnevi nazım şeklinin çok yaygın kullanıldığını göstermektedir. Mesnevi nazım şekli bu türe kolaylık sağladığı için tercih edilmiştir. Tüm lugazların nazım şekilleri tespit edilmiş olup sadece 41. lugazın nazım şekli eserdeki sayfa eksikliğinden dolayı tespit edilememiştir. 166. lugaz tek beyit olduğu için nazım şekli tespit edilememiştir.

Tablo 4: Nazım Şekilleri

<p style="text-align: center;">Mesnevi Nazım Şekliyle Yazılan Lugazlar</p> <p style="text-align: center;">(223 lugaz)</p> <p>1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249</p>
<p style="text-align: center;">Gazel Nazım Şekliyle Yazılan Lugazlar</p> <p style="text-align: center;">(24 lugaz)</p> <p>4, 24, 27, 45, 46, 47, 49, 50, 61, 64, 65, 88, 100, 120, 143, 147, 148, 194, 219, 227, 228, 235</p>
<p style="text-align: center;">Kıt'a Nazım şekliyle Yazılan Lugazlar</p> <p style="text-align: center;">(2 lugaz)</p> <p>84, 101</p>

2.5.2. Lugazların Beyit Sayıları

İncelediğimiz 249 lugazın beyit sayıları 3 ile 18 beyit arasında değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte en çok beş beyitten oluşan lugazların yanında altı ve yedi beyitlik lugazlar da sıklıkla kullanılmıştır. Yine 41. lugazın sayfa eksikliğinden dolayı beyit sayısı tespit edilememiştir.

Tablo 5: Lugazların Beyit Sayıları

Beyit Sayıları	Lugaz Numarası	Beyit Sayısının Kullanılma Adedi
1 beyit	166	1 lugazda
3 beyit	47, 68, 86, 87, 89, 101, 107, 109, 111, 113, 120, 188	12 lugazda
4 beyit	3, 4, 12, 15, 23, 44, 45, 51, 53, 54, 61, 66, 69, 96, 119, 159, 195, 202, 217, 233, 244	21 lugazda
5 beyit	1, 5, 13, 30, 35, 36, 37, 38, 56, 60, 63, 64, 71, 81, 108, 110, 114, 117, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 160, 161, 162, 168, 169, 170, 171, 174, 177, 179, 181, 187, 197, 210, 212, 216, 218, 219, 220, 222, 225, 227, 228, 242, 243	63 lugazda
6 beyit	18, 19, 20, 24, 27, 32, 42, 46, 48, 50, 58, 73, 76, 79, 83, 90, 93, 98, 106, 112, 144, 153, 192, 193, 194, 199, 224, 230, 232, 238, 246, 248	32 lugazda
7 beyit	6, 7, 10, 11, 14, 17, 21, 22, 25, 28, 33, 39, 40, 57, 62, 72, 80, 82, 121, 127, 131, 134, 136, 140, 147, 150, 152, 172, 176, 180, 189, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 213, 221, 223, 234, 236, 239, 240, 245, 249	46 lugazda
8 beyit	8, 34, 59, 65, 70, 75, 78, 88, 92, 99, 104, 105, 116, 126, 157, 163, 229, 231, 235, 237, 247	21 lugazda
9 beyit	9, 31, 52, 55, 67, 84, 91, 94, 103, 151, 155, 156, 165, 173, 178, 182, 184, 186, 190, 201, 209, 211, 215, 226	24 lugazda
10 beyit	26, 29, 43, 77, 95, 97, 102, 154, 167, 175, 183, 185, 214, 241	14 lugazda
11 beyit	2, 16, 85, 100, 115	5 lugazda
12 beyit	49, 74, 191	3 lugazda
13 beyit	164	1 lugazda
14 beyit	198	1 lugazda

16 beyit	118, 158, 200	3 lugazda
18 beyit	196	1 lugazda

2.5.3. Lugazların Vezinleri

Çalışmamızda lugazların vezinleri tespit edilip her şiirin vezni lugaz numarasının altına yazılmıştır. Ayrıca hangi lugazın hangi vezinle yazıldığı lugaz numaralarıyla birlikte aşağıda tablo şeklinde verilmiştir. En çok kullanılan aruz vezni *fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün* olup bunun yanında 7 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır.

Mecmuada bulunan şiirlerde genel olarak aruz vezninin başarıyla kullanıldığı görülmektedir. Ancak zaman zaman imâlelere bazı durumlarda da zihafalara başvurulduğu göze çarpar. Aşağıda metinde karşımıza çıkan zihaf kusurları mevcuttur.

Görinür āşinā mekkāre beñzer
Hemān hercā'ī bir dil-dāre beñzer (6/3)

Piřvā-yı ricāl-i devlet olur
Kim bulursa o 'ālī-himmet olur (7/7)

Arturur gāhī nāle vü zārı
Meclisinde görürse ağıyārı (12/3)

Geh kızıldur nümāyiři gehī mor
Senüñ olsun tüyünce hayrın[ı] gör (18/4)

Birisi hayvānī insāna libās
Germ-ülfet nev' [ü] cinsi bī-kıyās (21/3)

Varur ammā ki Ka'be'ye girmez
Şerīfün var ise eli degmez (43/9)

Tablo 6: Lugazların Vezinleri

<p>Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün (-+++ / -+++ / -++)</p>	<p>1, 3, 4, 8, 11, 13, 15, 17, 20, 21, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 44, 50, 54, 55, 56, 60, 61, 63, 64, 69, 71, 73, 75, 76, 86, 87, 89, 92, 95, 96, 100, 101, 107, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 170, 175, 179, 180, 181, 182, 185, 187, 192, 202, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 220, 221, 223, 224, 233, 237, 238, 239, 247, 249</p>
<p>Fe'ilātün / me'fāilün / fe'ilün (++-- / ++-+ / ++-)</p>	<p>2, 7, 12, 18, 19, 38, 41, 43, 48, 51, 52, 58, 59, 67, 74, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 93, 97, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 111, 112, 118, 150, 151, 152, 158, 174, 178, 183, 184, 188, 200, 214, 215, 216, 234, 235, 240, 241, 246</p>
<p>Mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün (+--- / +--- / +--)</p>	<p>5, 6, 10, 22, 23, 24, 36, 42, 47, 62, 66, 68, 72, 94, 98, 110, 120, 153, 155, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 176, 177, 191, 203, 204, 209, 210, 218, 222, 225, 243</p>
<p>Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün (++-- / +++- / +++)</p>	<p>9, 16, 26, 53, 70, 77, 113, 154, 167, 186, 190, 196, 244, 248</p>
<p>Müfte'ilün / müfte'ilün / fā'ilün) (-+++ / -+++ / -++)</p>	<p>14, 57, 201</p>
<p>Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün (++-- / +++- / +++- / +++-)</p>	<p>45, 65</p>

Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün (-+++ / -+++ / -+++ / -++)	46, 49, 117, 166, 219, 242
Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün (++++ / ++++ / ++++ / ++++)	114, 115, 116

2.5.4. Lugazların Kafiye ve Redif Özellikleri

Eserimizde daha çok mesnevi nazım şekli kullanıldığından her beyit kendi içerisinde kafiyelenmiş olup kafiye örgüsü aa, bb, cc... şeklindedir. Redif, ahengi sağlayan önemli unsurlardan biri olduğu için gerek kelime gerek ek halinde kullanıldığı görülmektedir. Kelime halinde kullanılan rediflere aşağıdaki beyitlerden örnekler gösterilebilir.

*Görinür āšinā mekkāre **beñizer***

*Hemān hercā'ī bir dil-dāre **beñizer** (6/3)*

*'Aklı bir hamleyle meftūn **eyledi***

*Feylesof-ı dehri mecnūn **eyledi** (29/3)*

*Upuzun bir serv-ğaddi **var iken***

*Kör gözi görmez görür göz **var iken** (60/4)*

*Olup aḥvāl-i 'āleme **me'mūr***

*Ẓabt-ı emvāl-i ādeme **me'mūr** (74/3)*

*Cümleye luṭf u kerem **étmekde***

*'Āleme bezl-i ni'am **étmekde** (77/9)*

*Ol ne ejderdür ki yok cānı **anuñ***

*'Ālem olmuş cümle ḥayrānı **anuñ** (87/1)*

*Açılırsa bu luğaz zanbak **gibi**
Arayan büstānda aḥmak **gibi** (142/5)*

*Oldığı yerde muzaffer **olmuş**
Sipeh-i şevkete rehber **olmuş** (154/2)*

Ek halinde redifler de sık kullanılmış olup örnekleri aşağıda verilmiştir.

*Nedür ol ism kim mu‘azzam**dur**
Āhiri kendiden muḳaddem**dür** (109/1)*

*Gördüm ol dīvāneyi zencīr**de**
Dili ırmaz bir ‘aceb tedbīr**de** (125/2)*

*Her dil ile āşinādur söyle**mez**
Halka ni‘met bahş éder kendi yem**ez** (126/3)*

*Kimi efrenc ü kimi fağfūr**dur**
Ma‘denīdür ba‘zısı billur**dur** (156/6)*

*Çār-pā ḥayvān gibi ol yem yem**ez**
Aña mālīk olan ašlā beslem**ez** (163/2)*

*Seyri bir neş‘e vérir dīdel**ere**
Bezm-i gülşende o nāzendel**ere** (167/6)*

*Burc [u] bārūsı tehī peymānel**er**
Arasa bulur ‘araḳ mestānel**er** (182/7)*

Kafiye kullanımına baktığımızda ise daha çok tam ve zengin kafiye kullanıldığını görmekteyiz. Bunun örnekleri aşağıda verilmiştir.

*Ol nedür kim oldı memdūḫ-ı enām
Buldı lezzet anuñ ile her kelām (134/1)*

Nedür ol t̄ā'ir-i 'ankā-peyker
Beyżesi biri birinden bihter (154/1)

Revān gūyā ki andan āb-ı hayvān
Néçe dil-teşne 'āşıklar bulur cān (169/5)

Ḳan irin dahı vériñlerse hemān
Nūş éder hiç yoğ démez ol bī-gümān (160/4)

Metā'-ı vaşlı görmezden muḳaddem
Alup vérmekdedür bunlar demādem (173/3)

Bu kār erbābınuñ ancağ şafāsı
Elinüñ kiri yüzünñ ḳarası (173/8)

Nās içün her gün çıkar kürsīye hem
Hem-dem olur herkes ile dem-be-dem (187/2)

2.6. METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN YOL

Çalışmamız 51 varak ve 249 lugazdan oluşan mecmua üzerinedir. Mecmua çeviriyazı (transkripsiyon) yöntemiyle latin alfabesine aktarılmıştır. Eser üzerine çalışmalara başlarken katalog taraması yapılmış ve mecmuanın farklı bir nüshasına rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmalar devam ederken aynı zamanda birçok divan ve mecmua taranmış ve eserimizde bulunan bazı lugazlara bu divan ve mecmualarda rastlanmıştır. Bu mecmualar şunlardır: *Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1542'de kayıtlı muamma-lugaz Mecmuası*, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567'deki lugaz mecmuası*, *Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuası*, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı manzum 719'daki lugaz mecmuası*, *Reşit Efendi'nin Divan-ı lugazı*, *Türk Edebiyatında el yazması bir lugaz ve muamma mecmuası*. Bu mecmualarda tespit edilen lugazlardan bazıları eserimizde aynen bulunurken bazılarının eksik veya fazla olduğu tespit edilmiştir. Eserimizde cevabı bulunmayan birçok lugazın cevapları da yine

bu mecmualardan faydalanılarak ortaya konmuştur. Aynı zamanda tespit ettiğimiz 35 şairden divanına ulaşabildiğimiz şairlerin divanları taranarak lugazlar karşılaştırılmıştır.

Metnimizi latin alfabesine çevirirken lugazları numaralandırdığımızdan dolayı lugazlara varak numarası vermeye gerek duymadık. Herhangi bir nazım şekli sınıflandırması yapmadan yazmadaki sıralamayı takip ederek şiirleri yazdık ve her lugazın aruz veznini sıra numarasının altına ekledik. Lugazların cevaplarını lugazın sonuna sağ alt köşeye yazdık. Yazmada cevabı verilen lugazların cevaplarını yay ayrıç içinde verdik. Yazmada cevabı bulunmayan ancak divan ve mecmuaları tarayarak tespit edebildiğimiz lugazların cevaplarını ise köşeli parantez içinde verdik. Cevabına ulaşamadığımız lugazları ise yay ayrıç içinde soru işareti ile belirttik.

Elimizdeki yazma içinde farklı dönemlere ait imlâ özellikleri barındırmakta, bazen klasik imlâyâya, bazen de klasik sonrası döneme ait özellikler göstermektedir. Biz imlâda birliği sağlamak için klasik dönem imlâ özelliklerini esas alarak metnimizi oluşturduk.

3. BÖLÜM

METİN

1

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim ikidür insānda
Üçden artuğ olmadı hayvānda

Sende var hem bende var ādemde yoğ
Cümlede vardur desem 'ālemde yoğ

Kimsede olmaz velī her şeyde var
Dā'imā anuñla temkīn-i vağār

On beş olmuşdur anuñ menzilleri
Birine kabīl degül varmağ biri

Bir iki üçden ziyāde olmadı
Dördüni bir yerde kimse görmedi (Noğta)

2

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol turfe heykel ü timşāl
Ğaddi olmuş dü-tā mişāl-i hilāl

İkidür başı mişl-i ejderhā
Nāfi sākındadur velī bī-pā

Bir olur iki başı vağt-i ğidā
Terk édincedir olur ğidā-yı cüdā

Nerm [ü] saht ü mizācı bāriddür
Māh-ı germāda kārı ğāsiddür

Kesb ü kâra tevekküli ğâlib
Büm-veş tu‘meye degül t̄alib

Būma ancak nevāle üç kuşdur
Bunuñ ayağına gelen beşdür

Ekl éder geh na‘āme-veş nārı
Ekl éder ger şimār-ı eşcārı

Rāh-ı şaydına kim éderse güzer
Çıla hamsīn-vār bi-‘aynihi nazār

Erba‘īn evveli şoñı hamsīn
Çalbi deydür hesāb olunsa hemīn

Çalb-i dey dikkat olsa gerçi eşer
Şoñra hamsīn rütbeden de düşer

Bu luğaz **Nāliyā** mu‘ammādur
Hall éden Bū ‘Alī-i Sīnādur **(Maşā)**

3

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir gümüş telli nigār
Hüsni-ile engüşt-nümā-yı nām-dār

Çaşra çıkmaz hānesinde oturur
Hānesin her çanda gitse götürür

Bu leţāfetle zihī ‘ibret-nümün
Çaţı-ı ruhsārı o māhuñ bāz-gün

Her ne dem kim ola ruhsārı siyāh
Müstakīm olur çatı bī-iştibāh **(Sümükli Böcek)**

4

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

Ol nedür kim dört ayaklı cānı yok
Şānki bir qurı derīdür qanı yok

Günde biñ kez hañcer ursañ qarnına
Hañçere gögsün gerer efgānı yok

Anda diken tāze güller bitürür
Güllerinüñ bülbül-i nālānı yok

Her kim olmaz bu luğazdan zevq-yāb
Dört ayaklı olsun ol 'irfānı yok (Gergef)

5

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

Nedür ol murğ Hümā ferhunde-peyker
Olur bālā-yı serden sāye-güster

'Ulüvv-i şān ile 'ālemde mümtāz
Anuñla nice şāh oldı ser-efrāz

Görünmez her zamān bir bī-vefādur
Siyeh perçemli gūyā dil-rübādur

Olur sūr-ı sūrūra revnaq-efzā
Açar bāl ü perin mānend-i 'Anqā

Zer [ü] ziverle murğ-ı hoş-nümādur
Qonarsa başına yāruñ sezādur (Sorguq)

6

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

Nedür ol bād-pā-yı rüşen-efser
Şebātı yok vérürse revnaq ü fer

Olursa bir nefes ‘ālemde zāhir
Degüldür kimse anı zabta kâdir

Görinür āşinā mekkāre beñzer
Hemān hercā’ī bir dil-dāre beñzer

Cihānda kimseye olmaz vefā-dār
Bulur kendi gibi birkaç hevā-dār

Nümāyişle éder ref̄tārı gāhī
Kenār-ı āb ekşer cilve-gāhı

Hevāyīdür éderse ‘ālem-i āb
Çarārı yok olur gāhīce sīr-āb

Ser-efgende **Reşīdā** olsa aḥbāb
Bulur baḥr-i luğazda dürr-i nā-yāb **(Ḥabāb)**

7

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol pīr-i ser-bülend-i cihān
Bulur ādem anuñla rif‘at ü şān

Yémez içmez ‘aceb riyāzeti var
Tācı başında ḳurb-ı devleti var

Rāstdur ḳaddi gerçi müyü sefīd
Niçe kimse o şeyḫe oldı mürīd

Ser-firāz olmuş istiḳāmet-ile
Mālik olan bilür sa‘ādet-ile

Bir ayāğ üzre durmadur kārı
Eylemezse aceb mi ref̄tārı

Gāh gāhī süvār olursa eger
Yine ber-pā görürsün anı gider

Piřvā-yı ricāl-i devlet olur
Kim bulursa o ‘ālī-himmet olur (Tüg)

8

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim aķ şaķallu pirdür
Arayanlar bulmadı iksirdür

‘Aķlı var iz‘ān éder insān gibi
Dört ayaķlı yer içer Һayvān gibi

Bī-zebān olmazsa söyler éşidür
Ferci var erkek degüldür dişidür

Mümdür sūzān [u] giryān dā’imā
Eksük olmaz ādeme şayf ü şitā

Cānı yoķ meyyit gibi bī-cāndur
Anadan doğmış henüz ‘uryāndur

Bir iki üç bulunur gördüm hemān
Géce[de] gündüzde olur her zamān

Kimseler bilmez nedür mechüldür
Doğrı söz ‘āriflere maķbüldür

Bu lügazda her kim eylerse gümān
Evveli ‘ayn olduğın söyler ‘iyān (‘İrfān)

9

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol şaķş-ı ‘acībü’l-heykel
Öksüz oğlan göti çıplaķ başı kel

Başı ķalpaķlı Tatar Һācısıdur
Başma Һaftānlı Urus bācısıdur

Güldürür girye éden eţfâli
Açup âgüşin⁹ éder iqbâli

Dâ'im eţfâl-ile eyler şohbet
Yine eyler düşe kâkça hareket

Yémez içmez géce gündüz şâ'im
Hîç yatmaz uyumaz hep kâ'im

Jîve bardağı désem gerçektür
Ya'ni yer kûklaşa bir müdħaktür

Cengden çıkmışa beñzer nâ-çâr
Mağ'adında yatamaz kûşunu var

Elçi şapkasına beñzer tâcı
Ka'beye varmamış adı ħâcî

Vehbiyâ fikre sezâdur bu sühân
Oğlan oyuncağı şanma anı sen (**Ĥâcîyatmaz**)

10

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Nedür ol¹⁰ kim ola sermâye câna
Sebebdür râhat-ı ħalk-ı cihâna

Doğurmuş herkesi anuñla mâder
Velîkin mevt ile olmuş berâber

Degül Sâm u Nerîmân zabta kâdir
Olur gâhî senüñle ħ'âb[a] ħâzır

Sikender gibi anuñla gezersün
Nezâketle cihânı seyr édersün

⁹Metinde "âgüşa" şeklindedir.

¹⁰Yazmada "Ol nedür" şeklindedir.

Éder řāh-ı cihān geh bir gedāyı
Gehī dūřmen éder bir āřınāyı

şekerden şatludur ammā ki yenmez
Gıdā-yı ma‘nevīdür yérde bitmez

Olursun nūr-ı dīdem sen aña yār
Reřīdī ġāfil olma eyle bīdār **(Uyķu)**

11

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ma‘nevī maķbūbdur
Nāz éder ‘āřıklara maķcūbdur

‘Ālem oldı bende-i efkendesı
Çok cihānda luş-ile şermendesı

Bir görünmez dilber-i mümtāzdur
Murġ-ı dil şayd étmede şeh-bāzdur

Gāh ‘uřřāķa olur cilve-nümā
Gösterür biñ vech-ile rüy-ı vefā

Varsa bir vīrāne[y]i ma‘mūr éder
Niçe maķzūn dilleri mesrūr éder

Cümlenüñ maķbūli řūķ-ı dil-rübā
Halkā eyler dā’imā luş u ‘ařā

Ehl-i himmet ‘ārifüñ pīrāyesi
Naķd-i bāzār-ı kerem sermayesi **(Kerem)**

12

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol řāh-bāz-ı sīmīn-ber
Dem-be-dem řaķn-ı ġülsitānda gezer

Hikmetüñ nüsha-i güşâdesidür
Şan‘atınuñ çiçeği zâdesidür

Arturur gâhî nâle vü zârı
Meclisinde görürse ağıyârı

Maska‘at-i re’si oldu Balıkesir
Hep hedâyâsı tuhfe-i İzmir [Zenbür]¹¹

13

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Ol nedür kim oldu ‘âlemde ferîd
Evvel-i eşyâda mevcûd [u] bedîd

Yérde yokdur gökde yok deryâda var
Zâhiren bir görünür lâkin hezâr

Biri birine muqâbil olsa ger
Zevc olur ferdiyyetin iş‘âr éder

Vâhid-i ke’l-elf oldu bu luğaz
Sen anı zann étme ‘ârif añlamaz

İstikâmetle **Reşîd** ol nâm-dâr
Cümlenüñ ma‘lûmıdur bir yâdigâr (Elf)

14

Müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün

Ol ne şaf¹²-ârâ-yı sipâh-ı fûnûn
Beş neferin birine olur zebûn

¹¹Bu lugazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: “Havva Laçın, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuası (39b-80a) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011. s. 34, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.”

¹²Yazmada “âşaf” şeklindedir.

Penbe vücūdında ‘ıyān regleri
Yakışur ak sâde giyer ekşerî

Sūzen-i cevr-ile olup rahne-dār
‘İlm-i şerīfe yine hizmet-güzār

Şağlar okur yazar o sīmīn-beri
Gördiği her nüshada vardur yeri

Çīn-i cebīn olmasa anda eger
Olur idi kâdri dahı mu‘teber

Dişisi hem erkegi olmaz ‘acīb
Cüft olur gelse ‘Acemden ğarīb

Naẓm u neşirden saña vérür peyām
Bulur anuñ ile ‘ulūm intizām **(Mıştar)**

15

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne ef’îdür ki iki başı var
Her başında dürlü dürlü naqşı var

Ol yılan bir bāğ bekler ekşerî
Yemek için anda misk ü ‘anberi

Şayılur kendüye dā’im ol yılan
Bir defîne bekçisidür her zamān

Āh kim açılsa ol mār-ı dü-ser
Ādemüñ ‘aklı gider étse nazār¹³ **(Uçkur)**

¹³Millet Kütüphanesi Manzum 567 numarada kayıtlı Lugaz Mecmu‘ası’nda bu beyitten sonra aşağıdaki beyit de yer almaktadır:

Kim vérirse bu lügazdan bir nişān
Gelsün alsun Rif’atî’den taze cān

(Bkz. Nurgül Ayar, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567’deki Lugaz Mecmuası (vr. 245-280 Metin-İnceleme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.82, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol mîve ki mænend-i hilâl
Burc-ı mîzânda éder ‘arz-ı cemâl

Enderünü dolıdur encümle
Şayılır taşradan ammâ cümle

Şandılar şeklin édenler seyrân
Étdi Pervîn hilâl ile kıırân

‘Akrebe kavse müşâbih şekli
Kara kurı hele hõşdur ekli

‘Uzv-ı hayvândan aña bir şey nâm
Olıcağ buldı ‘aceb şöhret-i tām

Kim nazâr eylese dér hey’etine
İçi saçmayla dolu bir vezne

Olsa etfâle ne dem ol vāye
İki vech ile olur sermāye

Étse de mā-melekin ol itlāf
Yine qādrin bilür anuñ şarrāf

Bir qarış boy-ile durma her dem
Der ki İskender-i Zülqarneyn’em

‘Asel ü şehd-ile pürdür qarnı
Tatludur yağlı kara şanma anı

Qad-ile bir yere geldükde henüz
Bilinür **Fennî** beş artuğ bu rumuz

(Keçi boynuzu)

17

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ola memdūh-ı enām
Başka lezzet bulur anuñla kelām

Berde olmaz bahırden eyler zühür
Kāmil eyler sözleri étmez kuşūr

Olmış erbāb-ı kemāle hem-zebān
Niçe āşār-ı cemīl étmiş beyān

Gevher-i sencīdedür efvāhdan
Gösterür ‘unvānı vaşf-ı şāhdan

‘Āleme şıgmaz bakılsa bī-gümān
Gāh olur bir beyt içinde mihmān

Ehl-i diller ğam-güsārı bir nedīm
Bilür anuñ kıymetin tab‘-ı selīm

Bu luğazda da‘vī-i mā-fāt éder
Şāhidi olan anı işbāt éder

(Vezn)

18

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ol ne tāc-ı nühüfte-pīrāye
Hod-fürüşāne gizlü sermāye

Hāşıyetde nazīr-i fethü’l-bāb
Cem‘ olur başına cemī‘-i seḫāb

Sergüzeşti mezāk-ı pīr ü civān
Bir kılına ḫaṭāya yoq imkān

Geh kıızıldur nümāyişi gehī mor
Senüñ olsun tüyünce ḫayrın[1] gör

Bahşe gelse sözi uşûlîdür
Başı ser-levha-i fuzûlîdür

Kendi bir h̄vāce-i müşekkeldür
Nāmi yārān içinde heykeldür (Yılan)

19

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol külle-i şağîr ü ‘acîb
Ola dā’im Boğaz Hişāra qarîb

Tîreviyyü’l-aşıldur ol ekşer
Ki Harîrî déyü tahalluş éder

Fem-i nā-dîde var serinde delik
Yédügi rûz [u] şeb kemiksüz ilik

Gāhî açılmağa kıomaz yāri
Öldürür kıaydı ‘aşık-ı zārı

Öte yaqalıdur ol ehl-i yemîn
Şolak olmaz şehāna olsa qarîn

Vaşfını bilürem baña ögme
Cürmi de var ise sögüp döğme (Düğüm)

20

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir siyeh-rū cāriye
Hidmeti ‘ālemde ekşer kıāriye

Bir refîkı var müşārün bi’l-benān
Cüst ü cūda da’imā eyler figān

Sāde-rüyān ile ülfet ‘ādeti
Merkebe beñzer bakılsa şüreti

Meh-likā bir şūha olmuş mübtelā
Defter-i ‘uşşāka yazılsa sezā

Çatı çok medh eyledi üstād anı
Görmedi bir kimsenüñ imdādını

Çanda olsa eksük olmaz mācerā
Tercemāndur her lisāna āşinā **(Mürekkēb)**

21

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne lafz olmuş nüvişte dört harf
Çār ma‘nā ile mümkin anı şarf

Lafzı Türkī hem dahı ma‘naları
Birdür anuñ evveliyle āhırı

Birisi hayvānī insāna libās
Germ-ülfet nev‘ [ü] cinsi bī-қыās

Biri bādī āteş ile ülfeti
Ġayrısıyla étmez ol germiyyeti

Biri āb ü hākde hıdmet-güzār
Gāh külhanda olursa vechi var

Ekle şāyān çatı hōşdur birisi
Hasteler olmuşdur anuñ dirisi

İki yüz kırk altı oldu cümlesi
Gör ki müşkil oldu ammā bilmesi

(Kürk, Körük, Kürek, Gevrek)

22

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

Ne ol merdüm-rübā şeh-bāz-ı mümtāz
Açar bāl ü perin mānend-i pervāz

Degüldür yerde gökde bir hümādur
Niçe bī-gānelerle āşinādur

Çaçan 'Ankā gibi eylerse cevlan
Olur yā bā'ış-i vuşlat yā hicrān

Şuyın bulduqça ol murğ-ı hevāyī
Vérür cūş [u] hurūş ile şadāyı

Kiminūñ şafravī oldı mizācı
Ġidā eyler ne bulsa tatlu acı

Bırakma kıyruğın şağın elinden
Çıqarsun şoñra ğafletle yolından

Yağın eyler gehī 'uşşāka yāri
Ola dā'im muvāfiq rüzigāri (Sefine)

23

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

Nedür ol kim sepīdī sebz kabā-pūş
Gören hayrān olur ser-mest-i medhūş

Düşer yılda anadan hūb-ruhsār
Emīrāne şarar başına destār

Cihāna¹⁴ fer vérür zībā cemāli
Müdām bāqī qalur āb-ı zülāli

¹⁴Metinde "Cihānda" şeklindedir.

Kaçan kim çıkarur yeşil ‘abāyı
Éder bir merhabā bāy [u] gedayı (Gül)

24

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol hāne kim saķf u cidārı
Yapılmış üstühvān ile ser-ā-pā

Dağı var iki kapusı müretteb
Gece gündüz açık durur müheyyā

Egerçi hāne līk rūhı [da] vardur
Karār étmez éder seyrānı her cā

Dağı var çār pāy bir [de] maḥālib
Bilür anı ki bilmez ādem ašlā

Velī étmez Benī Ādemle ülfet
Éder ol tağ u bāğ içre sükenā

Bu gün bu sırrı her kim keşf éderse
Yarın cennetde bāga şal Hudāyā (?)

25

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne eşkāl-i ‘acīb [ü] hoş-nümā
Āb ü āteşle olur revnaķ-nümā

Güyyā kim necm-i gīsü-dārdur
Şevķ-baḥşā-yı dil-i huşyārdur

Zıkr-i Mevlā’ya olur gāhī sebeb
Zāhir olur gāhi esbāb-ı tarab

Rūzgār ile perīşān-ḥāl olur
Farķ olunmaz néce ķıl ü ķāl olur

Eylemiş sūz [u] güdāz ile meger
İki serv-i kāmētüñ beynin maķar

Géce bir sā‘at ķadar māhiyyeti
Bilinür şehirde ķadr ü rif‘ati

Hayli bālādan¹⁵ nümāyān u bedīd
Kim bilürse göre emşālin **Reşīd** (Māhya)

26

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol sāğar-ı ferhunde-liķā
Bāde-i feyz ile pür-bağş-ı şafā

Niçe ta‘rif édeyüm evveli yok
Gerçi evşāfını eyler ķatı çok

Bī-vefālukda müşābih yāre
Zīb-i bezm oldu varup ağıyāre

Gāhī ‘uşşāķa éder ‘arz-ı cemāl
Her zamān görmek anı emr-i muḫāl

Āb u tāb¹⁶ ile ķaçan étse zuhūr
Çeşm-i ‘āşıkıları eyler pür-nūr

Seyr[i] bir neşe vérür dīdelere
Bezm-i gülşende o nāzendelere

‘Ayn-ı a‘yān ile mümtāz oldu
Bāğ-ı ‘ālemde ser-efrāz oldu

Hep derūnında nihāndur aşlı
Kesilür olmasa aşlı nesli

¹⁵Metinde “nālān” şeklindedir.

¹⁶Metinde “Āb-ı nāb” şeklindedir.

Hokka-i hikmete pinh n olmiŐ
Şeş cih t ile n m y n olmiŐ

Bula  alemde hem n neşv   nem 
RevnaŐ-ı R m'a sebebdür z r  (L le)

27

F 'il t n f 'il t n f 'ilün

Ol nedür kim  al'a-i b -n m   Ő n
P r-Ő k fe hem- u Ő hn-ı g lsit n

 ki leşker bir olup ol  al'ada
Cenge n z rlardur anlar her zam n

 ki  ayy r-ı zirihs-p Ő [u]  aŐ r
Olmış ol  avm n içinde p s-b n

Birbirine  atdurup ceng  td r r
LeŐkeri ol iki  ayy r-ı cih n

 ırılıp hiç  almayan g lib olur
M rdesinden zindeler ister am n

Bunu temy z  tmeyen aŐmaŐları
 ar yerine  avlaya bend  t hem n ( avla)

28

F 'il t n f 'il t n f 'ilün

Ol nedür çeşm-i baŐiretle yaŐın
Her maŐ mı gösterür bir d r-b n

G yiy  bir s ne-söz abd ldur
V k f-ı sır olmiŐ ehl-i   ld r

S yled rse n bir nefes anı eger
ŐevŐ ile söz-ı dilin  zh r  der

‘Āşık-ı şādıklara dem-sāzdur
Hem-zebān olan aña ser-bāzdur

Eyledükçe dem-be-dem cūş u hurūş
Gūş éden ehl-i dili eyler hamūş

Naķş ile kārı müşārün bi’l-benān
Heft menzilden olur baķsañ ‘ıyān

Saña lāzım mı **Reşīdā** söylemek
Bilür ‘ārif n’idügin çekme emek (Nāy)

29

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ma‘nevī bir pehlevān
Oldı mağlūbı niçe şāh-ı cihān

Hüsñ ile biñ cilve eyler ādeme
Luţf [u] cevriyle nümāyān ‘āleme

‘Aķlı bir hamleyle meftūn eyledi
Feylesof-ı dehri mecnūn eyledi

Baķmaz İskender gibi ser-keşlere
Yaķdı çok Rüstemleri āteşlere

El-amān bilmez éder gāfil me-bāş
Durma meydān-ı maķabbetde şavaş

Şüret-i zāhirde pinhāndur eger
Eylemiş biñ yüzden ‘ālemde eşer

‘Ārife bir gözi aķık reh-nümā
Olmadı bī-gānelerle āşinā

Şaķn-ı dil olsa sezādur cilve-gāh
Oldı çün şehr-i vücūda pādişāh

Hâldür ta‘bîr olunmaz kâl ile
Söylemek mümkün degül icmâl ile

Eyleyenler lîk anı dâsitân
Çâr şad heftâd ile eyler beyân (‘Işık)

30

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Ol nedür kim vardur ol insânda
Çokdur âdemden dahı hayvânda

Gülde var hem yokda var gülşende var
Eksük olmaz bâğ-ı ‘âlemde hezâr

Ferdi zevciyle olur dâ‘im ziyâd
Dirhem [ü] dînâr ile bulmaz kesâd

Şüretâ üç görünür yetmiş sekiz
Üçün ammâ ikisi ancak sekiz

Bir nezâketle **Reşîd** étdüñ edâ
Bu luğaz mevzû‘-ı bahş olsa sezâ (‘Aded)

31

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bil nedür ol çâh kim yek-pâredür
Hem o çâhuñ âbı gâyet qaradur

Muṭṭaşıl ol çâha niçe nâvdân
Nâvdândan lîk âb olmaz revân

Bir kesiciye uyup bir kaç ‘Arab
Yanını bekler o çâhuñ rûz u şeb

Çıl kadar ‘ayb olsa anlarda hemân
Başlarını kaç‘ éder vérmez amân

İçleri mār ile memlū bī-şu‘ūr
Femlerinden mūr éder dā'im zühür

Nāvdānı çāhı étmişler kemīn
Ovayı¹⁷ yazuyı gözlerler hemīn

Ol kıuyunuñ bir iki üç delvi var
Ser-nigūn olmağla şu étmez karar

Ol ‘Arab ol çāhdan ābı çeker
Penbe tarlasın şular esrār biter

Bunı bilen ‘āqıla¹⁸ olur ‘alem
Bilmeyen dīvāneye yoğdur qalem (Devāt)

32

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bil nedür ol bār-gīr-i bü'l-‘acīb
Hey’et ü şekli anuñ gāyet gārīb

İkidür pāyı hem ol esbūñ hemān
Adımın atmaqsızın yürür ‘ıyān

Yalınız olursa gitmez menzile
İki olursa giderler hem bile

Hem ol esbūñ boynuñdadur
Semeri yoğdur gārā’īb bundadur

Yüridükçe deprenür gūyā seri
Kulağı işitmez anuñ ekşeri

Bunı bilene nazīr olur mı hīç
Pāyını pāk eyleyüp şuyını iç (?)

¹⁷ Metinde “odayı” biçiminde.

¹⁸ ‘āqıla : ‘aql-ile Y

33

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir serv-қadd [ü] hūbdur¹⁹
Ekşeri halkuñ aña mensūbdur

Serde zer tāc[1] perişān kākūli
Rūyını göstermez anuñ sūnbūli

Ol nihān olsa hūzūr eyler cihān
Rāhatı halkuñ gider olsa ‘iyān

Düşse aña niçe māh u sāl yol
Cāme giyemez zīr-i saқfa girmez ol

Қanda ‘azm étse қafadarı cihān
Dursa ayaғuñ durur gitmez yayan

Üçini cem‘ eylemiş dünyāda yoқ
Līk üçden artuға imkān yoқ

Meger ola pādişāh-ı kām-bīn²⁰
Bunı ‘İtrī kim bilürse āferīn (Tūğ)

34

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim başı yüz ayağı yüz
Yüzi vardur līk yoқdur anda göz

Dağlardan geldi anuñ ekşeri
Gezdürürler başlarında ‘askeri

Her dil ile āşinādur söylemez
Halka ni‘met baқş éder kendi yémez

¹⁹ Yazmada “bir” kelimesinden önce “bil” kelimesi yer almaktadır. Vezin gereği yazılmadı.

²⁰ Yazmada “ola” kelimesinden sonra “kim” kelimesi yer almaktadır. Vezni bozduğu için yazılmadı.

Çerb ü şîrîn ile ülfetdür işi
Aña dâ'im hizmet eyler beş kişi

Eli açık bir gedâ-meşrebdür ol
Şâh [u] dervîş ile hem-meşrebdür ol

Hânesinden eksük olmaz kimsenüñ
Yâr-ı gârı rûz u şeb merd ü zenüñ

Bileyüm dërseñ eger kim adını
Ġâfil olma vérür aġzuñ dadını

Ayaġı baş olsa olur baş ayak
Evvel-ile âhîrîn 'adline baġ

Söyleme yârâna bilsünler **Reşîd**
Dâ'imâ efvâhdan olmaz ba'îd **(Kâşık)**

35

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim bir za'îf [ü] nâ-tüvân
Üstüñvândur gūyiyâ cismi hemân

Dürr [ü] yâķüt ile ülfetdür işi
Erkege beñzer arar dâ'im dişi

Ķadri alçaġ bir gedâ dërsem eger
Ķorķaram ki gūş-ı sultâna deger

Her yere eyler duġul ol der-be-der
Halkuñ aġzında dile düşmiş gezer

Hıdmetinde yokdur anuñ ķil ü ķâl
Halléden olsun **Reşîdâ** bî-melâl **(Hilâl)**

36

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Nedür ol turfe cünbiş murğ-ı bî-per
Vérür minķarı zîb ü zînete fer

Olursa dest-i üstād āşiyānı
'İyān eyler zemīn üzre zamānı

Ṭarīķ-ı Rūşenî' de reh-nümādur
Sülūki gāh anuñ kıble-nümādur

Yémez içmez oturmaz yokdur uyhu
Velī sîm ü zere eyler tekāpū

Bunı halleyeyen müşkil-güşādur
Reşîd engüşti bir mühr[e] sezādur

(Zer Mühre)

37

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür bir ejder-i tîre-derün
Od şaçar ağzından olsa ser-nigün

Mürdur güyā gîdāsı cānı yok
Ḳarn-ı vāhidde anuñ aķrānı yok

Ādemüñ gāhî taķılur yanına
Şarılur boynına işi şağına

Rāst olmaz kecdür anuñ ekşerî
'Ārif olmaz pāyidār olsa yeri

Vezne gelmez turfe nā-mevzündür
Ülfeti 'āķıl yanında dündür

(Vezne)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ol ne iki refîk-i şekl-i keşef
Olmaz ašlā biri birine selef

Başberāber olunca rütbeleri
Göremez gāh olur birini biri

Ayrılsa biri birinden eger
Ḥaylī müşkil olur o rāhı gezer

Reh-neverdāna oldılar pādāş
İkisi dā‘imā anuñ yoldaş

Olsa da pāy-māl-i hāş u ‘avām²¹
Ḥulağından çekerler anı müdām **(Rikāb)**

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür şaḥş-ı muḥaddeb sīne-ḥ^vār
Güyyā dūşın[d]a anuñ gūşı var

Dest [ü] pāsı yoğ ‘acebdür ḥıdmeti
Ḥāke yüz sürmekle dā‘im ‘izzeti

Aña baksañ şüretā yoğ kerr ü fer
Ḥanda kim cevlān éder bir toz qopar

Dest-i ḥübān ile gāhī āşinā
Ḥil‘at-i rengin lāyıqdur aña

Yoğ-iken ‘ālemde ašlā ḥürmeti
Būs-ı dāmān ile buldı ‘izzeti

²¹ ‘avām : ‘āmm Y

Kış güninde hıdmet eyler ekşer 
Herkesel zım olur anuğ biri

‘ rife h cet ne iş‘ r eylemek
Bu luğaz destinde beş artuğ d mek (Kefe)

40

F ‘il t n f ‘il t n f ‘ilün

Ol nedür kim oldılar sırr-ı nig h
Aşılır d l b-ı  arĖa g h g h

Söz ile dil-beste ş hib-d ‘ire
Gözedür vaz‘ı uyar mı s ‘ire

N vek-end z-i nig h olsa eger
Bir nazarda görinür iki siper

ş ret  bir şey‘ degülken b -g m n
Oldılar ma‘n da t c-ı merd m n

Ekşer  hayv n ile ser-bestedür
Birbiriyle d ‘im  peyvestedür

Ejder olsa k rkar andan göz kapar
Doğrı yolından çıkar egri kaçar

 ekmeye her kim bilürse ıztır b
Mülki olsun h ‘ bda biğ  siy b [ sk f]]²²

²² Bu lugazın son dört beyti yazmada yer almamaktadır. Lugaz şu çalışmadan hareketle tamamlanmıştır: “Eren Ertürkoğlu, *Reşit Efendi’nin Divan-ı L gaz’ı (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 54-55, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.”

41²³

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bu luğaz **Şehdiyā** muhayyeldür
Bunu kim hall ederse ekmeldür (**Qıl qalem**)

42

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol gūy-ı gerdān-ı müşebbek
Döner hem-vār ü nā-hem-vār bī-şek

Nice çarhı geçürmiş çenberinden
Cüdā olmaz bular birbirlerinden

Hilāf-ı yek-dīger étmekde devrān
Yine turur rızāda turfe seyrān

Bürüdet üzre tab‘ı gerçi berf-veş
Derūnı gūyiyā bir havz-ı āteş

Döner başı gehī mānend-i ser-sām
Éder sūz-ı derūnın āhı i‘lām

Édince kurb-ı yāre cismin işāl
Gehī rū-māl éder geh ola pā-māl (**Āsiyāb**)

43

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ol ne üçlerdür ‘aşkına Hū Hū
Kimi vāşıl kimi éder tek ü pū

Biri yüz gösterür ikisi hafī
İkisi görünür birisi hafī

İki olursa bunlar olur şeş
Arar aşhābı bulmağa bir eş

²³ Bu luğazın bundan önceki beyitlerinin yer aldığı 9b sayfası yazmada kopmuştur.

Ola şāhib-hāne olursa çihil
Böyledür nākıdān öylece bil

Niçe Keyhüsrev'e olup gālib
Kızıl arslanı eyleye hārib

Şems-i Tebrizī gibi ola 'aziz
Geçmede tīg [ü] deşneden neb-tiz

Saḥh-ı dünyā olurken aña mesir
Ola efrenc ḍarbi ile esir

Ma'denidür dēme olup bed-gū
Ma'den erbābı da arar her sū

Varur ammā ki Ka'be'ye girmez
Şerifūñ var ise eli degmez

Meşreb-i veznī üzredür bu su'al
Kıl yok anda olsa²⁴ cā'iz kāl

(Yalduz Altunı)

44

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Nāgehān gördi gözüm bir hōş hişār
Ol hişāruñ bir zeberced burcı var

Ol hişārda ne kapu var ne baca
Şuyı içinde aḳar gündüz géce

İşit imdi ol hişār oğlanları
Aḳ kara şarı giyerler tonları

Yaz olıcaḳ gider işlü işine
Her biri bir kāl'a yapar başına

(?)

²⁴ olsa : olmasa Y

45

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Sübhasın zāhide şordum nedür ol ‘uqde-i şad
Dédi çıksa birisi zāhir olur nüh ü neved

Bu ‘aceb kim ben alup deste şümār eyleyicek
Geldi engüşt-i haķıķatde şad ü bīst ‘aded

Her nişān-gāh arasında otuz üç dāne dédi
Çırkıdan zā’id ü noķşān degül étdüm anı ‘add

Ne o kizb étdi vü ne ben ğalať étdüm **Nābī**
Bunı iħrāc éden ‘arıflere taħşīn-i ebed (**Tesbīħ**)

46

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim dehr içinde ħalk éder maħlūk-ı zār
Hem iki ayağı var biri kūtāh birisi yār

İki yüzlü gāh senüñle gāh benümle yār olur
Bir yüzi māh-ı münevver biri mihr-i tāb-dār

İki yüzlü pūjevenk gibi gezer elden ele
Tellemişler yellemişler hem ikisi nāķa-vār

Kendüye vaķt-i ‘aťā érmiş buruşmış çehresi
Yeltenürler aña ammā hep civān [ü] iħtiyār

Heybetiyle meydāna çıksa hüner ‘arz eylese
Dehşetiyle bī-‘aded maħlūk eyler tāb-dār

Altı yerde yarası var fitīli işler anuñ
Çāresinden ‘āciz olmuş nī-ťabīb-i rüzġār

(‘Asced)

47

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol kim ne-y-ile²⁵ kılsa şöhet
Anuñ rengine döner gör ki kudret

Anı bulmayıcağ bir lahza âdem
Bulamaz dünyâda bir zerre lezzet

Ne rengi var ne cismi var kim edem
Velâkin Tañrıdandır halka rahmet **(Mirât)**

48

Fe‘ilâtün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şahş-ı ‘anberîn-câme
Lîk vérmez meşakğat aqđâma

Meşreb-i tab‘ı gerçi süflîdür
Rütbesine bakılsa ‘ulvîdür

Gâh olur zen gehî olur şevher
Bunda hük-m-i Hudâ budur derler

Gâh bâşed çü beyze-i beyzâ
Gâh bâşed çü lâle-i hamrâ²⁶

Gâh bâşed zümürüdîn ‘alem
Ez-girîbân-ı ü ber âred ser²⁷

Her ki bi‘şkâf ĩn mu‘ammâ râ
Çeşme-i âb-ı ebed-eş be-nağar²⁸ **(Micmere)**

²⁵ Nedür ol kim ne-y-ile : Ol nedür kim ne-y-ile kim Y

²⁶ Bazenbeyaz yumurta gibi bazen de kırmızı lâle gibi olur.

²⁷ Bazen zümürütten bir alem olur ve onun yakasından baş gösterir.

²⁸ Bu muammayı çözenin ebedilik suyu çeşmesine bak.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ol ne ejder kim yedi at ma'denī cevşen giyer
Meskeni yerde velī arz u semāya hūkm éder

Sīne-şāf āyīne-i gītī-nümādur ol dilīr
Anuñ-içün at at olmışdur derūnında hüner

Dūr-bīn eyler maallinde anı ehl-i kemāl
Her ne müstakbelde var-ise görünür hayr ü şer

Şöyle çenberden geçürmişdür anı çar-ı felek
Çok degül şems ü kamerden halka vérürse haber

Şimdi on iki bedenlü al'adur aña mekān
Vaz' olunmuş her birinden hıfzına otuz nefer

Cümlesin bir yere cem' étsek atı çok görünür
Eylemez aña şümārı üç yüz altmışdan güzer

Heft iqlīme anuñ hūkmi revān iken 'aceb
Eylemişdür abs-i afes-i timür²⁹ anı bir er

Himmeti 'ālī bir erdür ceng éder dānā ile
Bu ne hikmetdür anı nādān boğazından çeker

Boynı baqlu ul olur nādāna étmez arşılıqlı
Şalb éder anı amu cāhil murād eylese ger

adrini bilmezlerüñ yanında nā-mabül iken
Hikmetiyle gör ki dānālarla revnaqlı ahlz éder

al'atin görünce oldu Müşterī çar-ı felek
Yā 'aceb mi pālehang étse anı şems ü kamer

²⁹ abs-i afes-i timür : abs-i timür afes Y

Bu luğaz fetḥi nümāyān olur erbāb-ı dile
Bilmeyenler **Mā'īlī** dérler şecerdür yā ḥacer
(Uşurlāb)

50

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim dest-i şeş dü-pā ḥarīf
İki başlı mārdu cismi za'īf

Sūre-i Raḥmān'da ismi yād olur
Böylece buyurdu tefsīr ü ḥadīş

Ehl-i dünyā ehl-i 'uqbā ehl-i Ḥaḳ
Ḥükmin icrā eyler ol merd-i za'īf

İki başı arasında toğrılup
Toğrıdur kıyruğı mānend-i elīf

Ḳıl kadar 'ayb olsa ḥükminde anuñ
İki başında tıyar kıyruḳ zarīf

Monlālar başın kaşır küstāḥiyen
Oḳunurken bu mu'ammā-yı laṭīf (Mīzān)

51

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol çāh kim mu'allāḳ ola
Şuyı olduğı da muḥaḳḳaḳ ola

İstedükçe mişāl-i şādurvān
Ābı taḥtında eyleye cereyān

Görinür ehl-i dīde gerçi muḥāl
Germ olur ābı ḥīn-i isti'māl

Bunı berber legendür şanma
Cebeci t̄acı d̄eyü aldanma (Berber satılı)

52

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol bir güşāde taht-ı revān
Hāk-i süflīye vérmemiş dāmān

Hep yerinde binā-yı burc [u] beden
Yok iki cānibinde bir revzen

Çekmez ol yāri üştür ü ester
Derd-mend ‘āşıkānı gör ne çeker

Rīşesi³⁰ şem‘-i encümende fitīl
Cāmi‘-i şevke nūrdan kandīl

İki ra‘nā sūtūnı var berrāk
Olmış ol nev-cüvāna sīmīn sāk

Şekl-i lādur yazılsa endāmı
Süllem imiş bozulmuş aqdāmı

Harekāt eylese yine meşelā
Merkezinde t̄urur çü kıble-nümā

Ṭab‘-ı meyyāl-i nev‘-i insānı
Alur āgūş-ı vaşla dāmānı

Bundan a‘lā olur mı ser-rişte
Böyledür böyle ey cüvān işte (Pergār)

³⁰ Rīşesi: ریشه سر

53

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol qālīb-ı fersüde meger
Çarhdan geçdi neler çekdi neler

Mevlevî sikke³¹ ‘avāmī eṭvār
Geh bürehne-ser [ü] gehî destār

Ele almaq dileseñ anı eger
Zekeri destüñe evvelce deger

Baña şorsaydı eger kim zurefā
Teretür dögecegi derdim aña **(Qālīb)**

54

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim kâmet[i] gâyet dırâz
Lîk her yerde bulunmaz zātı az

Bir ayağ üzre éder dā’im qarār
Cism-i ‘uryān dāmen-i pehnāsı var

Gāh peydā vü gehî olur nihān
Qays-veş vardur serinde āşiyān

Yanına cem‘ eyleyüp birkaç refîk
Oldılar güyā ki qattā‘ü’ṭ-tarîk **(Tüg)**

55

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne mār-ı bü’l-‘acebdür bî-zebān
Kim anuñ zehri ile qā’im cihān

‘İllet olmışdur hayāt-ı ‘āleme
Cān bağışlar zehri nesl-i ādeme

³¹ sikke : sikkesi Y

Dümi kaç‘ olduğda olup bî-‘amel
Ba‘d ez-îñ étmez cihân içre cedel

Mâverâ-i küh-ı billûra qarîb
Bir maħalli mesken étmişdür ğarîb

Cümle eṭrâfi demîde sebzedür
Çâr bâĝ-ı şâhîde bir nebzedür

Anda bir çâh-ı ‘acîbe var meger
Dâ’im ol çâha éder seyr ü sefer

Çâh-ı Bâbil’ den içer âb-ı ħayât
Zindedür dâ’im o şûr-ı kâ’inât

Ḳût édinmişdür anı bir cânver
Dâ’imâ anuñ hevâsiyla gezer

Bu luĝaz ħallinden ‘âcizdür ‘avâm
Kim bilürse âferîñ alsun tamâm [Zeker]³²

56

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Ol nedür kim bir ‘acâ’ib nesnedür
Başı kertik bir uzunca kışşadur

Bir qarışdur kâmeti yâ bir sere
Dik dik oynar bir ‘acâ’ib maşhara

Oĝsar ise başını bir nâzenîñ
Raķşa kalker semirür ol dem hemîn

³² Bu luĝazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: “Orhan Çaĝrı Sarıhan, *Ali Emiri Manzum 718 numaralı luĝaz mecmuasının (01b-50a) çeviriyazımı ve incelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 71-72, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.”

Şoķar andan bir delüğe başını
Vara gele bitürür hem işini

Çünkü kārın étdi itmām ol Һarīf
Çekdi başın Һırķaya oldu naĥīf (İy)

57

Müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün

Ol nedür aķ sāde giyer bir Һarīf
Ṭavrı pesendīde vücūdı naĥīf

Ma‘rifeti naķş-ı dīger-gündur
‘Ālem anuñ kārına meftündur

Gāh olur Һüsn ile şüret-nümā
Gösterür ‘āşıklara resm-i vefā

Cilve-i rengīn ile mümtāz dur
Zülf-i siyehkārı siĥir-bāz dur

Cünbiş-i³³ müjgān gibi ol bī-ķarār
Dā’im éder naķd-i sirişki nişār

Var ise de sīm ü zere raĥbeti
Aldıĥını vérmek anuñ ‘ādeti

Oldı **Reşīdā** bu lügaz bir Һayāl
Ķılsa nazar ĥall éder ehl-i kemāl

(Ķıl ķalem)

58

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol³⁴ uç refīķ ü hem-ĥāne
Dört olurlar gidince yabana

³³ Cünbiş-i : Cünbişi Y

³⁴ ol : ol kim Y

İkisi zen bunuñ biri fā'il
Bunlaruñ hükmine cihān kâ'il

Gelse reftāra bir 'acā'ibdür
Zenleri erkek üzre gālibdür

Üçünüñ kaddi iki sâ'atdür
Lîk kûtāh bir leṭāfetdür

Bunlaruñ hükmine cihān rāzî
Niçe dahl eylesün aña kâḍî

Şehriyā yeter étme da'vāyı
Bunlaruñ zātı tıtdı dünyāyı (?)

59

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Kimdür ol feth eden o sîm-teni
Gehî ebyaz gehî Ḥabeş güzeli

İki ağız var ancak ol şahsuñ
Eli ayağı yok o bî-bahtuñ

Ağzınuñ biri şanki külhandur
Āteş-efşān éder bir evrendür

Birinüñ dağı kalbi pür-semdür
Şüretā bir laṭîf hōş-demdür

Gerçi olmaz leb-ā-leb-i³⁵ yārān
Müşterilerdür aña merd ü zenān

Ehl-i ṭab'uñ enîs [ü] yāridür
Lîk kırbet anuñ hilāfidür

³⁵ leb-ā-leb-i : leb-ā-lebi Y

Yaklaşınca éderler istikbāl
‘Ākıbet gelür āhiri pā-māl

Şorar iseñ bu ma‘nī[y]i ey yār
Eyle ‘ayn-ı elifden istifsār (?)

60

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim yanar āteşdür hemān
Gāh aķar şu gibi gözyaşı revān

Āteşe girince olur ķapķara
Simsiyāh olmaz velī beñzer ķara

Ķarnı üzre yürür ol yılan gibi
Yavrusı olur hemān ceyran gibi

Upuzun bir serv-ķaddi var iken
Kör gözi görmez görür göz var iken

Bunı her kim fetħ éderse bi’t-tamām
Ķavlleri hep anuñ olsun ve’s-selām (?)

61

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür gāhī devādur gāhī dā
Cānlıdan cānsuz doğar aşlı ğıdā

Kendi zātı dā iken budur ‘acīb
Hem dağı dā olıcaķ olur devā

Her ne yerde arar iseñ bulunur
Aħzına ķādir anuñ bay ü gedā

Kim cevābın naşş-ile bulur ise
Yolına ol ‘ārifüñ cānlar fedā (?)

62

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Nedür ol esfelde var a'lâda var
Hem dağı dünyâ[da] var 'uqbâda var³⁶

'Aceb n'olmak gerek ol şahş-ı yek-fen
Éder gerdiş hemîşe devr elinden

'Acebdür bilmeye bile 'ayarı
Éde şâhib-'ayâra i'tibârı

Serî'ü'l-ħazm cü'ü'l-kebe mu'tâd
Mişâl-i zîr-i kâf şarrâf ü naqqâd

Degüldür murğ olur hem-kârı murğân
Mümeyyiz eylemişdür anı devrân

Geçer çenberden ol mânend-i 'ayyâr
Alup vérmekdür aña her zamân kâr

Çurulmuş dâm-ı şayyâda mümâşil
Seçer a'lâdan ednâyı çü 'âkıll (?)

63

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim öyle olunca gezer
Öyleden şöıra olur ehl-i nazâr

Başı üçdür ayağı tokuz anuñ
Añla fehmüñ var ise döndür yönüñ

Öyleden şöıra dağılur ayağı
Értesi gün yine böyle bayağı

³⁶ Bu beytin vezni diğer beyitlerden farklı olarak *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* şeklindedir.

Ya'nî cem' olup gider cümle ayak
Her kişi muhtâc olur atlu yayak

Bir ayağı gibi ağzı aşağı
şanur açmak anı deve köçegi (?)

64

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim bir kıanadıyla uçar
Kullana kullana seng tab'uñ açar

Kendi bir bārid-tabī'atdür velī
Havf éder gezmez řoķaķda āřikār

Kış günü hergiz kıanad étmez güřād
Yaz güninde gāh açar gāhī kıapar

Mübtelādur aña bīmār ile řađ
Ādeme bağş-ı řafādur aña kār

Kõnsa ol ispir kıolıma vaķt-ile
şayda şalmazdum geçince rüzigār (Neşter)

65

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Nedür ol ma'den-i gevher nedür o[l] kân-ı nihān
Deheni la'l-i Bedađřān ile pürdür her an

Ağzı birdür dili birdür leb-i řīrini iki
Yédüđi dürdür anuñ kıuşdığı her dem mercān

Giydüği cāmeleri cümle siyāh atlasdur
Dişi çıķmıř kocalanmış nitekim köhne zenān³⁷

³⁷ zenān : zamān Y

Dā'imā gölgede perverde olur nāzükdür
Yerde vü gökde degüldür görünür kim pinhân

Haftada bir şoyunur şanki mişāl-i dervîş
Haftasında yine giydürür anı Tañrı hemân

Âdemüñ başına devlet gibi bir yol doğunur
Sür'at-ile geçer andan göremez kimse nişân

Sa'y édüp kâğıd ile şu kıomadın mir'âta
İsmi bulunmaz anuñ biñ kez ararsañ ey cân

Ger kolaydı³⁸ bu luğaz fetñi baña ey Vaşlî
Baqlava şamşası dërdim aña bî-reyb ü gümân

[Ferc]³⁹

66

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Nedür ol murğ-ı âteş-h'âr-ı bî-pâ
Üç ağızı var anuñ ey merd-i dānā

İkisiyle yedükde lahm-ı insân
Öbür ağızın açar mānend-i şu'bān

İkisi birisine oldı muhtâc
İkisi yémeye kıalur biri aç

Mişāl-i şeb-pere şeb-gerd [ü] tarrār
Şarıķ kıapmaķdur aña ğālibā kār

(?)

³⁸ kolaydı : kııldı Y

³⁹ Bu luğazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: “ Ömer Hatunoğlu, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567'deki luğaz mecmuası* (vr. 334b-383b) (*İnceleme-Metin*), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 127-128, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.”

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol turfe ‘akreb-i kej-düm
Anda ne pāy ola ne dest ne bīm

Gāhī künc-i ferāğ éder mesken
Gāhī mesken olur aña külhan

Āteşe girmede ‘aceb māhir
Şanki şeyh-i mecūsīdür kāfir

Nār-ı miḥnetle yansa cismi eger
Şu seper⁴⁰ āteşine dilberler

Luṭf-ı maḥbūbı derk édüp miskīn
Eyler anuñla āteşin teskīn

Sāde-rüyān bunuñla hem-şoḥbet
Penbe āteşle éde mi ülfet

Bir yeñi yağa görse ger ammā
Fürce vérmez sürüşdür[ür]di aña

Yémez ammā ki çok içer şuyı
Serd-dürür ṭab‘ı böyledür hūyı

Bunı bilmekde çekme gel ta‘abı
Āheni serd ü⁴¹ döğmedür çeledi [Ütü]⁴²

⁴⁰ seper : serper Y

⁴¹ serd ü : serddür Y

⁴² Bu lugazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: “Salih Demir, *Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719’daki lugaz mecmuası (vr. 1b - 39a, İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 34, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.”

68

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol âdemüñ iki ayaguñ
Tutup yutmuş bir ejder şol ü şaguñ

Şalivermez çü muhkem tutmuş ejder
Anı **بغلی** cebr-ile bir er

Götin kırtarmağ için āhir-i⁴³ kār
Şaliverdi ayaklarını nāçār (?)

69

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir dirahıt-ı müntehā
On iki kāmil budağı var şehā

Dört çiçekden ğayrı yok[dur bir] budağ
Yaz u kış aşlā şolmaz ittifāk⁴⁴

Her budağında otuz yaprağı var
Gāhī bir eksük olur ey bahtiyār

Ol kamu yaprakları[ñ] bī-iştibāh
Bir yüzi ağ bir yüzi oldu siyāh [Sāl]⁴⁵

70

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol kūy-ı zümürüd-güne
Olsa gerdende döner gerdūna

Mağzen-i āb mişāl-i şarnıç⁴⁶
Yok sebīl aña derūnından hīç

⁴³ āhir-i : āhiri Y

⁴⁴ Bu mısradaki vezin bozuktur.

⁴⁵ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 45.

⁴⁶ şarnıç : سرنیچ Y

Bağlıdur bāğda yatur çün haste
Ya'nî bir rişte ile pā-beste

Gāh olur la'l ü gevher geh sîm
Lîk mümsikdür o mānend-i le'îm

Görmese hañçer-i ser-tîzi eger
Toğrısı bu ki le'îmāne gezer

Leşker-i Rûm [u] Hābeşle memlû
Yok derûnında lîk ceng-i gulû

Nāminuñ evveli vü āhîri penc
Cāna dermān bulur anda bî-renc

Penci pencāha muḳārin ammā
Biri birine muḳālif gūyā **(Birinc)**

71

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Bil nedür ol şey' kim bir 'ucb[e] mār
Ḳaddi gāyetde ḳaşîr ü hem nizār

Bir eliyle ḳuyruğı vardur faḳaḫ
Hem daḫı anuñ vücūdı bî-nuḳaḫ

Üç deligi vardur ol mārūñ velî
Ḳuyruğı girdüğine girmez eli

Eli nā-pāk olduğı-y-çün bî-gümān
Ḳuyruğıyla yér ta'amı her zamān

Bunı kim fehm eyler ise ey hümām
Başına bir tel taqayum ve's-selām [Hilāl]⁴⁷

72

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Nedür ol lāğar-ı murğ-ı çü şeh-bāz
Éder eller kıanadı ile pervāz

Şekilde peyker-i māh-ı nev-āsā
Hilāl-i bedr olur bir demde ammā

Girer gāhıce bir la'lın gāra
Çıkar gāhıce bir sımın hışāra

Éder pür-rahne ol hışn-ı güzini
Harāb éder o cān-ı nāzenini

İner mānend-i bağ geh bir gadire
Olur mūnis şağır ile kebire

Eger fehm étmedünse bu kelāmı
Miyān-ı rā[h]da seyr eyle ta'āmı

Yine fehm étmedünse ey hüner-güş
Kaşık düşmānın ile üç talāk boş (?)

73

Fā'ilātün fā'ilün fā'ilün

Ol nedür kim dem-be-dem olur 'ıyān
Aña maşşuş oldı üç dört āşiyān

⁴⁷ Bu lugazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: "Fatma Betül Arıkan, Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuasının (50a-90b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 107, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi."

‘Ömri olduğda tamām ey pür-hüner
Farqına lâ-büd giyer bir t̄ac-ı zer

.....⁴⁸
Cilve-gāhında bulunmaz ıatre m̄ā

Ĥançer-āsādur anuñ boy⁴⁹ ü seri
Var bēlinde pāleheng-i zer-geri

Pençesinde on eli parmağı var
Parmak üzre dā’imā eyler⁵⁰ güzār

Ĥall éderse kim bunu m̄ā-lā-keleām
Şürī olsun aña bir kemter Ėulām (?)

74

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol pāk zāt-ı sebz-ıabā
Aña mesken ola bu arz u semā

Bikr iken ĥāmil ola çün Meryem
Tıfl iken nuṡı éde o ‘İsī-dem

Olup aĥvāl-i ‘āleme me’mür
Zabṡ-ı emvāl-i ādeme me’mür

Gezdi İskender ile niçe zamān
Zulümātı da eyledi seyrān

‘Ālemi zabṡ éderdi ser-tā-ser
TīĖ-ile ülfet eyleseydi eger

Bī-ıadem sür‘at-ile püyāndur
Hind’dan Rüm’a naıli bir andur

⁴⁸ Yazmada ilk mısra eksiktir.

⁴⁹ boy : باى Y

⁵⁰ eyler : iledür Y

Nākış ü hem mişāl ü hem ecvef
Hiddet-i sür‘ati hemān refref

Zāhiren hem piyāde līk süvār
Her dili bilmek ile⁵¹ şöhreti var

Yaralar gördi tīğ-i Rüstem‘den
Söyledürseñ dem urur Ādem‘den

Köhne destānı līk tāze civān
Anı kullanmada⁵² hemān ‘irfān

Sā‘ir elfāzdan bu⁵³ fāyıkdur
Levh-i dilde yazılsa lāyıkdur

Maṭla‘ ü maḳṭa‘ı çü ma‘lūmuñ
Açma rāzın bu sırr-ı mektūmuñ

(?)

75

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ḥılḳati pür-pīç ü tāb
Nefret eyler ülfetinden āfitāb

Mālik olur aña her bay ü faḳīr
‘Ömri ḳaddi gibi olmışdur ḳaşīr

Egine giymiş ferāvān pīrehen
Yine ‘uryān görünür ol sīm-ten

Bir nihāl-i tāzedür kim bār-ver⁵⁴
Gāh olur kim rīşesi vérür şemer

⁵¹ bilmek ile : bilmekte Y

⁵² kullanmada : kullanmadadır Y

⁵³ bu : bu ki Y

⁵⁴ bār-ver : mār-ver Y

Rūz [u] ŧeb anuñ ğıdāsı oldu mā
Hem ğıdā eyler libāsın dā'imā

İkisi cem' olsa anuñ fi'l-meşel
Şekl-i Dahhāk'e olur lābüd bedel

Çeşm[i] Hızr-āsā anuñ zulmet-nişin
Fark[1] mir'āt-ı Sikender-veş tanin⁵⁵

Kim bu sırrı hall éderse Şüriyā
Ma'rifet mülkine şāh olsa sezā [Müm]⁵⁶

76

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür bir hāne-i muhkem-binā
Tiredür anuñ derünü dā'imā

Yokdur anuñ revzeni bir pāy[1] var
Fark-ı bāmında olupdur cāyı var

Altı şahş aña müdām olur revān
Yok anuñ birisinün cisminde cān

Ol sarāy içre girer anuñ biri
Çapuda derbān olurlar sā'iri

Çıkacak taşra yine ol bir refik
Cem' olup anlar dutar süy-ı tarik

Bu mu'ammāyı bilürse kim eger
Şüriyā olur şeh-i mülk-i hüner (?)

⁵⁵ tanin : talin Y

⁵⁶ Bu lugazın cevabı ŧu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: "Nevres Kip, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuasının (80b-121b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 76, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi."

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol kuṭb-ı kerāmet-pīşe
Belki olmaḳda daḫı⁵⁷ endīşe

Eylemiş ḫavf-ı Ḥudā rüyını zerd
Ehl-i perhīz [ü] riyāzet-keş āverd

Çile çekmekde müsellemdür ol
Böyle bir zāt-ı mükerrermdür ol

Olmuş ol maḫhar-ı elṭāf-ı Ḥudā
Mürşid-i kāmīl-i erbāb-ı hevā

Kendüsin gāhī nihān eyler imiş
Gāhī ki ṭayy-ı mekān eyler imiş

Eylemiş andan çok kimse bey‘at⁵⁸
Zīr-i ḥükminde anuñ bī-‘illet

Biri cürm étse ḫilāf-ı⁵⁹ taḫvā
Öldürür⁶⁰ anı ‘aleyhi’l-fetvā

Pādişāhāne imiş eṭvārı
Resm [ü] āyīn iledür hep kārı

Cümleye luṭf u kerem étmekde
‘Āleme bezl-i ni‘am étmekde

Şehdiyā bu lügaza söz çoḫdur
Dér bilenler ki kuşūrı yoḫdur

(?)

⁵⁷ daḫı : ol daḫı Y

⁵⁸ Bu mısradā vezin bozuktur.

⁵⁹ ḫilāf-ı : ḫilāf ü Y

⁶⁰ Öldürür : Öldürürler Y

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol iki şey’ mu‘allağdur
Hükmi ammā cihāna muṭlağdur

Şanki bir ḥākim-i ‘adālet-kār
Hükmine rāzīdur şığār ü kibār

Vākı’ olsa cedel mu‘āmilde
Faşl éderler bular muḳābilde

Müstevīdür bular ne bīş ü ne kem
İnzivā’-i ‘amelleri tev’em

Birinüñ işi hep der-āmeddür
Biri kārında ḥod⁶¹ ser-āmeddür

Bunlaruñ fikri dā’imā dünyā
Olur ammā nazīre-i uḫrā

Bil bular yerde⁶² gökde vākı’dur
Dünye⁶³ vü āḫiretde şāyi’dür

Bu lügaz oldı Şehdiyā pinhān
Bilür ancağ bunı sūḫan-sencān

(?)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol cānver k’ola dā’im
Cünbiş-i ihtizāz-ile⁶⁴ ḳā’im

Mağ’adı var oturmağa ḫasret
Şalınup durmadur añā ‘ādet

---

⁶¹ kārında ḥod : ḥod kārında Y

⁶² yerde: yerde vü Y

⁶³ Dünye : Dünyāda Y

⁶⁴ ihtizāz-ile : ihtizār-ile Y

Étse ħablü'l-metīn ehl-i niyāz
Çıkmaz idi hevāya çün cānbāz

Kesseler perçeminden anı eger
Ĥāk-i süflī olur o zāta maķar

Ser-te-ser cismi cümle muşrāndur
Cānı yoķdur ġarīb seyrāndur

Kim bilüp éder-ise anı 'ıyān
Çoçsun ol ince bellü tāze civān (Şalıncaķ)

80

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Ne müsāfirdür ol ki dünyāyı
Gezer ammā ki yoķ anuñ pāyı

Terk-i maĥdüm édüp seyāĥat éder
Mācerāsın açar ĥikāyet éder

Geh faķirāne ol ġarīb-i cihān
Yüz ġarası ile gezer 'uryān

Gāh rengīn libās éder der-ber
Geh mülevven 'imāmesin ber-ser

Şanma bīġānelerle ülfet éder
Āşinā-yı ġarībe raġbet éder

Varduġı yerde eyleyen mesken
Gelemez ĥatırına ĥubb-ı vaţan

İzn-i maĥdüm ile müsāfereti
Līk 'ādet degül mu'āvedeti (?)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol āsiyāb ey ehl-i hüner
Şuyı yok yeli yok hevāda gezer

Gerçi kāfir degül édinmiş kār
Var miyānında bir uzun zünnār

Hall [ü] ‘ağd eylemekdedür ekşer
Devr içinde zamāne böyle geçer

Çünki halk eylemez aña rağbet
Küdekān ile étmede ülfet

Şad hezār⁶⁵ āferin o maḥdūma
Bunı derk éde ére mefhuma (Örükli Çıkrık)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol merd ki şikem-perver
K’ola ser-bāz-ı nāz-ı reşk-āver

Āleti kāfirün o deñlü kebīr
Anı her kim görürse dér ḥar-gīr

Pertev-i māh-ile tılā olmuş
Selesü’l-bevle mübtelā olmuş

Çıkarur nice tāzeyi serden
Bitürür işlerini bir yüzden

Cürmine gerçi étmez ikrārı
Rıkkat-i ḳalbi var bükā kārı

---

⁶⁵ hezār : hezārān Y

Ġıbta étmez mi aña yā Rıdvān
K'ède lābūd cinān içinde mekān

Çeşm-i 'ibretle eyle aña nazār
Görmedüñse saṭīḥ-gāhını ger [Bāğçe koğası]⁶⁶

83

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol mār-ı düm-bürīde 'aceb
Bezme gelse o gide⁶⁷ zevk ü tarab

Ekle qābil degül iken ol mār
Qatı çok yér kimi ol[un]sa şümār

Yéyen ašlā dehānını silmez
Ne kadar yénse yine eksilmez

Şan o mār-ı mehīb mühür-ze[n]dür
Gördüm ba'zısı götinden yer⁶⁸

Şā'im iken yése⁶⁹ eger birisi
Ābdestle bulunsa ger gerisi

Şavma vérmez vérür vuzūya ḥalel
Böyledür ittifāq-ı cümle milel [Degnek]⁷⁰

84

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol cānver ki kudret ile
Ola ehl-i cerā'im aña süvār

⁶⁶ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 53.

⁶⁷ gide: günde Y

⁶⁸ Bu mısradā vezin bozuktur.

⁶⁹ yése : yénse Y

⁷⁰ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 129.

Niçe merkeb ne pā ola vü ne dest
Böyledür bunda hilkat-i Qahhār

Nās bundan güriz étdükçe
Pāyına halkuñ olmada bu süvār

Vaqt-i tazīde⁷¹ öyle serkeşdür
İki ādem tutar başın her bār

Başma zinhār üzengisine ayak
Çiftesinden seni éder bī-zār

Alup eṭrāfını durur çep [ü] rāst
Ḥaylī etbā‘ı var olunsa şümār

Mest iken binmeden hāzer eyle
Ḥaddüñi bil de eyleme mişvār

Niçe halk andan olmasun hā’if
Bāb-ı kādī vü mīrde der-kār

Gözedür līk resm ü rāh-ı edeb
Qara қаtırla gerdün her bār⁷² [Falaka]⁷³

85

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol qadd [ü] qāmeti mevzün
Ser-te-ser cismi şerhadan mescün

Dü ser olduğı halka pek zāhir
Eli yoq līk parmağı vāfir

Cismi hem-vār ü ‘uqde-vār yine
Esedī gibi rub‘ı var yine

⁷¹ tazīde : nāzīde Y

⁷² Bu mısradā vezin bozuktur.

⁷³ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 110.

Devr édüp sâha-i cihâni gezer
Meger ansız cihânda iş mi biter

Kârını kimseden nihân étmez
Hem-reh olmazsa bir yere gitmez

İki üç pâre eyleseñ de eger
Yine mu'tâd[1] üzre hizmet éder

Açup âğüşuñ⁷⁴ isteseñ meşelâ
Ça'r-ı deryâyı bildürürdi saña

Toğunur herkese bunuñ hayrı
Hele bir böyle sen de gör seyri

Şâh [u] dervîş hükmine râzî
Ola muh'zir bu olmasa kâdî

Çarh-ı atlas ne olduğını beyân
İsteseñ eyler ol güzîn-i cihân

Kes ü nâkesle keşmekeş kârı
Çalbdür cümle işi bâzârı [Endâze]⁷⁵

86

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim çok şağallı bir harîf
Hem kaşîrû'l-kâme hem gâyet nahîf

Çulluğa bel bağlayup her rüz [u] şeb
Lîk bir miqdâr ammâ bî-edeb

Hâdişe çıkmaz götinden dâ'imâ
Ubneye olmuş meger kim mübtelâ [Süpürge]⁷⁶

⁷⁴ âğüşuñ : âğüşın Y

⁷⁵ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 34.

⁷⁶ Fatma Betül Arıkan, *a.g.t.*, s. 107.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne ejderdür ki yok cānı anuñ
 'Ālem olmuş cümle hayrānı anuñ

Ādemi şokmak murād étse eger
 Kıyruğıyla dā'im ağzından şokar

Cümleden ağreb ki olmuş dā'imā
 Berg-i huşk-ile aña āteş ğidā (Nargile)

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol sīm-i naḥl-i [serv-i] revān
 'Ālem olmuş cemāline hayrān

Ḥüsninüñ kā'ināt meftūnı
 Kendi de mübtelā-yı 'aşk-ı civān

'Aşk-ile rüz [u] şeb o sīm endām
 Hüşdan dür ü cāmeden 'uryān

Düşünür ḥāki yaşdanur taşı
 Eşk-i çeşmi nümüne-i nisyān

Nuḫka yok kudreti zebānı hezār
 Bāli yok sür'ati çü bād-ı hazān

Seyr-i gülzār-ı bāğa mā'ildür
 Cüd u luḫf u 'aḫāda çün 'ummān

Ḳāmeti serv-i istiḳāmetdür
 Bīd-i mecnūn-şıfat seri çevgān

Gerçi ser-keşdür ol velī zer ile
 Vaşlına Nāliyā olur imkān (?)

89

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Bir diri gömeğodı bir mürdeyi
Bir ovada kimse görmesün anı

Bir diri vardı anı uğrılaya
Çünkü yüzinden götürdi perdeyi

Şıçradı ol mürde boğdı diriye
'Ārif iseñ añla işbu hurdeyi (?)

90

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Vér haber ol ne güne balıkdur
Deheni batnına mülâşıkdur

Bulsa bir mähî kendüden aşğar
Anı bel' eyleyüp gıdâ eyler

Anı yutduğda ıztırâb eyler
İki cânibine şitâb eyler

Olımağ anı 'ākıbet hâzım
Def'ine sa'y édüp olur câzim

Çözilür rüdesi miyânından
Baş vérür rişte-veş dehânından

Rüdesi çün bula kemâl-i nefād
Hâreketden qalır mişâl-i cemād [Mekik]⁷⁷

91

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Nedür âyâ o ma'denî şeyler
Ülfet anlarla ehl-i sük eyler

⁷⁷ Fatma Betül Arıkan, *a.g.t.*, s. 72-73.

Her biri bir ğarīb hey'etde
Beñzemez birbirine şüretde

Kimisi çār-güşe kimisi şeş
Kimüñ alur eline tuğrā-keş

Kiminüñ şüreti çü uşurlāb
Harekātı çü āfitāb pür-tāb

Kevkeb-i Müşteri' éderse tulū'
Burc-ı mīzāna eyler ol da rücū'

Çahramān kātıl olsa bir ādem
Tartılurlar aña da çün Rüstem

Her kim eylerse bunlara ta'zīm
Bulusar yevm-i Haq' da ecr-i 'azīm

Böyle bir kavmdür hemān bunlar
Ne bilür var bunı ne hōd añlar

Hāşılı bir luğazda yaptı **Emīn**
Bilene şad vaқыyye zer taħsīn **(Dirhem)**

92

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir edebsüz bī-ħayā
Āletini gösterür baқsañ aña

Bir çarışdan eksücekdür āleti
Ekşer ehl-i keyf iledür ülfeti

Gerçi yārān-ı şafā anı döger
Dūd-ı āhıyla vérür ammā keder

Cānı yoқdur yémez içmez şüretā
Oldı yārān artuğı aña ğidā

Ḳarnını ʔoyursa ol t̄ire-der̄un
Anı tenhāda éderler ser-niḡun

Kirlü paslu l̄ik h̄idmet der-miyān
Girmemiş ḥammāma dérlerse inan

Gözet anı yalnız ʔoyma hele
‘Āḳıl ol dostı gerek düřmān bile

Çekdi çun-kim çarḥdan ḥayl̄i cefā
Ḳorḳılı[r] s̄üz-ı dilinden dā’imā [Ṭaḳa ṭuḳa]⁷⁸

93

Fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün

Nedür ol ‘āřıḳ-ı sebük-meşreb
Ṭıfl-ı nev-resler iledür işi hep

Géceler ansız étmeyüp řoḥbet
Anı alurlar ortaya elbet

Eyleyüp niçe cevrler ile zebün
Aḳıdurlar ḳulaḳına ḳurřun

Görür işin ne pāyı var ne eli
Emri cārī ne aḳzı var ne dili

Ṭurre-i dilberāna mā’ildür
Vāsıṭa olmaḳa da ḳā’ildür

Birinüñ vařf-ı zātıdur bu sūḥan
Oḳlan oyuncaḳı mı řanduñ sen [Oyun ışığı]⁷⁹

⁷⁸ Bu lugazın cevabı şu çalışmadan hareketle tespit edilmiştir: “Nurgül Ayar, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567’deki Lugaz Mecmuası* (vr. 245-280 *Metin-İnceleme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.75, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.”

⁷⁹ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 45.

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Nedür ol tîr kim zihsüz kemānı
Kemāndan çıkmadan urur nişānı

Çuramaz herkes ol tîrûñ kemānın
Uramaz ursa da farzā nişānın

O tîrûñ temrenidür müşg-i sūde
Oñulmaz çekdügi zaħm-ı güşūde

Bulaşur gāh u geh peykānı kana
Döner güyā ħınālanmış benāna

Durur geh terkeş-i sîmüñ içinde
Girer gāhî mezāra lîk zinde

Ne tîr aña sinān dēnse yeridür
Bağılsa Zülfiķār-ı Ĥayderî'dür

Derūnda şaķlamaz rāz-ı nihānı
Başını kesseler söyler zebānı

Şebîh olur gehî çüb-ı nebāta
Gehî şan lüledür 'aynü'l-ĥayāta

Beşer ķullanur ol tîr ü kemānı
Meleklerden ki ĥiss étdüm ben anı [Kalem]⁸⁰

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim āb [ü] gilden ĥilķati
Mu'teberdür ĥalk içinde şūreti

⁸⁰ Fatma Betül Arıkan, *a.g.t.*, s. 82.

Meclis-i va‘z [ü] naşihatde müdām
Āh édüp ādāb-ile eyler kıyām

Hoş-edeb şāhib-nefes rüşen-güher
Müstaķīmü’l-kāme vü bādi’l-beşer

Gāh eyler künc-i mihrābı maķām
Seyr éden anı şanur hācī imām

Hep lisān-ı hāl ile eyler niyāz
Şaff-ı evvelde kılar ekşer namāz

Da‘vete gelmezse yār-ı serkeşi
Eksük olmaz hiç başından āteşi

Cümlenüñ maţlūbıdur mergūbıdur
Nāmı zībā bir Habeş maħbūbıdur

Vā‘iz-i kürsī-nişīndür güyiyā
Nefhatü’l-esrārı naql eyler saña

Yūsuf-āsā dilber-i maħbūbdur
‘Āşık-ı dil-mürdesi Ya‘ķūb’dur

Pend-i Şeyh ‘Atţār’ı kııl hātır-güzār
Şunı hall eyle baña hey yādigār (Müm)

96

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne sā’ildür ki cerdür ‘ādeti
Desti açık zevķe dā’ir şoħbeti

Eyleseñ de dāmenin pür-sīm ü zer
Yine ehl-i meclise taķsīm éder

Ekşerī pūşışden ‘ārīdür teni
Ditrer eksüksüz gehī dürdür teni

Bir nedîmi var gör aña n'eyledi
Urdu bir sille kulağı çınladı (Çalar sâ'at)

97

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Nedür ol ser-be-pîş hayrânı
Kûçek-i tekye-gâh 'uryânı

Cismi 'uryân iken o bî-çâre
Şu kıyâfetle haylî zenbâre

İsmi var lîk cismi nâ-peydâ
Cismi var belki ismi nâ-peydâ

Yerde gökde degül mu'allağda
Gâh yüksekde gâh alçağda

Gerçi Yûsuf-veş oldu zindânî
Reşk éder bu gün aña ihvânı

Âb-ı hayvânı cüst ü cûda meger
Niçe demdür ki zulmet içre gezer

Maḥbes-i tengde perîşân-hâl
Pây ü serde selâsil [ü] aḡlâl

Vaşfını söyleyim⁸¹ saña mücmel
Fi'l-i mâzîde oldu⁸² müstaḡbel

Daḡı efrâd ü teşniye şânı
Âferîn ḡall édenlere anı

'An-ḡarîb eyleye Cenâb-ı Hudâ
Şeh-i devrâna bir ḡaçan i'tâ (Evlâd)

⁸¹ söyleyim : söyleyeyim Y

⁸² oldu : olan Y

98

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Göründi şeş cihât içre nümâyân
Gözime bir hişâr-ı saht-bünyân

O hişnuñ burc [u] bārūsı mükemmel
Yapılmış 'asker için niçe medhal

Ġanîmet gerçi kim içinde bisyâr
Velî feth eylemek haylîce düşvâr

Eli meclâ niçe müstahfızı var
Çetecidür mişâl-i cünd-i Tâtâr

O ceyşe mîr olan serdâruñ ekşer
Sızıltıyla geçer evkâti dërler

Muhaşşal **Vehbiyâ** ol hişn-ı mergüb
Açılmaz olmadıkça balyemez tûb

(Nefs-i emmâre)

99

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Bâreke'llâh hoşâ laţîf lügaz
Selleme'llâhü zâte min elgaz

Ne lügaz tılsım-ı künüz-ı hüner
Reddi çok kimsenüñ belini bükür

Lîk kâşîd ifâde eyler iken
Étdüm iz'ân çıkınca ağızından

Kim [ki] anuñ me'âlini añlar
Nazm éden zâta ser-fürü eyler

Fihris-i pāk-i nüsha-i ihlās
Evvelīn mevc-i baħr-i şoħbet-i hāş

Müjde-i vaşl-ı dilrübā-āsā
İstimā‘ı vėrir derūna şafā

‘Aybsız bir kumaşdur [ol] ancak
Her alan redd ıder bu hikmete baķ

Eyleye nāzımını nā‘il-i kām
Nārı ıden Hālīl’e berd [ü] selām (Selām)

100

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim şöhreti sāğırdur[ur]
Līkin ol şağır degüldür kürdur

Şuretā āyīne-i ‘ālem-nümā
Şüret ardında velī mestürdur

Bir yüz olsa gösterür beş altı göz
İki yüzölölük ile meşhürdur

Kim baķarsa gösterür çīn-i cebīn
Gūyiyā bir dilber-i mağrürdur

Ma‘denī cismi nebātī cāmesi
Nārdan çıkmışdur ammā nürdur

Gūyiyā gözlükdür ol bir dīdede
Kim o gözlüksüz şafādan dürdur

Ol göze nāzır niçe göz daħı var
Her birisi nāzır u manzürdur

Ṭurfedür ol göz ki aķ olsa görür
Ķara olsa görmeden mehcürdur

Ol ne şağırdur ne kör ne āyine
Ol ne dilberdür ne nār u nūrdur

Murğ-ı mīnādur kafesdür lānesi
Kaşrı içinde o kuş mevķūrdur

Āşiyānın saña dédim yūri var
Ummaz iseñ taş véreyim urdur **(Mir'āt)**

101

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim kaķamaz yérden başı
Meşrebi māyil 'araķla bādeye

Şarılup sevdāsı ağızı şulanur
Rāst gelse bir cemāli sādeye

Geh esīr-i kaķve geh gök sūrna
N'ola beñzetsem Kūbūrī-zādeye **(Kalem)**

102

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol Lūṭī kim éde her bār
'Amel-i Lūṭī kendüsine şī'ār

Feylesofāne étmede⁸³ tedbīr
Bir livāṭa için o ma'reke-gīr

Görmedüm böyle ṭurfe bir mağbūn
Ola Lūṭī vü ola hem me'būn

Bir livāṭa édince ol bed-kār
Biri de kendüye olur⁸⁴ der-kār

⁸³ étmede : étmese de Y

⁸⁴ kendüye olur: olur kendüye Y

Vefk-i inzālin édemez ifrāğ
Biri ardından urmadıkça yarağ

Hırşı o deñlü kim o bed-mezheb
Burnı ile éder livāṭayı hep

Édüp ehl-i ṭabī‘ata taqlīd
Ferc ile ülfet eylemez o pelīd

Bezmi telvīş éder gelince hemān
Meclisinden ne ḥazz éder yārān

Ne baqar tāzeye ne aq şaḳala
Göt⁸⁵ görünce şürü‘ éder ‘amele

Böyle cürm ile şāhib-‘iffetdür
Şanma beyhüde maḥz-ı ḥikmetdür (Şırınğa)

103

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şaḥş-ı bī-ser ü sāmān
Vaşl-ı eṭfāl ile olup ‘uryān

Ḳoynına girdi bir niçe ḥūbuñ
Ceybini deldi ḥaylī maḥbūbuñ

Geze meclis-be-meclis aḥbābı
Rüfeḳāsı maḥabbet erbābı

Puḥtedür şanma vaż‘-ı ḥām eyler
Luṭf-ı maḥbūba izn-i ‘āmm eyler

‘Āşıḳa gerçi bā‘iş-i vuşlat
Güçdür ammā şarīrine⁸⁶ ṭāḳat

⁸⁵ Göt: Gün Y

⁸⁶ şarīrine : şabrına Y

Aña ey başına gelüp göresi
Kimseye beñzemez bunuñ töresi

Olmış o şāh-ı meclis ‘ālemde
Bay éder [bir] haķīri bir demde

İsterim ki o şāh otursa da ben
Aña hācib olup baķam ķapudan

Giderür dilberüñ ru‘ūnetini
Süreyin kāfirüñ hükümetini (Bāde-i şāfi)

104

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şāhid-i hüceste-cemāl
Ki gören eyleye mecūsī-hemāl

Nerm-ṭabī‘atla āteşin-hūdur
Meclis-i ehl-i dilde dil-cūdur

Rüşenī bir ışık gibi dā’im
Deyr ü mescide olmada kā’im

Perçeminden gehī aşarlar anı
Bī-güneh āteşe yaķarlar anı

Rūzgārını hoş geçürse [e]ger
‘Ömri olduğça görmez-idi zarar

Ḥazz⁸⁷ éder anı her gören haste
Vérse ser-riştesini bir deste

Gerçi pür-şevķ līk tīre-derün
Éremez aña raḥş-ı ‘aķl-ı ḥarün

---

⁸⁷ Ḥazz : Ḥazz Y

Püşt ü rüyını édemez ta'yîn
Fikr-i bisyâr éderse 'aql-ı rehin (Kandîl)

105

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Nedür ol serv-ıadd-i hoş-endâm
İstikâmetle oldı şahş-ı be-nâm

Gezer elden ele nezâketle
Halkuñ ağızın öper zarâfetle

Keyf ehli gibi ğidâlar yér
Nefes almaz ğidâsı olmasa ger

Gâhî ammâ ğidâ yüzün görmez
Keyfi kâsid olur uzak sürmez

İki ağızlı turfe bir⁸⁸ su'bân
Arayan bulur elbet aña nişân

Gâhî andan hüner olur şâdir
Şan o mârı 'aşâ-yı Mûsî' dir

Neye beñzer désem neye beñzer
Hele sūrâhı yođ neye beñzer

Haylî eglencedür bu rindâna
Nazar eyle gel atma yabana

(Duĥân çubuğı)

106

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Ol nedür kim müsellemler ü maĥbül
Oldı reddi delîl-i ĥüsn-i ĥabül

⁸⁸ turfe bir : bir turfe Y

Anı m̄anend-i tuhfe-i kem-yāb
Gönderür biri birine aḥbāb

Vérilüp gerçi ki o bī-dirhem
Reddi ammā ki şer‘an oldu ehemm

O güzīn-i şe‘ā’ir-i İslām
Oldı miftāḥ-ı bāb-ı ‘arz-ı merām

Oldı çün kim o pāk dürr-i şemīn
Bār-ı şīrīn-güvār-ı devḥa-i dīn

Neyliyā pes ‘aceb degül ki müdām
Naḥl-i ḳadd-i enāmı eylese lām (Selām)

107

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir ḥiṣār-ı dil-niṣīn
Dénse şāyān ḳal‘a-i gevher-nigīn

Bir saṭīḥ-i gāhına olmuş maḳar
Vérmede aḥvāl-i ‘ālemden ḥaber

Me’ḥaz-ı ‘ilm oldu ol dürcü’d-dürer
Gör sözüüm ḳandan gelür ḳanda gider (Göz)

108

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol ṭā’ir-i hümā-pervāz
Ḥā’il olmaz aña niṣīb ü firāz

Al ḳanadıyla geldi pervāza
Olmaz ammā ki aña endāze

Ba‘z-ı eşḥāşda o ḳāşırdur
Līk yektā şebānda ḥāzırdur

Şāhibi ger olursa erlerden
Ola Ferhād gibi küh-efgen

Rāst gelse ger aña bir kem-ter
Kūy-ı āmāline olur rehber (Göñül)

109

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol ism kim mu‘azzamdur
Āhiri kendiden muḳaddemdür

Oḳunur evvelinde Ḳur‘ān’uñ
Vasaṭında bulundı Furḳān’uñ

Fi’l-meşel nazm olunsa evşāfi
Ḳāfiye eyleseñ olur kāfī (Besmele)

110

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol bāli çoḳ murḡ-ı hevāyī
Dem-i pervāzdan éyler şadāyı

Gehī bulur gehī bulmaz ḡidāsın
Ḡidā eyler benī Ādem ḡidāsın

Mekānı oldı nevbet-ḥāne ammā
Velī yoḳ görmiş anda ṭabl [u] sūrnā

Geçinür gerçi kim bād-ı hevādan
Ḳıyās étme anı sen bād-bīzen

Sefer-ender-vaṭandur aña bāzī
Müdeḳḳıḳ fehm éder ancaḳ bu rāzı (Zembūr)

111

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür [ol] çü heme sütüde-eşer
Aña dil-dāde cümle nev‘-i beşer

Görmedüm öyle cevher-i fāyık
Cevher ammā ki şehlere lāyık

Mazhar-ı feyzi gerçi müsirdür
İsmi var cismi yok ‘aceb sırdur **(Güneş)**

112

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol sīm-ten-i sütüde-liķā
Yüzi nūrānī gerdeninde ridā

Yaşşı yağırlıdır za‘if-endām
Yanı üzre yatur mişāl-i niyām

Müte’eddebdür ağzı var dili yok
Başı vardur ayağı yok eli yok

Seri üzre mücevvezeyle gören
Şanur anı ḥalīfe-i ma‘den

Ṭaşur ammā yanında tīg ü sinān
Çıkarur āşikāra ba‘zı zamān

Vehbiyā anuñ için urdı kaçā
Boynına bend alnına ṭamģa **(Kırbā)**

113

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Gördüm Aydın Dede dērler bir ışık
Işık ammā katı ṭatsuz bulaşık

Gülşenî tekyesinüñ dervîşi
Rüşenîlerle dahı vardır işi

Eyleyüp hükmi-berâtı icrâ
Oldı her mescide kayyum gūyâ (Kandîl)

114

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Ne hâlet issidür ol şey ki tûrfe seyrândur
Ziyâret étmege erbâb-ı Kuds'e şâyândur

Anı ziyârete mevķûfdur şalâta kıyâm
Varılmasa aña hacc-ile 'umre ola merâm

Ėarîb heykeli 'ibret-nümâ ki 'ayn-ı tahûr
Ne çâre şeş ciheti seng-i hârdan maħzûr

O bir Berehmen-i âteş-nihâddur ki hemân
Derûnı içre olur şâh ile gedâ yeksân

Ėakîm-meşreb iken bü'l-'aceb ki ol pür-sûd
Ėıdâsı nev'-i beşerdür ye nâr-ı zât-ı vukûd (?)

115

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Ne hâldür ki iki başı var ki dâ'-i belâ
Velîk Ėalb[i] anuñ cümleye hayât-baħşâ

Şıfât-ı nîk ile ricleyni 'âlem içre be-nâm
Yahûd bu bâgda bir mîvedür hoş-istişmâm

Olunsa Ėalb-i şikeste dü pāyesi tefkîk
O tûrfe şekl ile eylerse bir Ėadem taħrîk

Olur o hey'et ile mübtelâ-yı kerb [ü] hümüm
Yazarsa lâ döne düşer şehîde ehl-i ruķüm

Ne bü'l-‘aceb ki yedi pāyı var şağīr [ü] kibār
Velī yemīni dü pāye yesārı penc şümār

Eger iki başına ħarf-i pencüm ursa tāt
Ne ħüb duĥter olur ‘aqlımı éder tārāc

Ne ĥikmet oldu ki ol duĥter-i fiten-engīz
Şıfāt-ı şıdķ-ile ‘ālemde oldu merd-i ‘azīz

Olursa ħarf-i çehārümle pencümi terkīb
Döner hemān peder-i müşfiķe o zāt-ı ‘acīb

Olur bu şekl ile mā’ü’l-ĥayāta gerçi mişāl
Velī diyār-ı ‘Acem’de éderler isti‘māl

Olunsa pāyeleri ħarf-i çārüme beste
Hebā olur işi ber-‘aks olur o dil-ĥaste

Çıķarsa ħalbin anuñ ursa başına bir er
O ĥālde şıfat-ı mekr olur aña rehber

Eger şikest[e] éderse ħademlerin zırafā
Olur seĥā ile ‘ālemde zübde-i küremā (?)

116

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Olursa ħarf-i çehārümle pāyeler taĥrīr
Dürüst ħābilelük şan‘atın éderdi o pīr

Éderse ħalbini ħalb ol şey’üñ eger ādem
Olur tenāsüle maşdar o zāt-ı ferruĥ-dem

Mürekkeb olsa dü re’si ile dü pāyı eger
Hemān şüret-i sinnevre neşĥ olur peyker

Tamām-ı ħalbi ile pāyuñ eyleseñ işbāt
Éderdi cilve-gehüñ ol felek-i evvel zāt

Nedür bu şüh dil-efrüz kim olunsa şümār
Yigirmi dürlü libās ile ‘arz éder dīdār

Luğaz mıdur bu mu‘ammā mıdur ‘aceb **Zihni**
Bulurlar ehl-i hıred kim degül bu bī-ma‘nī

Niğāb-ı vechini ref‘ étmek isteyen ‘urefā
Şu beyti yoqlasa maḥlūb olurdı çehre-nümā

Gider bu serd-i şitā āhır érişür germā
Behey efendi şovuğdan nedür bu vaveyla (**Yalan**)

117

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir kesimli dilber-i nāzük-beden
Lākin olmışdur ḥayātı āteş ile ābdan

Çünki çarḥuñ devrine rabṭ eylemişdür kesbini
Küreviyyü’ş-şekl olan yerde otarur esbini

‘İsevī zann eyler idüm dēdiler Mūsā’ yı bil
Ehl-i sünnetdür dēyü ḥüküm étdi aña ehl-i kıl

Kāfirī-meşrebdür āhen-dildür anlardan şaḫın
Yüz véirseñ başına elbet çıkar etsen yaḫın

Ḳıl ḳadar ‘aybı bulunsa yüzine urur hemān
Hiç mürüvvet étmeyüp başuñ keser ol bī-emān

(**Sünnet**)

118

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol ṭā’ir-i zamīr-şinās
Geydürür dā’imā ḥarīr libās

‘Aynıdur merkebün başı ayağı
Birdür ancak kulağı başbayağı

Gerçi hayvân degül nebâtîdür
Levh-i mahfûz tavr-ı zâtıdur

Menşe’i oldı hâk-i tîr[e]-nihâd
Maskat-ı re’si şahn-ı Sa’dâbâd

Başdan başa cismi hep perdür
Âşiyânı başında muzmerdür

El ne ta’lîm éder ise söyler
Merdümân andan istifâde éder

Uçup elden ele konar şeb [ü] rûz
Görmedüm öyle murg-ı dest-âmûz

Ġayra nâ-mahrem olmağın⁸⁹ çü nigâr
‘Âdet üzre başında yaşmağı var

Ġayrı kuş uçsa bâl açar süzilür
Uçsa bu muztarib olur büzilür

Uzanur gâh kavağ gibi el-ğak
Meyvesi serv-veş olur kozalağ

Cinsi Bağdâd’da olup mümtâz
Dérler olur gehî⁹⁰ kebüter-bâz

Anı çil aqçe ile her fırça
Elli kimse gerek ala kırça

Ġurbet élde hazîn olan mehcür
Rü’yetiyle olur ehl-i mesrür

---

⁸⁹ olmağın : olmağla Y

⁹⁰ olur gehî : gehî olur Y

Bir bilür yok bu murğ-ı ma'lūmı
Āşinālarda āh **Mahtūmī**

Kim bilürse bu murğ-ı perrānı
Müjdeci başı éderüz anı

Olsa şāyestedür o murğuñ eger
Nām-ı nāmīsi murğ-ı fermān-ber **(Mektüb)**

119

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ķazdılar bir mevzı'a bir kaç kıuyı
İçleründe yokdurur kıat'ā şuyı

İki kışı oturup buña baķar
Durmayup içlerine taşlar atar

Bunı seyr édüp ta'ccüb eyledüm
Şormadum şerm-i te'eddüb eyledüm

Döndi şovuķdan⁹¹ vücūdum kıanķala
Söylen āteş yaķsun oğlan mangala **(Manķala)**

120

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Nedür ol hūb lu'bet şāf [u] sāde
Gider nūr-ı ruķ-ı yāarı ziyāde

Żuhūr étdi zamānından muķaddem
İki rū iki şebde oldı zāde

Anuñ şeklindedür bu cām-ı la'līn
K'anuñ kıa'rındadır bir kıatre bāde **(?)**

⁹¹ Döndi şovuķdan : Şovuķdan döndi Y

121

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim hey'eti gerdün-vār
Münderic zātında anuñ rüzgār

Eski bostānīdür ol hāş bağçede
Olmada bir def'a yılda ser-zede

Toplanur vaqt-i şitā gelse kaçan
Olur eṭrāfi bürüdetden қоçan

'Aynını cer étseleler söz çoğalır
Behre-i nuṭṭ-ı zebān andan olur

Var ocaqlılıyla anuñ germiyyeti
Münḥaşır zātına helvā şoḥbeti

Cāmesi kat-ber-kat olmuş gül gibi
Kün-i yāri ötdürür bülbül gibi

Ḥaşmetā bu nüktemiz fehm olunur
Laḥn evlād-ı 'Arab'da bulunur **(Laḥana)**

122

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir ḥişār-ı ma'nevī
Ekşer ebyātı içinde meşnevī

Fethine erbāb-ı ṭab' éder gülü
Ortaya alurlar anı sū-be-sū

Ḥāşılı bu sırr-ı mübhemden ğaraż
Oldı gāhī cevher ü gāhī 'araż

Söylesem de ben anı saña nedür
Yine şorarsın anı baña nedür

Oldı rehber kendüsine bu luğaz
Görinen köye ulağuz istemez

[Luğaz]⁹²

123

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim tōb-ı bī-evgāndur
Cān-ile oynar gezer bī-cāndur

Nağş-ı gūn-ā-gūn ile şūret-nümā
Ṭāli‘i yār olana bir dil-rübā

On iki yüzden nümāyān şūreti
Oldı her bir şūretüñ bir sīreti

Saña bir vech-ile olsa āşinā
Ĝayrı yüzden eyler aĝyāra vefā

Yā naşīb olur saña cevr ü keder
Bī-vefādur anda olursa gider (Ṭāli‘a naşīb)

124

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür ‘ālemde bir aşr-ı ĝarīb
Yerde vü gōkde degül emr-i ‘acīb

Eyler ol eyyām-ı sa‘d ile zūhūr
Déseler lāyık aña aşr-ı sūrūr

Olsa hūbān ü zenāna cilvegāh
Būselik olur mağām-ı ar-gāh

Anda oğ ‘āşık bulur dil-dārını
‘İyd éder gördükde meh-ruhsārını

⁹² Nurgül Ayar, *a.g.t.*, s.60.

Ḳā'im ü şābit degüldür dā'imā
Gāh bir kaç gün olur şüret-nümā [Bayram beşiği]⁹³

125

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir taşaklu nāmdār
Āletinüñ kertigi de hayli var

Gördüm ol dīvāneyi zencİRde
Dili⁹⁴ ırmaz bir 'aceb tedbİRde

Herkesüñ miqdārını eyler beyān
Aña rāzī oldılar halk-ı cihān

Anı ellese biri de her zamān
Dişleri kıcır kıcır eyler hemān

Oldı bāzār-ı cihānda mu'teber
Eksük olmasun birini al yeter (Ḳanḡār)

126

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim başı yüz ayağı yüz
Yüzi vardur lġk yoḡdur anda göz

Daḡlardan geldi anuñ ekşeri
Gezdürürler yanlarında 'askeri

Her dil ile āşinādur söylemez
Halka ni'met baḡş éder kendi yemez

Çerb-i şġrġn ile ülfetdür işi
Aña dā'im hıdmet éder beş kişi

⁹³ Eren Ertürkoḡlu, *a.g.t.*, s. 76-77.

⁹⁴ Dili : Dik Y

Hānesinden eksük olmaz kimsenüñ
Yār-ı gārı rüz [u] şeb merd ü zenüñ

Bileyüm dërseñ eger kim adını
Ġāfil olma vérür aġzuñ dadını

Ayaġı baş olsa olur baş ayak
Evveliyle āhirin ‘add eyle bak

Söyleme yārāna bulsunlar **Reşīd**
Dā’imā efvāhdan olmaz ba’īd **(Kaşık)**

127

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

Ol nedür kim iki yüzli bir perī
Müstaķīm olmaġla bulmuşdur yeri

Ĥadd-i zātında mühendisdür ‘aceb
Oldı her tarġ-ı cedīd üzre sebeb

Bir refīķi var yanınca şalınur
Her nerede olsa bile bulunur

Durmaz oynar gāhice canbāzdur
Ber-hevā gūyā ki bir şehbāzdur

İki ayaġı var anuñ egrice
Yürür ammā kendüsi dosdoġrica

Bir gözi var ol daġı bī-nürdur
Gördiġi işler ‘aceb ma‘mürdur

İstikāmet şem’inüñ pervānesi
Kimisinüñ var müşelleş hānesi **(Küdine)**

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne şahş-ı bü'l-'aceb 'ibret-nümā
Şeş cihetden nāzır olmuş her yaña

Başda tācı var miyānında kemer
'Ömr içinde geymemiş hil'at meger

Bağrı delik gözlerinden yaş açar
Eylemiş bir 'ālī dergāhı maçar

Şarılup gāhī aña meh-pāreler
Ağzı şuyın aqıdur bī-çāreler

Hayrı⁹⁵ yok herkes bilür meşhürdur
Görmeyene bu luğaz mesturdur

[Hayırsız çeşme]⁹⁶

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne ikidür bir olmuş nıl-gün
Ekşeri olur anuñ tīre-derün

Ağzı vardur söylemez yoqdur zebān
Ağzını örterler anuñ her zamān

Boynu bağılu kıldur eyler ser-fürü
Gezdürürler derdmendi sū-be-sū

Gāh bir zulmet olur andan 'iyān
Niçe esrārı éder şerh [ü] beyān

⁹⁵ Hayrı : Ğayrı Y

⁹⁶ Eren Ertürkoğlu, *a.g.t.*, s. 77-78.

Gerçi kim âteşle bulmuş şüreti
Bozılır anuñla sevmez ülfeti

[Müm]⁹⁷

130

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim kimseler bilmez nedür
Lafzı da üç harf-ile ferhundedür

Doğdı çün kim herkes ile anadan
Halk[da] andan dā'imā şekvā neden

Şüretā gözden nihān ma'lūmdur
Gāh memdūh u gehī mezmūmdur

Ġayrılarla yār éder cānāneyi
Āşinā éden odur bīgāneyi

Baht-ı 'áciz gibi zāhir n'eylesün
Gördigi bildügi yoğ ki söylesün (Nefs)

131

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne Hüdhüd'dür anuñ minķārı yoğ
Yémez içmez cānı yoğ güftārı yoğ

Dü-zenebdür bir ayağı başı var
Ayağıyla her géce bir işi var

Kendi gitmez dā'imā şarķar durur
Āşiyānı tırmaz anuñla yürür

Bāl ü per yoğ ādemi hayrān éder
Sā'ati gelse hemān cevlān éder

⁹⁷ Eren Ertürkoğlu, *a.g.t.*, s. 89.

Derk éder gūyā ki ħüsn-i dilberi
Bulsa ayrılmazdı bir sīm-perveri

Bāşını bağlarlar ol dīvānenüñ
Düşmesün tā pāyına cānānenüñ

Her kaçan kim ol olur cilve-nümā
Zāhir olur āşiyānından şadā

[Sā‘at anahtarı]⁹⁸

132

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim iki rüşen-dil şefîķ
Birbirine dā’im olmuşlar refîķ

Egridür şüretde mānend-i kemān
Rāst-bīne doğrusın eyler beyān

Gāhice bir burcı eylerler mekān
Niçe esrār-ı ħafī olur ‘ıyān

İttiĥādı eylemişler ihtiyār
İkisi bir ĥānede eyler qarār

Bilür anuñ n’édügin pīr-i hüner
Gözlüğe gizli olur mı ey püser

(Gözlük)

133

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim dā’imā varur gelür
Her varup geldükde ammā iş görür

Niçe serv-i ħaddi kesdi bāğdan
Eksük olmasun vücūdı şağdan

⁹⁸ Eren Ertürkoğlu, *a.g.t.*, s. 60-61.

Yalıñızdur yoǵdur anuñ bir eşi
İşi gören ekşerī ammā dişi

Eli yoǵdur kārı dā'im el ile
Biri alsa kār éder anı ele

Kāra āġāz eylese hırlar gezer
Gördigi sâ'at işi sesi keser (Testere)

134

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim oldı memdūh-ı enām
Buldı lezzet anuñ ile her kelām

Berde olmaz baħrden eyler zuhūr
Cümlenüñ maķbūli oldı bī-ķuşūr

Söyler anı āşinādur her zamān
Niçe āşār-ı celīl eyler beyān

Gevher-i sencīdedür⁹⁹ efvāhda
Gösterür 'unvānı vaşf-ı şāhda

'Āleme şıġmaz baķılsa bī-gümān
Gāh olur bir beyt içinde mīhmān

Ehl-i diller ġam-güsārı bir nedīm
Bilür anuñ n'édügin ṭab'-ı selīm

Bu luġazda da'vī-i mā-fāt éder
Şāhidi olan **Reşīd** işbāt éder (Vezn)

⁹⁹ sencīdedür : sencīndür Y

135

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir murğ-ı ser-gerdândur
Cilve eyler cān-ile bī-cāndur

Yémez içmez ‘ālemi seyrān éder
Bir ‘aceb hengāmede cevlān éder

Vuşlat-ı dilberdür anuñ cünbişi
Déseler lāyık aña devlet kuşu

Perr ü bālinden görünmez bir nişān
Çār-pā kaçır üzre tutmuş āşiyān

‘İllet-i ma‘hūda olmuş mübtelā
Olmadı bir ālet elinden cüdā

[Kaçır horüsü]¹⁰⁰

136

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir maḥzen-i pür-zīb ü fer
Bulunur anda güherle sīm ü zer

Revnaḳ-efzā kaçır-ı rüşendür hemān
Gécelerde oldı gözlerden nihān

Gerçi zīb ü zīver ile rū-nümā
Şalınur ellerle gördüm bī-vefā

İstedügi yere herkesle gider
Şāḥibi girmez velīkin el girer

Olmış ‘ālemde anuñ-çün mu‘teber
Bir gün evvel vuşlatı eyler ḥaber

¹⁰⁰ Eren Ertürkoğlu, *a.g.t.*, s. 78.

Māhī-i dil şaydına gūyā ki dām
Būlbūl-i şūrīdeye olmaz maḳām

Niçeler anuñ içinde kār éder
Zīver-i sūk oldıgın iş‘ār éder

[Ḳuyumcı ḳafesi]¹⁰¹

137

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol nedür kim gūyiyā şekl-i hilāl
Yüzi yerde ḥalkā olmış pāy-māl

Ekşerīnūñ ikişerdür gözleri
Çift olurlarsa görürler her yeri

Serddür nerm ile étmiş ülfeti
Başberāberdür eşiyle ḥıdmeti

Çillesiz gūyā ki bir āhen kemān
Tīri yok varduğı yerde var nişān

Dā’imā insān ile hem-rāhdur
Birbirinden şanma kim āgāhdur [Na‘lçe]¹⁰²

138

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol nedür kim bir şütür-leb nāmdār
Anuñ ağızından gelen hep ḥoş-güvār

Şāfdur anuñ derūnı dā’imā
Oldı devletle anuñ-çün āşinā

Görmemişdür ekşerī cāy-ı keder
Ādeme zevḳ ü şafā işrāb éder

¹⁰¹ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 149.

¹⁰² Nurgül Ayar, *a.g.t.*, s.73.

Gāh olur cūş u ħurūş eyler hemān
Naql éder bir atlu rengīn dāstān

Bilmeyen anı cihānda azdur
Halk inde Őöhreti zūr-bāzdur (Zurna)

139

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol nedür kim bir perīşān-ħāldür
Dā‘imā cān ürkidür attāldür

Gerçi zīb ü zīnet ile rū-nümā
Şalınur ellerle gördüm bī-vefā

Ĥıdmeti el yardımıyla ‘āleme
Şaın anı mirvaa zann eyleme

Dürlü dürlü sāz ile peyvestedür
Bir maām-ı bī-nevāda bestedür

Kimi ħayvān kimisi yerden biter
Yaz eyyāmında olur mu‘teber (Sineklik)

140

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol ne püşt ü pāda bir abdāldur
Terk-i tecrīd ehline hem-ħāldur

Ādem aya başmayan yérde gezer
Buldıı müzīlerüñ başın ezer

Kimi gūyā pençe-gīr İsfendiyār
Ĥaşmı Rüstem olsa da bir el şunar

Şera şeradur vücūdı yāreden
Niçeler dermān umar bī-çāreden

Eylemiş huccāca çün kim hıdmeti
Anuñ-içündür cihānda ‘izzeti

Geh miyān-ı nāsda bī-kesb ü kār
Geh hırāş-ı cān ile hıdmet-güzār

Halkuñ ardından görür ekşer işi
Ülfeti merdān ile sevmez dişi

(Arka Kaşığı)

141

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim aşlı yok mevcüddur
Söylenür ‘ālemde bir merdüddur

Oldı mekr ü hīlenüñ pīrāyesi
Hod-fürüş ālüfteler sermāyesi

Bulmadı bāzār-ı ‘ālemde kesād
Halk içinde dā’imā eyler fesād

Rağbet étmez ‘ārife ma‘lūmdur
Şer‘an ü ‘aqlen dahı mezmūmdur

Çanda olsa egri mānend-i yılan
Kime kim doğrusın eylerler beyān (Şeytān)

142

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ditrer ‘uryāndur
Cānı vardur güyiyā bī-cāndur

Niçe yüz biñ zaħm ururlarsa eger
Hīç vücūdına anuñ étmez eşer

Habs éderlerse dahı ol bî-ķarār
Bulsa bir fırsat hemān eyler firār

Gūyiyā pervāz éder ‘uķķābdur
Géce gündüz bilmez ol bî-h‘ābdur

Açılursa bu luğaz zanbaķ gibi
Arayan būstānda aķmaķ gibi [Jīve]¹⁰³

143

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol nedür bir hāne-i pākīze-ser
Üç direkli ķubbelerdür mu‘teber

Penceresinden baķanlar içine
Nām-ı nāmīsinden alurlar haber

Aña dā’im yüz sürer halk-ı cihān
Cümlesi halkuñ aña ta‘zīm éder

Ol bināyı kimse ĩcād édemez
Tā meger kim ola ol şāhib-hüner

Luţf-ı sulţānī olursa ‘Abdiyā
Bu luğaz bir hil‘at-ı zībā diker (Ka‘be)

144

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ol nedür kim üç teni cānı iki
Başı iki hem ayağı on iki

Dördi cānsız sekizidür cānlı hep
Göt göte vérmiş gider étmez edeb

¹⁰³ Nurgül Ayar, *a.g.t.*, s.75.

Ḳarayı cānsız ile seyrān éder
Ṣuda cānlular gezüp cevlān éder

Cānlı yer cānsız daḥı ister ta‘ām
Aç olsa meskenetdedür müdām

Ṭaş timür vérsēñ daḥı yer yok démez
Gérü ḳayy eyler velī haẓm eylemez

Ḳarnı ṭoḳ olsa fiḡān eyler hemān
‘Azmiyā bunı bilendür pehlevān (Ḳayıḳ)

145

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim bir uzun ḳuvvetli er
Ḳara ḳulluḳçı gibi ḥıdmet éder

İki başınuñ arasında hemān
Bir mücellā la‘l olur ba‘zī zamān

Kimisinüñ vardur iki gözleri
Līk yoḳdur dili bilmez sözleri

Zenler ile başı anuñ ḥōṣ-durur
Līk bir yanı yanar āteṣ-durur

Bu luḡaz esrārını éden ‘ıyān
Luṭfiyā oldur cihānda nükte-dān (?)

146

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim yüzden artuḳ gözi var
Başı anuñ gāḥī bir baḥre ṭalar

Ol deñizden çıkacaḳ anuñ başı
Her gözinden başlar aḳmaḡa yaşı

Boynuna nisbet anuñ başı kebîr
İsmi-veş herkese olur dest-gîr

Çuyruğın koymazlar elden dâ'imâ
Çullanurlar anı hep şâh ü gedâ

Bunu her kim fetḥ éderse bî-ta'ab
Eyle **Lutfî** medḥin anuñ rûz u şeb

(Mürğ-1 mâhî)

147

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol ne kaçır-ı bü'l-'acebdür kim müdâm
Tab'ı anuñ mâ'il-i semt-i hırâm

Yalıñuz bir zâta olmuş câme-ḥ'âb
İkiye qâbil degül olmaḥ makâm

Şan kafesdür gūyiyâ bir bülbüle
Anda perverde olur ol şubḥ u şâm

Geh mu'allaq şalınur biñ nâz ile
Kesb éder anda hevâ cümle tamâm

Bir eliyle qaldırur âdem anı
Var-durur zâtında ḥıffet ey hümâm

'Âlem içre bir yere maḥşuş degül
Çudretince aña mâlik ḥâşş u 'âm

Bunu her kim fetḥ éderse **Hilmiyâ**
Zîr-i zîn olsun aña raḥş-ı merâm (Şalıncaḥ)

148

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim dört ayaklı cānı yok
Günde biñ hançer ururlar kanı yok

Hançerinden tāze güller bitürür
Güllerinüñ bülbül-i nālānı yok

İki elle kaldururlar hep anı
Yürümege zerrece dermānı yok

Üstüne küp küp düşer 'āşıqları
Anları men' étmege fermānı yok

Ey **Ġubārī** bu mu'ammāyı bilen
'Aql-ı kāmildür anuñ nokşāmı yok

(Kārgāh)

149

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne mār oldı kim iki başı var
Hep başında dürlü dürlü naqşı var

İki başı bir yere gelmiş durur
Birbiriyle koşuşur hem öpüşür

Ol yılan bir bāğı bekler ekşerī
Bulmağ olur anda müşg ü 'anberi

Her kaçan açılsa ol mār-ı dü-ser
Görenüñ 'aqlı gider étmez nazar

Kim vérirse bu luğazdan bir nişān
Gelsün alsun **Rif'atī**'den tāze cān (Uçkur)

150

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür üç dāne pehlevān-ı ‘Arab
Ki bırakmış cihāna şūr u şegab

Biri gezer kirān alup deste
Gösterür çeşm-i haşma ser-deste

Ekşeriyā géyüp siyeh cāme
Zīnet ü fer vérürler endāma

Ṭutdı āfāk-ı heft ecrāmı
Cereyān eylemekde aḥkāmı

İkisi bir yere gelürse eger
Raqam u remldür gören ekşer

Olur ise ‘aceb midür medḥül
Biri fā‘il-durur biri mef‘ül

Bunlar ‘ālemde étmese ḥarekāt
Ya‘ni ser-beste qalür idi nikāt [Hırka]¹⁰⁴

151

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol hey‘et-i kebīr ü şadā
K‘éde her gāh na‘ralar icrā

Gerçi āheng éder müdām o fuzül
Yoqdur ammā ki nağmesinde uşül

Ḥareketle éderse nağme muṭlaq¹⁰⁵
Sesi çıkmaz olur aşılacaq

¹⁰⁴ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 100-101.

¹⁰⁵ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Bedeni saht şüreti ma‘kūs
Şıķleti var çü heykel-i kābus

Eylemişdür maħall-i küfri maķām
Étmez ammā perestiş-i aşnām

Kürevīdür mişāl-i çarħ-ı felek
Degül ammā ki meşrebi dönmeķ

Bir dili vardur eylese ĥarekāt
Başlar ol demde étmege naġamāt

Dirlügi yoķ velī seferberdür
Reh-nümā-yı gürüh-ı ‘askerdür

Feth olunmaz bu ‘uķde-i müşkil
Çāk olursa ‘aceb mi dāmen-i dil (Çañ)

152

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol tırfe heykel ü hey’et
K’olmuş ‘ālemde ġarķa-i ni‘met

Şüretā ĥaylıce mükellefdür
Yine ammā içi mücevvedür

Teneke taħtasından ince beden
Yédigi etdür içdügi revġan

Her kaçan kim ġidāsın ekl eyler
Yéyemez kendüsi yédürmeseler

Çala borıya beñzemez ammā
Her gören zann éder anı surnā

Ṭurfedür kim bir ‘illeti yoġ-iken
Aña barmaķ çalar muķārin olan

Yāruñ olmış esīr-i meftūnı
Almış ‘aqlını bir gözi hūnī

[Hūni]¹⁰⁶

153

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol gevher-i tābende-peyker
Ki cism-i pāki ırış-ı mihre beñzer

Görenler devresinde şekl-i hāle
Anı teşbīh éderler meh-cemāle

‘Aceb mi şafveti olsa ziyāde
Éder nūr-ı güneşden istifāde

Hevālar sūnbülī olduğça ammā
Felekde édemez hükmini icrā

Olur mümtāz hūsn-i dil-nişīni
Muşaffādur cemāl-i dil-nişīni

Çü āteş tal‘at-i pākinde merkūz
‘Aceb mi pertevi olursa dil-sūz (Pertavsız)

154

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol tã’ir-i ‘anķā-peyker
Beyzesi biri birinden bihter

Oldığı yerde mużaffer olmış
Sipeh-i şevkete rehber olmış

Dā’imā étđi delālet sa‘da
Hep şerefle vara ırub [u] bu‘da

¹⁰⁶ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 108-109.

‘Arz-ı ‘ünvān éder ol mihr ü mehe
Mesned-ārādur iki pādīshehe

Di[k]di gūyā ki livā-yı nuşret
İki düm-dār ile buldı nuşret

Zülfiķāra dahı beñzer yeri var
N’ola pervāza gelürse peri var

Cilve eyler gehī tāvus gibi
Emr ü fermān ile me’nūs gibi

Üç sütün üzre o murğ-ı devlet
Oldı revnaķ-dih-i şadr-ı rif’at

Şafha-i şadra sezā oldı yeri
Açdı mānend-i Hümā bāl ü peri

Bilmeyen anı **Reşīdā** nādir
Evveli āhırı baķsañ tādur **(Tuğrā)**

155

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Ne şeydür ol ki yoķ cisminde cānı
Eger cānsız görünse yoķdur ānı

Eger zī-rūh bī-rūh déense lāyık
Vücüdü cān-ı ‘uşşāķa muvāfık

Hemān bir şüret-i dīvāra beñzer
Ķarīn-i ‘āşık-ı dīdāra beñzer

Derünında anuñ bir cāhı vardur
İçen cānuñ fiğān u āhı vardur

Yoğ-iken hūsn-i şüret anda ammā
Hezār üftādesi var Yūsuf-āsā

Olur dervîş-veş gâhî nemed-püş
Libās-ı fâhîr ile gâhî ber-düş

Çözer sînesini dildāra karşı
Hevā kesb étmede gülzāra karşı

Bunı fehm eyle ey merd-i hîred-kār
Çapusın açma gel ağıyāra zinhār

Hevādur ekşerî anuñ bināsı
Kemāl-i za‘f-iledür hem esası

[Bülbül kafesi]¹⁰⁷

156

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim şeklinüñ yok kāmetsi
Gāh ‘örfidür gehî bezm āleti

Herkesüñ yanında bulmaz i‘tibār
Anı isti‘māl éder dā’im kibār

Bir iki üç gözlidür toköz başı
Hem acı hem tatlı hem şüre aşısı

Rüm içre vaşfi gerçi böyledür
Ser ü pāyı Fārisīde oldu bir

Çullanurlar kimi sîm ü kimi zer
Ni‘meti haqqını yok inkār éder

Kimi efrenc ü kimi fağfurdur
Ma‘denīdür ba‘zısı billurdur

Eyleseñ aña olur teşbîh-i gül
Ma‘denīsine müşābihdür se-gül

¹⁰⁷ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 55.

Hem murabba‘ hem müdevver bî-gümân
Şekl-i beyzîde dağı olur ‘ıyân

Peyk-i şâhî tuzluğun eyler ‘atâ
Feth éderseñ ey gözüm nûrı saña

(Nemek-dân/Tuzluğ)

157

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Ol nedür kim dâ‘imâ devvârdur
‘Āşık-ı bîçâre-āsâ zârdur

Görinür gerçi hemîşe kârdur
Lîk geh iqbâl ü geh idbârdur

Devr-i ebvâb étmede cerrâr-veş
Yok démez her ne véirseñ penc ü şeş

Her ne dem dest-âver étseñ anı sen
Nuţka başlarsañ zârürî şamt iken

‘Ālemüñ şüretde ol münkâdıdur
Bî-vefâluğ lîk anuñ mu‘tâdıdur

Herkesüñ pîşine gerçi yayılır
Lîk emşâli içinde şayılır

Şan ki bir remmâldür vefk-âşinâ
Qur‘a-endâz-ı tefe’’ül dâ‘imâ

Yolına biñ pâre olsañ ol denî
Değişür bir pula vaqt olur seni

(Tavla)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol çârsü-yı pür-enver
Anda rāyiç metā‘-ı fazl u hüner

Ele girmez metā‘ı ğavgāsuz
Aķçe étmez ķumāşı tamġasuz

Ne ħıṭāyī var anda ne ħāre
Söz şatarlar varan ħarīdāra

Bir şovuk yerdür ol baķılsa eger
Līk ħammām-veş giren derler

Kimi varup aña olur ħandān
Kimisi çağırır amān amān

Himmet-i āşafa olan mażhar
Olur ol çârsüya şeh-bender

Bunı bir kimse édemez münħal
Meger ol şadr-ı erşed ü a‘ķal

Melce’-i bī-kesān melāz-ı cihān
Kām-baġşā-yı cümle ‘ālemyān

Kārı ħalk-ı cihāna şefķatdür
Pīşesi luṭfdur mürüvvetdür

Bendesin luṭfına édüp maķrūn
Ķomaz elbette ħāṭırın maġzūn

Dāverā bendeñe ħimāyet ķıl
Pek yamān oldı ħāli re’fet ķıl

Bunca demdür ki derd-nāk [ü] melül
Ķaldı bī-kār ü bī-kes ü ma‘zül

Cümle akırānı mükrem ü manşüb
Kaldı ancak cihānda ol menküb

Lutfuñ olmazsa ey hüceste-hişāl
Öldürür bendeñi bu derd-i melāl

Böyle şıket mi eyler idi eger
Benden olmasa dāverā mużtar

Kıla [Hak] devletüñ ziyād senüñ
Ola ‘ālem günüñde şād senüñ (?)

159

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim fikri dā’im kīnedür
Halka anuñ işleri ‘aksinedür

Kondığı yerden de almak pīşesi
Halkı incitmek-durur endīşesi

Müfsid ü bed-kār u evler yıkıcı
Sürmeyi mekr ile gözden çekici

Anasından uğrı doğar doğıcağ
Yaşamasun ancılayın yavırcağ (Fāre)

160

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir yumşacığ bī-pā vü ser
Herkesi hıdmet éder şām u seher

Ağzı yokdur dili yokdur rüz [u] şeb
Gözlerinden yer ta‘āmı cümle hep

Māhī gibi şuyı gāyetde sever
Acı tatlı nüş éder étmez hāzer

Ḳan irin daḡı véirlerse hemān
Nūş éder hıç yok démez ol bī-gümān

Söyleme bir kimseye bunuñ yerin
Kim bilürse **Luḡfiyā** şad āferīn (Sünger)

161

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim ikisi birlik éder
Birlik içinde eyü dirlik éder

Her neye kim birisi eyler nazār
Ol da meyl éyler aña ey pür-hüner

Birbirine ikisi sırdaşdur
İkisi birden doġar qardaşdur

Seyr éderler 'ālemi bi'l-ittifāq
Kimse étmez bunlara hergiz yasaq

Bunları her kim bilürse ḡaş olur
Dürr-i ma'nā baḡrine ġavvāş olur
(Göz/Gözlük)

162

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim ne qatı yumşaq ne pek
Şan nihāl üstünde bir qurı böcek

Var anuñ bir Hindī-sīmā düşmeni
Yüzini görmeden āzürde teni

Kendi ḡāline qor-iseñ bir zamān
Ser-firāz olmaġa yüz tatar hemān

Uzadursañ her gören dër başını
Bunı sünnet eyle bulmuş yaşını

Kim bilürse bu şikeste-besteyi
Şād éder ol **Ĥilmî**-i dil-ĥasteyi **(Ķarpuz)**

163

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne raĥş-ı bî-vefādur kim dü-pā
Olmada vaĥt-i şitāda rû-nümā

Çār-pā ĥayvān gibi ol yem yemez
Aña mālîk olan aşlā beslemez

Arpa için ilticā étmez çığa
Ṭab'ı mā'il ĥar buz üzre ĥaymağa

Var licāmı ĥuyruĥı ĥuşgunı yok
'Āşîĥ-ı üftādesi şıbyānda çok

Ayaĥına mîĥ deger ise duyar
Na'li yok ammā yine ister ĥayar

Her kim inişde biner ise buña
Ol da yoĥuşda süvār olur aña

Ĥalline ne eylesem āyā 'atā
Atda tonda bir şeyüm yok **Fenniyā**

Bezmümüzde olsa bir duĥter sefid
Feth olurdı bu mu'ammā-yı cedid **(Ķızak)**

164

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir ĥişār-ı ma'nevî
Var derünında sekiz ĥıṭ'a evi

Çün sekiz oldı anuñ kâşānesi
Her biri başka ma‘ārif-hānesi

Her birinde niçe müşkil hall olur
Tālib-i maqşūd maṭlūbuñ bulur

Her birinde ravza-i cennet-mişāl
Şāhid-i maqşūd éder ‘arz-ı cemāl

Hāşılı dünyā vü ‘uqbā andadur
Ġāfil olma cümle ma‘nā andadur

Cümle-i eşyānuñ oldur menba‘ı
Maṭla‘ıdur cüz’ ü küllüñ maṭla‘ı

Çār ‘unşurdur bināsı ġālibā
Anda dāhil hāk [ü] āteş mā hevā

Öyle halk étmiş Hudā-yı lā-yezāl
Birinüñ erkānına yoqdur zevāl

Ba‘zına ol hānenüñ bir oldı bāb
Ba‘zına bir kaçdur eylerseñ hisāb

Ol hişāra eylemez raġbet kibār
Raġbeti eṭfāle olmışdur şi‘ār

Naqş [u] resmi birbirinden dūrdur
Her biri bir şekl ile ma‘mūrdur

Anlara top u tüfenk étmez eşer
Āb ile āteş éder ammā zarar

Bu luġaz **Sa‘dī** mu‘ammāya qarīn
Kim bilürse Bāreke’llāh āferīn

(Göñül)

165

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür aç gözli bir ejder-mişāl
Géce gündüz ekl éder toymak muhāl

Başı kırk bir göz ile eyler nazār
Nişfinuñ mefhümü ma‘nāda emer

Hemdemidür herkesüñ şayf ü şitā
Mübtelā olmuş aña bay ü gedā

Cümlesin kılsañ hesāba ihtimām
Dört yüz on olur yekūni taştamām

Çuyruğın kaç‘ eylesem çekmez keder
Ümm-i dünyā gibi bir ma‘nā toğār

Bir kul oğluna bu beyt olsa beyān
Ber-mevācib ismidür dērdi hemān

Güş édüp bir sūhte-i şāhib-fiten
Dēdi kim kaç‘ olsa başı nām-ı fen

Žıddını ĩrād éderseñ bī-riyā
Bu luğaz zāhir olurdı vākı‘ā

Eyledi efkārı bī-tāb [ü] tüvān
Yoħsa söyledi **Lebībā** rāygān (Namāz)

166¹⁰⁸

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şarf-ı zihn étmiş luğaz fenninde ‘ārif rāygān
Şarfını çek şīgaya ism-i zamān ism-i mekān

(?)

¹⁰⁸ Bu beyit, hāşiyede yer almaktadır ve başında sürh ile “DİĞer” şeklinde bir başlık vardır.

167

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol sāğar-ı ferhunde-liķā
Bāde-i feyz ile pür-bahş-ı şafā

Niçe ta‘rīf édeyim evveli yok
Gerçi evşāfını eyler kıatı çok

‘İşve-i nāz ile beñzer yāre
Gelse bir kerre eger güftāra

Gāh ‘uşşāķa éder ‘arz-ı cemāl
Her zamān görmek anı emr-i muḥāl

Āb [u] tāb-ile kaçan étse zuhūr
Çeşm-i ‘āşıkları eyler pür-nūr

Seyri bir neş’e vérir dīdelere
Bezm-i gülşende o nāzendelere

‘Ayn-ı a‘yān ile mümtāz oldu
Bāğ-ı ‘ālemde ser-efrāz oldu

Hep derūnında nihāndur aşlı
Kesilür olmasa aşlı nesli

Ḥoķķa-i hikmete pinhān olmuş
Şeş cihāt ile nümāyān olmuş

Bula ‘ālemde hemān neşv [ü] nemā
Revnaķ-ı Rūm’a sebeddür zīrā (‘Aşk)

168

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol ṭabl-şikem bīnisi surnā
Anuñ şıyt ü şadāsı yokdur ammā

Belî vardur anuñ ağızı kulağı
Kulağınuñ yok ammā şol [u] sağı

Degül bir vech-ile şüretde maḥbüb
Bahār eyyāmı oldı ḥaylî mergüb

Gezer ellerle bāğ u lāle-zārı
Éder bilmem niçün giryān [ü] zārî

Anuñ meyli hemān ezhār ü gül-zār
Éder cūş [u] ḥurūşı anda her bār (Maṭara)

169

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol murğ-ı ābî k’ola düm-dār
Var anda hüdhüd-āsā tāc [u] minḳār

Belî var kıyruğı zāhir degüldür
Çıķup pervāza da ḳādir degüldür

Éderlerse eger bir gūşmāli
‘Iyān olur ne ise ḥasb-i ḥālî

Olursa merdüm-i dīde maḳāmı
Görür yeksān zīrā ḥāşş u ‘āmı

Revān gūyā ki andan āb-ı ḥayvān
Néce dil-teşne ‘āşıķlar bulur cān (İbrîķ)

170

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim dā’imā ‘uryāndur
Tācı başında ‘aceb sulṫāndur

Geh kemer-zerrīn ile zīnet bulur
Ḥizmetiyle niçeler rif‘at bulur

Cānı yoğ-iken gıdāsı oldu cān
Bülbül eyler ādemi ba'zı zamān

Müstaķīmü'l-kāmedür baksañ eger
Kec-derün olmaķ aña vérmez keder

Seng-dil bir serv-i sīm-endāmdur
Dā'im olsun zīver-i İslām'dur (Mināre)

171

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

Nedür ol pençe-gīr-i germ-ūlfet
Beşerden buldılar 'ālemde 'izzet

Gelür ekşer o hayvāndan zuhūra
Maķām olmuş kimi ba'zı tuyūra

Belī ağzı var ammā yémez içmez
Hem eller gibi şolı sağı seçmez

Kimi biñ zaħm ile gösterdi şüret
Bulunca dest-būs-ı yāra fırsat

Reşīdā bī-vefādur olma yārān
Şitā eyyāmı olur elde miħmān (Eldiven)

172

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

Nedür ol kim ola maħbüb-ı 'ālem
Aña tālīb cihānda cümle ādem

Gezer dünyāyı eyler halkı handān
Niçe dil-ħasteye bulmuş o dermān

Mühim-sāzı ve bu rāzı cihānuñ
Éder hizmetlerin şāh [u] gedānuñ

O fettan-ı cihān bir bī-vefādur
Hemān ellerle dā'im āşinādur

Seni eylerse iqbāl-ile mesrūr
Şaķın ğafletle olma aña maġrūr

Kimi zencīre beste olmuş anuñ
Çoġın başdan çıķarmış dilberānuñ

Nihān étmez **Reşīde** şorma anı
'İyān olur ne ise dāsitānı **(Aķçe)**

173

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

Nedür ol bir gürüh-ı şāhib-ālet
Éderler mecma'-ı nāsda ticāret

Ne yerde görseler bir sāde-ruhsār
Olurlar dal bisāt aña ķafadār

Metā'-ı vaşlı görmezden muķaddem
Alup vérmekdedür bunlar demādem

Görürler ķanda bir egri nihāli
Ururlar püştüvānı lā'übālī

Eger yāre bulurlar bir aralıķ
Ŧon üstinden éderler āşinālıķ

Bulup ķuyruķ yaġın mūm dökdürürler
Verā-yı perdeden işiñ görürler

Bu şınuñ ekşeri nefsinde māhir
Sepīd naķş eylemekde mişli nādir

Bu ķār erbābınuñ ancaķ şafāsı
Elinüñ kiri yüzünüñ ķarası

Eger fehm eylemezseñ bu kelâmı
Dayaqlar seni şehzâde imâmı (Dayağçısı)

174

Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Nedür âyâ ki o iki keseyen
İkisi birden işlerin göreyen

Şan‘atında ikisi de üstâd
Vardur ammâ miyânlarında kesâd

Gözi ardında burnı ise uzun
Burun ammâ ki hayli sivri burun

Kimi âteş kimisi penbe ile
Kiminüñ kesb ü kârı câme ile

Duğterân ile kimi ülfet éder
Kimi varup çobana hizmet éder (Mağâs)

175

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Nedür ol kân-ı gevher-i ma‘den
Bu su‘âle cevâb isterem senden¹⁰⁹

Biri erdür birisi anuñ ‘avret
Hayâliyle döker bî-çâre şehvet¹¹⁰

Bir qarışdan artucağdur birisi
Bir müdevver kıışadur ol birisi

Birisi âteş gibi yanup düter
Öbürisi âteşine şu seper

¹⁰⁹ Bu beyitte vezin bozuktur.

¹¹⁰ Bu beyit “*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün*” vezindedir.

Çadınıçıklarla görüŖmek hūyudur¹¹¹
Birinūñ ġāyetle baŖı¹¹² Ŗuludur

Geh sīm olur geh nūhās ġāh[ī] çelik
Birinūñ aqçe kadar baŖı delik

Alsa dilber eline yāhūd zenān
Üzerine dökdürür çat çat hemān

Deligi vāsi‘ diŖinūñ Ŗuçı ne
Tükürüksüz koyamazsın içine

Yeter kıldıñsa da medħini anuñ¹¹³
İkisi de lüzūmından cihānuñ

Bī-edeblik étme **Mādiħ** gel yūri
Utanmadan niçe dērsün ‘ūd yeri¹¹⁴

(Buħūr-dān)

176

Mefā‘īlūn mefā‘īlūn fe‘ūlūn

Nedür ol mār-pīç-i nerm [ü] ser-keŖ
Ele alduqça ġāhī ola āteŖ

Bir iki renk ile olmış nümāyān
Olayım dēyü dest-i yāre Ŗāyān

‘Aceb Ŗüretlere qor anı üstād
Hele taħŖīn éderdi görse Bihzād

Kimisi Ŗarılu destāra beñzer
Ser-i engüŖ-i dest-i yāre beñzer

¹¹¹ Bu mısrada vezin bozuktur.

¹¹² ġāyetle baŖı : baŖı ġāyetle Y

¹¹³ Bu mısrada vezin bozuktur.

¹¹⁴ Bu mısrada vezin bozuktur.

Egerçi şevk-bağ-ı bezm-i yārān
Kömazlar şevk-ile tenhāda bir an

Güzel ser-riştedür ‘uşşāk-zāde
Anuñ gibi varılsa bezm-i yāre

Gehī göstermek ile oldu kārı
Baña şem‘-i ruḥ-ı dil-dār-ı yārı (Şem‘a)

177

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol iki hem-dem kim ‘iyāndur
İkisi birbiriyle tev’emāndur

Görürler yād elinden cevır [ü] bīdād
Éderler ayrılık çün āh ü feryād

Dil ağız bir édicek ol iki yār
Ne mümkün ara yere gire ağıyār

Dehānı her birinüñ mīme beñzer
Kemerler bellerinde sīme beñzer

Bu ikinüñ n’ola zamm olsa ḥālī
Degül bir beyt hīç bunlardan ḥālī (Bāb)

178

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol turfe şahş-ı lāğar-ten
Hīç şaқınmaz gözini budakdan

Bī-muḥābā uçup gezer her bār
Nār[a] pertāb éder semender-vār

Bir ocaқ-zādedür bihīn-sīmā
Dā’imā āşinā-yı bay [ü] gedā

Başa şayf [ü] şitā taqar sünbül
Āsumānī belādur ol şengül

Pîş-i şāhānda étse reftārı
Kefşden pāyın eylemez ‘ārī

Pîç [ü] tāb anı şöyle almışdur
Ayağı bir çuqurda qalmışdur

Dili çirk-i riyādan olsa hārāb
Étdürürler o şahşa nūş-ı şarāb

Gāh sācid gehī kıyām-āver
Ekşerī nev-cevān imāma uyar

Bu luğaz sırrın añlayan cānuñ
Āferīn tab‘-ı pākine anuñ [Tütün çubuğı]¹¹⁵

179

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ehl-i ‘ışka rāh-zen
Eyledi dilberleri pīr-i kühen

Fitne-cūdur yār-ile yüz bulmasun
Vechi var şemşīrden qurtulmasun

Ekmedigūñ yerden ot gibi biter
Ruḥşat olsa şöhret [ü] şāna deger

Olsa ne yüzden gelüp şayd ü şikār
Şalivérmek bā‘iş-i ‘izz [ü] vaqār

Rüy-ı yāri gelse seyrān eylese
Şīr olur gördükde cevlān eylese (Liḥye)

¹¹⁵ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 72.

180

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir iki üç pehlevān
Her biri bir Ḥamza-i şāhib-ķırān

Biri eyler 'āleme cevr ü cefā
Serd-meşreb tünd-ḥū ehl-i hevā

Mā'ī cāmeyle birisi sū-be-sū
Geşt édüp dünyāyı eyler cüst ü cū

Birisi üftāde-i rūy-ı zemīn
Germ-ülfet vāyesi āh ü enīn

Biri birini te'ākub étmede
Birisi geldükçe biri gitmede

Kimse bilmez aşlını söyler hemān
Ben daḥı bilmem nedür gözden nihān

Her biri bir ḥānede eyler ķarār
Kim bilürse anuñ olsun ney-bahār (Cemerāt)

181

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim bir 'arāzdur zātda
Cism-ile işbātı mevcūdātda

Muḥtelif esmā ile aşlında bir
Ekşeri eşyāda zāhir müstetir

Gülde vardur nāle-i bülbülde yoķ
Var ise sünbülde būy-ı gülde yoķ

Dürlü dürlü cāmelerle rü-nümā
Ādemi āşüfte eyler dil-rübā

Āb [u] tāb ile olur gāhī **Reşīd**
Gül gibi ruhsār-ı dilberde bedīd **(Levn)**

182

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir ƙal‘a-i ‘ibret-nümā
Eksük olmaz anda ašlā mācerā

Āb u tāb ile mişāl-i gülsitān
Olmaz ammā anda bāğ u būstān

Hep mücerredür içinde ‘askeri
Varsa cem‘ étmezler ‘avratla eri

Cümlesi gūyā anuñ ehl-i fenā
Farğ olunmaz hīç bay ile gedā

Artdurur çok sālīk anda ƙāmeti
Kimi ‘Uşşāķī kimisi Hālvetī

Ekşerī ƙavmi siyeh-pūşāndur
Anda çok sīmīn-beden mihmāndur

Burc [u] bārūsı tehī peymāneler
Arasa bulur ‘arağ mestāneler

Olsa bir ādemde tāb-ı ıztırāb
Anı eylerler ‘arağdan neşve-yāb

Bunı her kim fetğ éderse āferīn
Cāme-ğ‘ābında bula bir nāzenīn **(Hammām)**

183

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol ser-firāz-ı bāğ-ı cihān
Eksük olmaz anuñ başında dumān

Sebz cāmeyle şalınur dā'im
Yatmaz oturmaz ekşerī kâ'im

Var serinde 'imāme-i kādī
Ne muzāri' bilür ne ĥod māzī

Ne sezādur o heykel öyle aña
Ola rindāna zīb-i bezm-i şafā

Taķılursa 'aceb degül sāza
Maħrem olmaz o perdede rāza¹¹⁶

Cānı var ise söylesün hünerin
Bulur āteşde 'āķıbet o yerin

Ķocaduķça 'aceb mi olsa figār
Şerħa şerħa derūnı olmada ĥār

Zāhir étmez baķılsa āh-ile zār
Şoñra bildüm ki anuñ āteşi var

Gāh olur kim fedā-y-ile serini
Düşe ĥāk-i siyāh éde yerini

Oldı feyz-i bahār ile tāze
Eyler 'arz-ı cemāl yazdan yaza¹¹⁷ (Enginār)

184

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol tīre-rū dūrüst-beden
Anı var eylemiş Ĥudā yokdan

Şüretā gerçi bir heyülādur
Līk her şüreti pezīrādur

¹¹⁶ rāza : sāza Y

¹¹⁷ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Bulup aña bir iki vech-i vecîh
Rûh-ı insâna eyledüm teşbîh

İbtidâsı laţîf ü ‘ulvîdür
Şoñı ammâ kesîf ü süflîdür

Nâkış olmaz anuñla şanı yine
Halk elinden bırakmaz anı yine

Rûma geldükçe hep o tîre-liķā
Hem-çü mesned giyer sefid ķabā

Géceler eyler ‘azm-i nahlistān
Vāşıl olur aña şehir-hîzān

İsterem saña namını déyeyim
Lîk evveli yok ki söyleyeyim

Bilemezseñ bu remzi fikr ile sen
Meger imdād érişe mevlîden (Lāden)

185

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim géceci bir zayf-ı pāk
Geşt éder şehri géce bî-vehm [ü] bāk

Bir gök ata binmiş ol ezrak-süvār
Şanma cādūdur anı yā cānı var

‘Add olunmaz ceş-i şāhib-ihtişām
Vechi var dence aña pāşā-yı Şām

Ķavmi içre ħabs olunur gerçi gāh
Bend içinde yine eyler ķaţ‘-ı rāh

Ādemi vaķtinde hem görmiş o pîr
Çehresi el’ān çün mihr-i münîr

Geh görünür şarkda mağribde nür
Lîk bir ma‘şukası var reşk-i hür

Rûz [u] şeb ma‘şukasıyla yol alır
Geh öninde gâh ardına kalur

Mağv olup gâhî görünmez ‘âleme
Hem girer gâhî libās-ı mâteme

Cismi hem sîmîn ü hem gâhî semîn
Lâgarî dervîşdür gâhî hemîn

Gerçi gündüz halk-ile bîgānedür
Neyliyā söyle anı āyā nedür

(Kamer)

186

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol bir mütelevvin-meşreb
Dense şâyān Hurūfî-mezheb

Mektebe varmış elif yutmuşdur
Anı erbāb-ı hüner tutmuşdur

Geh içer kahve vü gâhî şahbā
Édemez kimse aña çün ü çirā

Étmese nüş şarāb-ı gül-fām
Édemez hāşılı temyîz-i kelām

Gâh olmakla maqāma evfağ
Eyler ol aq yazılı nüş-ı ‘arağ

Hem-dem olmağla iki yüzlilere
Her zamān düşmededür yüzi yere

Seretān gibi éder kec-reftār
Togrıdur gerçi velî kırması var

Yok dili ağızı anuñ ammā
Söylese dilli düdükdür gūyā

Oldı geh Rāfīzī geh ‘Abbāsī
Sāde-rūyāne düşer sevdāsı (Kalem)

187

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür k’olmuş müdevver tal‘atı
Çekmede halk aña her gün hasreti

Nās için her gün çıkar kürsīye hem
Hem-dem olur herkes ile dem-be-dem

Hem girer hāmmāma çün bedr-i tamām
Hem güneş gibi çıkar andan müdām

Tahtı üzre pādīşāhlarla celīs
Künc-i gāmda hem gedālarla enīs

Gāh olur anuñ için cenk ü sitīz
Nām-ı zātın eylemiş Mevlā ‘azīz

[Şems ü Kamer]¹¹⁸

188

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol iki şahş-ı şāhib-seyr
‘Ayndur biri birine hem ğayr

Hem-seferdür vaṭan olup kārı
Perde-bīrün oldı āşārı

Kim ki ‘ibretle aña nāzır olur
*Sırrü’n-nūri fi’s-sevād*¹¹⁹ı bilür (Nūr-ı zulmet)

¹¹⁸ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 62.

¹¹⁹ “Karanlığın içindeki nurun sırrı”

189

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne şeydür ki içinde nārı var
Çatmeri verde müşābih hārı var

Olıcağ faşl-ı bahāruñ cūşışı
Ser birün işkeste eyler pūşışı

Her kim eylerse aña tayyib hitāb
Anlar debbūs ile vērir cevāb

Böyle iken tu‘mesi gāyet laṭīf
Az tena‘‘um eyle kim hazmı ‘anīf

Gerçi hōş-h^vār müddeti ammā ḳalīl
Bir aya varmaz olur h^vār u zelīl

Göti ḳıllısından anuñ el-hāzer
Ḥaṭ ber-āver tāzeden olur beter

Şehriyā bu remzi éden āşikār
Bulur engin-i bahār içinde nār (Enginar)

190

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ol ne serdār-ı mu‘allā-pāye
Zürefā zümresine sermāye

Kim diler ise berāber şalına
Elde māl olmalıdur kim alına

Her kimüñ ki yüzi aḳ alnı aḳıḳ
Olur ise olur aña lāyıḳ

Deste alsa anı bir māh-cemāl
Dest degirmiyken olur şekli hilāl

Vaz'-i aġyāra ne dem aña batar
Nāz-ile bir gözi bīmāra çatar

Gözi gibi şaġınur dā'im anı
Dolaşurlar daġı Hind ü Yemen'i

Vech-i dilberde 'ıyān olsa aña
Māh üstinde kelef dēr zurefā

Ĥalkā reng étme degülken kaçdı
Naġş-ı zībāsını naġġāş başdı

Oġuyup bu luġazı yār démiş
Fenniyā kaçd-ile başdan şavmış **(Destmāl)**

191

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Nedür ol turfe şaġş-ı tāc ber-ser
Çaşırü'l-kāme İrānī'ye beñzer

Cihānda mālİK olmış bir ġişāra
Anı başında taşırsa ne çāre

Béline taġınur bir sīm-ġançer
Aña tesbīhini pīçide eyler

Olup aġvāli rīġ-ile müşevveş
Yanar başında dā'im anuñ āteş

'İyāndur baġnı içre her ne ki var
Derūnı şafvetinden eyler ızġār

Olurken taġ'ı burc-ı āba mensüb
Şüküfeyle derūnı bāġ-ı mergüb

İki sūrāġı var anuñ gülüda
Nefes alur birinden biri şuda

Gören bu hey'et-ile anı fi'l-hāl
Olur bu sīne elbet ṭab'-ı meyyāl

Lebüñ būs étmege kaçd étseñ ekşer
Derünından şadā-yı mevhiş eyler

Kaçan ülfet éder anuñla ādem
Duḥānı göklere çıkar dem-ā-dem

Anuñ nāmını étmişler müretteb
Cihānda balçık āteşden mürekkeb

Bunı ḥall eyleyen aḥbāba ḥaqqā
Ṭolu bir ḳalyonı eyleriz i'tā (Nārgile)

192

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Bil nedür bir deri ṭonlı pehlevān
Eli yoḳdur ayağı vardur hemān

Burnı vardur hem daḥı yoḳdur başı
Göbeginden şoluḳ almaḳdur işi

Ağı yoḳdur gözleri ḳarnındadur
Ol kişinüñ her işi burnındadur

Alsañ ayağını burnun fişladur
Daḥı andan soñra ḳarnın ḥaşladur

Ḥaşılı bir burnı büyük ḳuşdur
Kül kömür yér şanki ol bī-hüşdur

Bu luğaz güç görünürse gözüñe
Okuyup hem üflesünler yüzüne (Körük)

193

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Nedür ol kim déye[yi]m saña anı
Beyenürsün hele pek diñle beni

Bir qarış boyı iken şey’ -i ğarīb
Ayrılışmaz biri birinden ‘acīb

Çardeş[in]den yedigini şaqlar
Durmaz ol dağı götin barmaqlar

Tepekikdür (?) yédigi şu içmez
Tükürüksüz boğazından geçmez

Alışı birbirine doldur anı
Paçladurlar şıgamaz cāna teni

Bunı hall eyleyen olsun dā’im
‘Ömr-i devlet ile olsun qā’im

(?)

194

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim üç birāder her zamān
Bir biri ardınca olmuşlar nihān

Yılda bir kerre gelürler ‘āleme
Maçdemiyle kesb-i feyz eyler cihān

Kimseler görmüş degüldür yüzlerin
İsmi vardur cismi ammā ki nihān

Birisi oldı hevāya münçalib
Birisi āb içre tutdı āşiyān

Gördi bulmuş her birisi yerlerin
Biri dağı eyledi hâki mekân

Başları üç pālari beş anlaruñ
Kıl tefekkür eyledüm saña beyân (?)

195

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol sâhte-i hûb u gülzâr
Kapusı yok müte‘addid dīvâr

Nazar-endâz olan ol gülzâra
Üstü yanında éder nezzâre

Âbı var taşraya olmaz meyyâl
Şahını hâşıyyet ile mâl-â-mâl

İsmi saña éderdüm i‘lâm
Ben de bilmem nedür ‘aynıyla o nâm (?)

196

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol Mağribî-i şâf-siyer
Ki odur nür-ı siyâha mazhar

Halvetîlerle olup germ-ülfet
Gülşenîlerle de eyler şöhet

Katı mevzün laţif endâmı
Şi‘r[i] yok mağlaş ammâ Câmî

Géce seccâdesi üzre ekşer
Çok tecellîlere olmuş mazhar

Kimseden istemeyüp nân ü penîr
Kavrılır kendi yağıyla o faķîr

Mescid ü mey-gedede şadr-nişîn
Ka‘be’de büt-gedede oldu mekîn

Bir ayağ üzre ‘ibâdet eyler
Sûre-i Nûr’ı tilâvet eyler

Gâh handân ü gehî giryândur
Gâh [u] geh maḳ‘aduña püyândur

Görürem dem-be-dem ol bî-günehi
Gâh kazıkda vü çengâlde gehî

Kâr[1] Hâllâc dilinde meşhûr
K’oldı ber-dâr mişâl-i Manşûr

‘Âkıbet eyledi ol ehl-i şuhûd
Girye vü âh-ile ifnâ-yı vücûd

Vermemiş gerçi Hâḳ aña per ü bâl
Eylemiş şeb-pereye lîk mişâl

İsmiñi saña işit söyleyeyim
Ta‘miye-güne beyân eyleyeyim

Düşse tâcından eger bir cevher
Kendi vaşfını beyâna o yeter

İkisi olsa nühüfte farazâ
Cem‘ olur hâline yârân-ı şafâ

Üçü birden dökilür ise anuñ
Vaşfidur sâmi‘ olan yârânuñ

Ḳalb olmışken ‘amâya maştar
‘Âlemüñ dîdesini rüşen éder

Bu mu‘ammāyı bilen olur ehil
Var düşün bir gece saña mehil (Mum)

197

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ne hālet issidür ol şey ki tırfe seyrāndur
Ziyāret étmege erbāb-ı kudse şāyāndur

Anı ziyārete mevķūfdur şalāta kıyām
Varılmasa añā hacc-ile ‘ömre ola harām

Ĝarīb heykelī ‘ibret-nümā ki ‘ayn-ı tahūr
Ne çāre şeş ciheti seng-i hāreden maħzūr

O bir berehmen-i āteş-nihāddur ki hemān
Derün içre olur şāh ile gedā yeksān

Ĥakīm-meşreb iken bü’l-‘aceb ki ol pür-sūd
Ĝidāsı nev‘-i beşerdür ya nār-ı zāt-ı vaķūd (?)

198

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ne hāldür ki iki başı var ki dā’-i belā
Ve līk ķalb[i] anuñ cümleye hayāt-baħşā

Şıfāt-ı nīk ile ricleyni ‘ālem içre be-nām
Yahūd bu bāğda bir meyvedür hōş-istişmām

Olunsa ķalb-şikeste dü-pāyesi tefkīk
O tarafa şekl ile eylerse bir ķadem taħrīķ

Olur o hey’et ile mübtelāyı görüp hümüm
Yazarsa ladine (?) rüşd-i şehīde ehl-i ruķüm

Ne bü’l-‘aceb ki yedi pāyı var şāğīr [ü] kibār
Velī yemīni dü-pāye yesārı penc-şümār

Eger iki başına ħarf-i pencüm ursa t̄ac
Ne ħüb-ı duĥter olur ‘aqlumı éder t̄ar̄ac

Ne ĥikmet oldu ki ol duĥter-i fiten-enḡiz
Şıfāt-ı şadq-ıla ‘ālemde oldu merd-i ‘az̄iz

Olursa ħarf-i çehārümle pencümi terk̄ib
Döner hemān peder-i müşfiķe o z̄āt-ı ‘ac̄ib

Olur bu şekl ile mā’ü’l-ĥayāt gerçi mişāl
Veli diyār-ı ‘Acem’de éderler isti’māl

Olunsa p̄yeleri ħarf-i çārüme beste
Hebā olur işi ber-‘aks olur o dil-ĥaste

Çıķarsa ħalbin anuñ ursa başına bir er
O ĥâlde şıfat-ı mekr olur aña rehber

Eger şikest éderse ħademlerin zurefā
Olur seĥā ile ‘ālemde zübde-i küremā

Olursa ħarf-i çehārümle p̄yeler taĥr̄ir
Dürüst ħābilelik şan‘atın éderdi o p̄ir

Éderse ħalbini ħalb ol şey’üñ eger ādem
Olur tenāsüle maşdar o z̄āt-ı ferrūĥ-dem (?)

199

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Mürekkeb olsa dü re’si ile dü p̄ayı eger
Hemān şüret-i sinnevre neşĥ olur peyker

Tamām-ı ħalbi ile p̄ayıñ eyle sen işbāt
Éderdi cilveĥüñ ol felek-i evvel z̄āt

Nedür bu şūĥ-ı dil-efrüz kim olunsa şümār
Yigirmi dürlü libās ile ‘arz éder d̄idār

Luğaz mıdur bu mu‘ammā mıdur ‘aceb **Zihni**
Bilürler ehl-i hıred kim degül bu bî-ma‘nî

Niğāb-ı vechini ref‘ étmek isteyen ‘urefā
Şu beyti yoklasa maṭlūb olurdı çehre-nümā

Gider bu serd-i şitā āhır érişür germā
Behey efendi şovukdan nedür bu vaveyla (?)

200

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol tā‘ir-i zamīr-şinās
Géydürür dā‘imā ḥarīr libās

‘Aynıdur merkebün başı ayağı
Birdür ancak kulağı başbayağı

Gerçi ḥayvān degül nebātīdür
Levh-i maḥfūz ṭavr-ı zātıdur

Menşe‘i oldı ḥāk-i tīr-nihād
Maşkaṭ-ı re’si şahn-ı Sa‘dābād

Başdan başa cismi hep perdür
Aşiyānı başında muzmerdür

El ne ta‘līm éder ise söyler
Merdümān andan istifāde éder

Uçup elden ele konar şeb [ü] rüz
Görmedüm öyle murğ-ı dest-āmūz

Ġayra nā-maḥrem olmağa ḥünkār
‘Ādet üzre başında yaşmağı var

Ġayrı kuş uçsa bāl açar sürilür
Uçsa bu muzṭarib olur büzilür

Uzanur gāh kavak gibi el-ḥak
Mīvesi serv-veş olur kozalak

Cinsi Bağdād' da olup mümtāz
Dérler gehī olur kebüter-bāz

Anı çil aqçe ile her kırqa
Elli kimse gerek ele kırqa

Ġurbet élde ḥazīn olan mehcūr
Rü'yet ile olur ehl-i mesrūr

Bir bilür yok bu murğ-ı ma'lūmı
Āşinālarda āh **Maḥtūmī**

Kim bilürse bu murğ-ı perrānı
Müjdeci başı éderüz anı

Olsa şāyestedür o murğuñ eger
Nām ü nāmīsi murğ-ı fermān-ber **(Mektüb)**

201

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Bil nedür āyā ki o şahş-ı dü-pā
Yatmaz ayağ üzre durur dā'imā

Oldı anuñ başı ayağı iki
Bir qolı var līk quşığı iki

Gerçi dü-serdür velī bī-cāndur
Serv gibi māh-ı ḥırāmāndur

Oldı vücūdı ki anuñ kapqara
Başdan ayağına degin hep bere

Deheni qarnında bu bir özge ser
Ekle murād eyler ise herze yer

Hîç hareket eylemez ol boşuna
El şalar alsa eger āgūşına

Bağrına başar néçe meh-pāreyi
Bende çeker çok zen-i mekkāreyi

Görse eger bir zen olur ‘āşıkı
Hem okudur kendüzine mūsikī

Bu luğazı arayan ehl-i şafā
Mehdi çıkınca bulamaz **Fennīyā** (Beşik)

202

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Çazdılar bir mevzi‘e birkaç kuyı
İçlerinde yok-durur kaç‘ā şuyı

İki kişi oturup buña baqar
Durmayup içlerine taşlar atar

Bunı seyr édüp ta‘accüb eyledüm
Şormadım şerm-i te‘eddüb eyledüm

Döndi şovukdan¹²⁰ vücūdum kanqala
Söylen āteş yaqsun oqlan mangala (Manqala)

203

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol bağrı yufqa nāzük-endām
Gıdāsı olsa layık mağz-ı bādām

Leţāfetde mişāl-i yāsemendür
Sezā kat kat désem gül-pirāhendür

¹²⁰ Döndi şovukdan : Şovukdan döndi Y

Dayanmaz hîç cefâ-yı rûzigâra
Olur nâzûk vücûdı pâre pâre

Bu âb [u] tâb-ile âteş-nişeste
‘Acebdür yüzini bir yerde beste

Anuñ neşv [ü] nemâsı âb [ü] âteş
Velî efvâhda hâli müşevveş

Zebâne gelse gâhi sükker-efşân
Revâcı bir şehirde oldı şâyân

Bilinmez bu luğaz bir remze muhtâc
Nezâketle **Reşîdâ** bâri gel aç **(Güllâç)**

204

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

Ne ol şahrâ-nişîn-i merdüm-ülfet
Görünmez halk içinde eyler ‘uzlet

Dehân açsa çeker ejder gibi dem
Bulur râhat gıdâsı olan âdem

Sefer eyler gehî şâhib-ğazîne
Penâh olmada dâ‘îm ‘askerine

Süvârîdür degül reftâra kâdîr
Olur gâhî teferrüclerde hâzır

Derûnı mağzen-i genc-i nihândur
Hevâ germ olsa dâmen-der-miyândur

Çağan bir yerde olsa sâye-endâz
Çorur kâr-hânesin güyâ resen-bâz

Çeker âgûşa halkı mübtelâdur
Çıyâs étme bu vaz‘-ı nâ-becâdur **(Çâdır)**

205

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim oldılar sedd-i nigāh
Aşılır dolāb-ı çarha gāh gāh

Sāz-ile dil-beste şāhib-i dā'ire
Gözedür vaz'ı uyar mı sā'ire

Nāvek-endāz-ı nigāh olsañ eger
Bir neferde görünür iki siper

Şüretā bir şey' degülken bī-gümān
Oldılar ma'nāda tāc-ı merdān

Ekşerī hayvān ile ser-bestedür
Birbiriyle dā'imā peyvestedür

Ejder olsa kōrkar andan göz kpar
Doğrı yoldan çıkarır egri kaçar

Çekmeye her kim bilürse ıztırāb
Mülki olsun h'ābda biñ āsiyāb (Āsiyāb)

206

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne mekr ü şür ile şöhret-şi'ār
Çāşni-gīr-i simāt-ı rūzigār

Ni'met-i elvān ile me'lūfdur
İsmi de üç harf ile ma'rūfdur

Āb u āteşle éderse imtizāc
Cismini maḥv eyler ol nāzük-mizāc

Bilür anuñ kadrini ehl-i mezāk
Étdiler nef'inde 'ālem ittifāk

Pāk éder nā-pāki yokdur kı̄l ü kı̄l
Eylese cā'iz harāmı ol helāl

Eksük olmasun cihānda dā'imā
Aña muhtāc oldılar şāh ü gedā

Gāh olur hem-sāyesi bir rü-siyāh
Haqqın inkār eylemek oldu günāh (Şu)

207

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol ne şahş-ı münhanī gāyet naḥīf
Münkesir halkuñ elinden ol za'if

Āşināyı döndürür biġāneye
Bā'ış-i cevri ü cefā cānāneye

İki ādem beynine girse eger
Biri birinden éder ol dem hazer

Güyyā dest-i kalāşetle hemān
Māni'-i dād [ü] sited bir kıaltabān

Ķāmeti za'f-ile olmişken dü-tā
Halk ile eyler keş-ā-keş dā'imā

Anı hātırdā tutan memnūn olur
Kim ferāmüş eylese maġbūn olur

Kim bilürse bu luġaz oldu 'ıyān
Anuñ olsun bir iki üç mākiyān [Yādes]¹²¹

¹²¹ Nevres Kip, *a.g.t.*, s. 131.

208

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ol nedür kim gūyiyā bir mühre-bāz
Çārsū-yı ma' rifetde kār-sāz

Ḳadri alçaḳ gerçi ammā pür-hüner
Āteşī-meşreb ğidāsı sīm ü zer

Ma' den-i iksīr bir şāhib-derün
İşi bitmez olmayınca ser-nigün

Ḳāmeti kūtāh yoḳdur bir sere
Maḳ'adı üzre oturmaz düz yere

Bir ocaḳ-zāde başında bir külāh
Nār-ı cevri-ile éderse n'ola āh

Yüzük oynar olsa helvā şöḫbeti
Dā'im eyler ḫalk ile germiyeti

Hep te'ennī ile ḫāşıldur merām
Bu tehālükle bulunmaz ve's-selām [Potā]¹²²

209

Mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün

Nedür ol kim ḫayāt-efzā-yı 'ālem
Bulur neşv [ü] nemā feyz ile ādem

Ṭarīḳi var sülük eyler cihānda
Refīḳ olmuş şabāya gülsitānda

Vücüdı 'āleme maḫz-ı keremdür
Firāvān luḫfi herkes muḡtenemdür

¹²² Salih Demir, *a.g.t.*, s. 57.

Éder bezl-i kerem şāhib-ḥazāne
Anuñ mülkindedür néçe seffine

Başı yüksekde yüzi yerde ammā
Tekāpū ile eyler ḥükmin icrā

Hezārān ‘ayn ile nāzır cihāna
Ayağı var gezer ḥāne-be-ḥāne

O bir maḥbūb-ı ‘ālem sīm-tendür
Velikīn gāh zālīm rāh-zendür

Sipihri eyleyüp teshīr gāhī
Nümāyān gösterür mihr-ile māhı

Bunı her kim bilüp eylerse işrāb
Reşīd ümmīd-i bāğı ola sīr-āb **(Şu)**

210

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol cüfte gül birdür nihāli
Süḥan-sencān éder ol gūş-māli

Ne güldür her ne dērseñ eyler iz‘ān
Éder elfāz-ile ma‘nāyı pinhān

Degül bī-gāne güftār-ı hezāra
Anuñ-çün āşinā ol gül-‘izāra

Çaçan deryā-yı şöḥbet eylese cūş
Şadef-veş dürr-i noқта açar āgūş

Girerse bu luğaz dest-i nigāra
Sezādur eyler ise gūş-vāre **(Kulak)**

211

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim başı yüz bir pehlevān
Vaḳti geldikde ḥurūc eyler hemān

Gerçi kim gözden nihāndur şūreti
‘Ālemüñ ma‘lūmı ammā kuvveti

Ḥamlesinden baḥr [ü] ber pür-iztirāb
Véremez Sām olsa da aña cevāb

Rūzigāruñ bildürür keyfīyetin
Kimseler bilmez nedür mähīyetin

Ḳış u yazı farḳ éder bī-cāndur
Fi‘li zāhir fā‘ili pinhāndur

Ḳahvelerde bulunur ğayret-keşi
Eylemiş zīrā zebūn çok ser-keşi

Hem anuñ gün yüzli bir ḳardaşı var
İki yüz ayaḳ iki yüz başı var

Altı ay evvel gelüp bu ‘āleme
Feyz baḥş eyler ḳudūmı ādeme

Kim éderse bu luğaz oldı tamām
Bulur İstambül’a ḳarşu ve’s-selām **(Ḳurşun)**

212

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne ezrāḳ-fām sengīn bezm-ḥū
Mevc urur āteşde geh mānend-i cū

Ḥakden ḥalḳ eylemiş anı Ḥudā
Néçe yüzden olmada şūret-nümā

Mācerāda kimidür zīr-i zemīn
Kimi ceng-āver kimi bālā-nişin

Germ olursa şu gibi étmez qarār
Bulsa bir fūrce hemān eyler firār

Bilmeyen şandık kıyās eyler anı
Arayup bulduqda qor şunu bunu [Kırşun]¹²³

213

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şey ki kertigi vardur
Mandalı da yanında hāzırdur

Āsiyābı hevāyī hey’ātdur
Tükürüksüz döner ne hikmetdür

Ne qadar elleseñ de durur dik
Ĥabbezā mühre-zen zevi’l-kertik

Kertiginde bunuñ boya yoqdur
Boyalı kertik ise pek çoqdur

Ėabn-i fāhiş olursa sevmem ben
Eliñe al da gör sen

Aldamışdur o nice gonca-lebi
Ĥayli gücdür idāresi çebebi

Şoqarın götine ucını eril
Ben degirmen déme duyup tarıl (?)

¹²³ Havva Laçin, *a.g.t.*, s. 153-154.

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol köhne ıavr-ı taze siyâh
Hey’et-i kerr ü ferde güyâ şâh

‘Askeri cümle hûb-rû püserân
Anı el üzre ıtıtmada her an

‘Azîmü’ş-şānuñ añla ey dānā
Bāda hüküm étmede Süleymān-āsā

Ƙuş diliyle söyleşürken hep
Mantıķu’t-ıayr bilmeye ne ‘aceb

Aña darılmasun mı yā ‘Atıār
Éde dükkānı kûşesinde ıarār

Ekl ü şürbe ne ‘aceb riyāzeti var
Şikem-i rāhibe göre bu fitār

‘Aşķ-ı mecnūna mübtelā ancaķ
Kesb ü kārı hemān hevā ancaķ

Mū-tırāşide vü bürehne-seleb
Böyle tecrīdine ne ola sebeb

Eyledi şimdi haylī rāhatı var
İkisinüñ siyāde cismi ıarār

Bunı şanma ki dā’im ola hamüş
Éde her bir nefesde civciv o ıuş

[Civciv kuşı]¹²⁴

¹²⁴ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 95-96.

215

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol iki başlu bir ejder
K’ola bir hâne ikisine maķar

Vasať-ı hānesi olup sākin
Müteħarrik-i vasaťdur lākin

İki mār-ı munaķķaşı kej-düm
Raġbet eyler görünce her merdüm

Gāhi zīr-i licām ola hōş-mend
Olur aġızları kemend ile bend

Birbiriyle çekişseler ol mār
Gele bir mār-ı tünd-hāne güzār

Çıķmayınca miyāneden ol mār
Gelmez ol iki māra istiķrār

Çilekeşler çü merdek-i takvā
Münzevī olsa hānesinde n’ola

Bu iki mārı gördiler mesnūn
‘Ulemā-yı şerī‘at u ķānūn

Ĥalline ehl-i dil olur zāmin
İtteķū min firāseti’l-mü’mīn

(Dönme dolap)

216

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol bed-liķā-yı sīm-endām
İhtirām éde aña ehl-i kirām

Şālī dūşında ıavr-ı sālūsī
‘Ādil [ü] zālīmūñ de me’nūsı

Tepegöz déyü ta’n éder zurefā
Ağzı ölçüsin bilür ‘urefā

Déyeyin vaşfin ister-iseñ eger
Güyyā bir harāmī bel bekler

Çalem [ü] levha ile sevgendi
Ki kesici yatağıdur kendi [Devāt]¹²⁵

217

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilūñ

Nedür ol sebz-ķabā sürh-levin
Destüñe girer ise sen de sevin

Zīb-i dükkāñesi Mısr u Şām’uñ
Kız ķarındaşı-durur gül-fāmuñ

Şem‘a-i ķāfile-sālār-ı murād
Ola yanmağla vücūdı berbād

Şāmı var bu luğaz-ı bī-bedelūñ
Rūzın ‘ıyd étse n’ola her güzelūñ (?)

218

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün fe ‘ülün

Nedür ol kim vücūdı halka ni‘met
Muħaddeb-şüret ammā pāk-sīret

Mişāl-i ķurş-ı meh olsa nümāyān
Temāşası éder etfāli hayrān

¹²⁵ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 115.

Alup āgūşa bir aķ sādeli yār
Anuñla eylemekde ‘arz-ı dīdār

Degül nā-puhte vardur anda māye
Bulursa başda gāhī n’ola pāye

Édüp dest-i mülāyim anı taħmīr
Éder şibyānı vaşl-ı ni‘meti sīr

[Yumurtalı çörek]¹²⁶

219

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim burc [u] bārū şāhibi gūyā hişār
Bir resen-bāz-ı felek her gün içinde bī-ķarār

Şarķ [u] ğarbı seyr éder gāhīce mānend-i peri
Taşra çıķmaz merkezinden gāh olur leyl [ü] nehār

İki cānibden ķuşağı her ne semte ‘azm éder
Eksük olmaz ceyb [ü] dāmānında sīm ü zer hezār

Ķanda gitse bir refīķi var anuñ ammā şaķīl
Cānı yoķdur terk éde anuñla bulmuşdur medār

Meyli yoķ mīzān-ı ‘adlinde zamānuñ mürşidi
İrtifā‘-ı ķadr-ile ‘ālemde oldu nām-dār

[İrtifa‘]¹²⁷

220

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür başında tāc-ı Keyķubād
Ayağı mānend-i re’s-i nā-murād

¹²⁶ Nevres Kip, *a.g.t.*, s. 133.

¹²⁷ Ömer Hatunoğlu, *a.g.t.*, s. 95.

Éder mūy-miyānını gūyiyā
Çok maḳām-ı dil-güşāya āşinā

Kār-ı ‘ālem āsitānında nihān
Beste tār-ı zūlfine naḳş-ı cihān

Bir ayağ üzre kaçan eyler qarār
Olur ‘uşşāka nevāsı ğam-gūsār

Gūş-māl étdükçe söyler lāldür
Ġāfil olma bī-zebān faşşāldur [Kemān]¹²⁸

221

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne dil-cūdur ki ‘ālem müşteri
Laḥm u şaḥmından eşer yok bir deri

Ekli yok şürb-i müdāma mübtelā
Söylenür ağızından ḥalkuñ bī-riyā

Bilür anuñ ḳadrini ehl-i sefer
Kimisi ‘uryān kimi ḥil‘at giyer

Éylemez hīç āteş-ile ülfeti
Belki dā’im def‘ éder germīyyeti

Pāk-meşreb boynı bağı bir ğulām
Ser-fürü étmekle buldı iḥtirām

Ḥālını işrāb éder şāhib-derün
Étmez ammā olmayınca ser-nigün

Bir teneffüs étmese bi’l-ittifāk
Édemez ḥizmet boğar renc-i fevāk [Maṭara]¹²⁹

¹²⁸ Nevres Kip, *a.g.t.*, s. 48-49.

¹²⁹ Nevres Kip, *a.g.t.*, s. 90.

222

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Nedür ol kim mişāl-i şüret-i mäh
Sipāhiler anuñla oldu hem-rāh

Vérür cür'et gehī bāzū-yı merde
Gehī pā-māl olur bīhüde yérde

Girer āteşlere mişl-i semender
Görinür ekşer altı gözlü ejder

Esāsı oldu kaçır-ı çār-pānuñ
Nuķūşı reh-nümāsı kār-bānuñ

Nihān étme bilür merd-i sūhan-dān
Semend-i ṭab'-ile eylerse cevlān

(Gülle)

223

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim iki başlı bir yılan
Daḥme-i pihāna olmuş pāsbān

Naķş-ı gūn-ā-gūn ile şüret-nümā
Başlarından bağlanurlar dā'imā

Eyledükçe iķtizā bulur güşād
Gāh olur ammā güşādından fesād

Mest-i 'işķuñ destine girse o mār
Rence uğrar genc ile étmez karar

Dā'imā şarılmağa merd ü zene
Girdi biñ zīnetle zālim düzene

Ṭaşrada kim görse anı rāyegān
Çekdürür başın içeri bī-gümān

Ülfeti âdemle eyler dâ'imâ
Olmadı hayvân[a] aşlâ âşinâ (Uçkur)

224

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim bir ayaklu bir dede
Ney çalar kendi dönerken tekyede

Câni yokdur gerçi eyler âh u zâr
Rûh olur döndükçe aña rûzigâr

Der-be-der gezmez velî bir yeredür
Ayağı bağı da bir dilberdedür

Baş kabağ yalın ayakdur dönmesi
Mişlinüñ gâyet elezzdür yenmesi

Gah ayağından ururlar tomruğa
Gâh şâhbâz-veş alurlar yumruğa

Bestedür dâm-ı yed-i dilberde ol
Vızlayup çıksa bulur elbette yol (Arı)

225

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Nedür ol balı çok murğ-ı hevâyî
Dem-i pervâzda eyler şadâyı

Gehî bulur gehî bulmaz hevâsın
Gıdâ eyler benî Âdem gıdâsın

Vücüdı gerçi nevbet-hâne ammâ
Velî yok görmüş anda tabl u surnâ

Geçinür gerçi kim bād-ı hevâdan
Anı zann eyleme sen bād-bizen

Sefer hem dérdim aña der-vaşandur
Bilen bunı müdaqqıķ ehl-i fendür (Degirmen)

226

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şurfe ser-hōř-reftār
Murğdur ol velīķ merdüm-h‘ār

Néçe merdümleri o murğ yutar
Līķ yutduğı gibi yine şuşar

Böyle iken yine řıđār u kibār
Reh-güzerinden eylemekde güzār

Böyledür bunda hīç yoķdur söz
Ser ü pāyı anuñ olupdur yüz

Per ü bāli olup-durur envā‘
Açup anları eyler ol isrā‘

Bir ‘aceb řā’ir ü řināverdür
Nev‘-i insāna ol musahħardur

Şavb-ı maķşūda çünki müřıldur
Cümle ‘ālem aña muvāřıldur

Baħrīdür līķ aşlı berrīdür
Hem daħı fācirī vü berīdür

Ĥilmiyā oldı bu luğaz rengīn
Bunı ĥall édene gerek taħsīn (?)

227

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim cism-i vāħiddür iki a‘zāsı var
İkisinde de birer ‘aynı olup bel bel başar

Şokşalar barmaq gözine kirpügin kımratmaz ol
Lîk açar ağzını şunar öñinde ne ki var

Yédirirseñ şād olup raqş étmege başlar hemîn
Kendü hâline qosañ yémez yatur ne yem arar

İki ‘uzvı da münāsib bir birine yār olup
Gāhî ayrılrsa yine bir yérde éderler qarār

Bu luğaz fetħi müyesser kime olursa eger
Ey **Hulūşî** müjde olsun aña bā-seyr-i Hîşār (?)

228

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim iki dilli bir bölük ser-bāz dur
Parmaqıyla oynadur ādem o serv-i nāz dur

Bir yüzi bir aq maħbūba muqārin olsa ger
Çeşm-i giryānı anuñ bir kāşif-i dil-rāz dur

Eyle keşf éyler nihān-ı rāz kim ‘ālemlere
Şarq ile ğarba yayılrsa añlarım ki az dur

İki dillidür ki ammā oq gibi doğrudur ol
Qanda varsa rağbet éderler müferrih-sāz dur

Ey **Hulūşî** hoş luğazdur anı erbābı bilür
Kesseler başını söyler bir ‘aceb dil-bāz dur (?)

229

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür bir rind-i qallāş-ı cihān
Halvet içre kendüzin étmiş nihān

Bir enīs [ü] hem-demi vardur anuñ
Gūyiyā orta teli tanbürenüñ

İki şahş-ı bü'l-‘aceb kim sihre-kār
Birbiriyle olmuş anlar dil-figār

Biri bir turfe harīf-i çeşm-siyāh
Birinüñ serinde var ‘ucbe külāh

Gāh ‘Arab gāhī ‘Acem geh Arnabūd
Gāh Rūm geh Ermeni gāhī Yehūd

Gāh Türk ü gāh Laz u geh Fireng
Her dem eylerler biri biriyle ceng

Yek-zebān [ü] yek-dehān [ü] yek-demi
Kārın étse hurrem eyler ādemi

Şahn-ı meydān içre kim meşhūd olur
Bir nefesde cümleten nā-būd olur (?)

230

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Nedür ol keştī-i garrā-yı berrī
Ki ašlā görmemiş ‘ālemde bahri

Sütünü gūyiyā mānend-i süllem
Binā ü kārı gāyet ile muhkem

Velī bī-cān ammā cānı vardur
Şıķılur alb[i] gāyet ile dardur

Yürür dā’im velīkin menzil almaz
Ki ammā kārđan da gērü almaz

Aķıdur dā’imā dühni dehenden
Gelür rızķı anuñ küh-ı kühenden

Bélinde vardur anuñ bir uşağı
Yürür ammā yine başı aşığı (?)

231

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol kaçır-ı dilkeş [ü] zîbā
Hezār-ı pāreden düzülme binā

Vardur anuñ hezār manzarası
Açılır gāh-be-gāh penceresi

Mu‘tekif anda bir vücūd-ı naḥîf
Ten-i nizār gāyet-ile za‘îf

Şoḥbetine kamu cihān müştāk
Ale’l-ḥuşûş zümre-i ‘uşşāk

Perdeden taşra çıkmaz ol dilber
Mûsikî ‘ilmini oğur ezber

Gāh eyler maḳāmını tebdîl
Geh ṭurup dersini éder tescîl

Ḥār-ı hecr-ile sînesi şerḫa
Vaşfi gelmez lisān-ile şerḫa

Bu luğaz fetḫini kim eylese ḫal
Hezār-ı āferînler aña maḫal (?)

232

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ḳaddi ḫam bir nev-cüvān
Nîm ten-durur libāsı her zamān

İki başı vardur anuñ bî-gümān
Her başında bir ḳulağı var ‘ıyān

Güşı bend olduḳça saḫt [u] germ olur
Kakül-i dilber gibi geh nerm olur

Mârlar olur miyânından revân
Geh kıamusın çâha şalar beş ‘alâm

Bir büt-i ra‘nâ aña hizmet éder
Yek ayâğ üzre turup sine girer

On ‘aded kimse aña huddâmdur
İsmi yüz on bir ‘adedle tâmdur

(?)

233

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bir siyeh perçemlü yalın yüzlü yâr
Sîm sîmâ hûb zerrîn tâcı var

Şehr-i Şâm’uñ şâhı geymiş tâc-ı zer
Her yaña eyler otağıyla sefer

Bir nefes peyk-i şabâ anı eger
Taşra bulsa hânedan tâcın kıapar

Şubh érişince uyur h‘âba varur
Yine bir zengî érişür uyanur

[Mûm/Şamdan/Fânus]¹³⁰

234

Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Nedür ol şey ki dört ayağı var
Câ-nişîn olmış édemez reftâr

Mihr[i] görmez nigâh-ı kütâhı
Rü’yet eyler rûz [u] şeb mâhı¹³¹

Halk anı bî-günâh iken bağlar
Aña her kim baķar görür ağlar

¹³⁰ Nevin Çakıroğlu, *a.g.t.*, s. 67.

¹³¹ Bu mısradâ vezin bozuktur.

Olup iflāsı faşl-ı germāya
Düşdi vaqt-i ğınāsı sermāya

Dāmen açsa olur o şahş-ı za'īm
Bir etek dolusu sebīke-i sīm

Gāh olur eline girer mercān
Gösterür geh kılıç gehī kalkan

Ḥarfine bak¹³² ne imiş añla me'āl
Dāl yanında nūmı eyle ḥayāl [Ṭālibān]¹³³

235

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Ol nedür kim müdām anuñ şekli
Meh gibi bedr ola geh ola hilāl

Dört başı üç ayağı iki yüzi
'Ömri ola cihān içinde dü sāl

Zer [ü] sīm olur kütı dā'im¹³⁴
Zer [ü] sīme n'ola olursa vişāl

Geh olur yéryüzinde sākin olur
Geh maḳāmı olur rü'ūs-i cibāl

Ḳarañu gécelerde éde zuhūr
Gündüzün işi ola ḥvāb [u] ḥayāl

Deheninde tıtar imiş zībaḳ
Görinür sāyesi çü naḳş-ı ğazāl

İsminün evveli vü āḫiri bir
Ola bāḳī ḥurūfi cümlesi dāl

¹³² Ḥarfine baḳ: Baḳ ḥarfine Y

¹³³ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 83-84.

¹³⁴ Bu mısradā vezin bozuktur.

Kim ki feth eyler ise bu luğazı
Mişli anuñ cihānda ola muhāl

(?)

236

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim kâmetin eyler dü-tā
Kârı anuñ doğruluqla bî-riyā

Küdek-āsā gāh oynar taş-ile
Çulluq eyler lîk cān [u] baş-ile

Himmet ister bir siyeh-rüdan müdām
Kesmeyüp ümmîdin eyler iltiyām

Ekşer olmaz ābsuz ol hū-be-hū
Pāklük olmışdur aña nîk hū

Çul 'ayıbsuzdur ki kāmildür çatı
Yüzi ağıyla éder hem hürmeti

Çarh içre var mı öyle sîm-ten
Āyine-veş pür-ziyā olmuş beden

Şeş hurûf üzre-durur ismi şehā
Ya'ni kim hā altı anuñ ustura

(Ustura)

237

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim menba'ı arz [u] semā
Cümle şey éden alur neşv ü nemā

Hilqati Ādem'den esbaq bî-gümān
Ādem'üñ bir cüz'i oldı bil hemān

Bir müşavvir kişidür ol pür-hüner
Yek nigāh-ile seni taşvîr éder

Kendi řāf-dil olduğı-çün gör hele
Dürlü dürlü reng éderler kendüye

‘Asker-i Tātār gibi aqın éder
Bī-ser ü bī-pā iken durmaz gider

Penbenden yumşak iken bī-iřtibāh
Gāh olur mişli hācer hāli tebāh

Néçe yüz biñ kimseyi qılmış telef
İ‘timād olmaz démiş aña selef

Ger řorarsañ mācerādan ey ‘azīz
Reng ü bŷyı yoqdur ammā pek lezīz (?)

238

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim ben dağı bilmem nedür
Cümlenüñ maqbŷli bir zībendedür

Ėam-gŷsār olmaz bunuñ gibi saña
Bile ağlar bile güler dā’imā

Gerçi sengīndür o zāt-ı hoş-nümā
Üf déseñ uçar miřāl-i sīmyā

Gündüz ol qarşu çıkar mihmānına
Géceler varılmaz anuñ yanına

Hānesinden gāh [ü] geh rağbet éder
Bilmezüz qandan gelür qanda gider

Ben dédüm kimsüñ nedür aduñ senüñ
O dédi kimsüñ nedür aduñ senüñ (Gölge)

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol nedür kim çār-pāy [ü] çār-rū
İçi t̄aşı birdür ammā şaht-rū

Bir şalābetlü dil-āver pehlevān
Görse Rüstem heybet alurdu hemān

İşte meydān déyü sürmiş herkes at
Eylemiş bu ‘arşada çok şāh māt

Şāl-ħurde lākin ammā zindedür
Kimse bilmez anı қаnğı dīndedür

Ayağ[1] üstinde durur rüz u şām
Ya‘ni kim eyler ziyāret şubḥ u şām

Hīç eşer étmez aña şayf [ü] şitā
Hem daḥı alnında yoқdur būriyā

Yümniyā bunı bulursa kim tamām
Қız Қulesi anuñ olsun ve’s-selām (?)

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nedür ol ‘ucb u şüret-i bī-cān
Oldı dā’im muқārin-i sultān

Ne ‘aceb olsa kendüsi bī-tāb
Қullanur dā’imā anı küttāb

Zeyy-i Bektāşiyāna étدی duḥül
Getürürse ‘aceb midür keşkül

Bī-mecāl iken ol sütüde-şifāt
Nāz-ile gāh gösterür ḥarekāt

Nāz-perverdedür éder her bār
Nereye sāye şalsa anda qarār

O siyehdür egerçi ma'nāda
Gümüş alınlarında āmāde

Beñzedürlerdi erre-i nefse
Nefs-i vābesteye beñzemese ¹³⁵ [Mühür]¹³⁶

241

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Nedür ol şüret-i 'acīb ü ğarīb
Saña vaşf édemem 'ale't-tertib

Ḳāmeti dörtdür ya beş seredür
Ḳuḳla gibi bir özge masharadur

Meclis-i pādişāha varsa eger
Duramaz bī'z-zarūre naḳş eyler

Ādemī-zād iken o ṭurfe-liḳā
Olmış ammā ki nāḳışü'l-a'zā

Déyemem saña bundan al hişşe
Boyu gāyet küçükdür el-ḳışşa

Şalına şalına gider ekşer
Pek bakılsa topal degül akşar

Yér içer şayfda şitāda daḳı
Bulunur zümre-i nisāda daḳı

Étdi ḥayvān olanları ammā
Kim Midillü ceziresin me'vā

¹³⁵ Bu mısradā vezin bozuktur.

¹³⁶ Nevres Kip, *a.g.t.*, s. 67-68.

Kimse men' edemez eder o fuzül
Ekşerî bezm-i pâdişâha duhül

Bilinürse 'aceb midür nâmı
Çavm-i Ye'cüc'e beñzer endamı [Cüce]¹³⁷

242

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol nedür kim cümle halk olmuş anuñ efgendesi
Nâmı 'Anber cariyе Hindü 'Arab nâzendesi

Hayliden âvâze-i hüsni anuñ düşmiş dile
Farı-ı hüsninden gezer halk arasında zarf-ile

Dem-be-dem 'uşşâkı zâr-ı vuşlatı eyler hayâl
Ayağın būs étmedükçe sîneye çekmek muhâl

Âteşin-meşreb siyeh-dildür mürüvvet kânıdır
Çal'a-i Fağfūr ile Çin ü 'Acem sultânıdır

Bu luğaz esrârınıñ bir ferde açmam aşlını
Tâ ki ihsân étmedükçe dest-i nağme mislini
[Kahve]¹³⁸

243

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Nedür ol kelle-i pâk-i müdevver
Anı deryâ içinde şayd ederler

Aña muhtâcdur a'lâ vü ednâ
Eti yénmez garâbet bunda ammâ

Çoğa püşişle édüp 'izz ü ikrâm
Ki anı gezdürür yanında huddâm

¹³⁷ Salih Demir, *a.g.t.*, s. 84.

¹³⁸ Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 125-126.

Egerçi bir şey ekl étmez o bî-hüş
Velî deryâları verseñ éder nüş

Éderlerse ‘aceb mi aña tevķîr
Éder herkes anuñla çirki tañhîr (Sünger)

244

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Nedür ol kim mütelevvin hareket
Şüretâ merdüm-i şāhib-miknet

‘Aklı var lîk şu‘ûrı yokdur
Tām-ı hilķatde kuşûrı yokdur

Hırşa şüret véreyim dërseñ eger
Anı farz eyle heyülâ-yı şuver

Ol muķaddem aña eş‘aş tâlî
‘İlm-i mantıķda derümü hālî [Dilsiz]¹³⁹

245

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

Ne zevraķdur ki ismi şāha mensüb
Sütün-ı ber-sütün bir özge üslüb

O keştî baħrı aşlā görmemişdür
Velîkin ķarda çok yürümişdür¹⁴⁰

Ne hikmetdür gelür gāhî aña cān
Yürür ammā yine yérinde her an

Gelince cān olur rızķına tālîb
Gelen rızķı yutar ķalîb-be-ķalîb

¹³⁹ Ömer Hatunoğlu, *a.g.t.*, s. 60.

¹⁴⁰ Bu mısradā vezin bozuktur.

Pek iñler şıkılır yağın arıdur
Görenler zann éderler o diridür

Dönerek ‘ākıbet düşer helāke
Gözi yaşı karışur āb [ü] hāke

Bu nuṭkuñ noḡta remzini duyunca
Bezer cāndan zamīri fehm édince **(Bezırhāne)**

246

Fā‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ol nedür kim sezā-yı şāhāndur
Muḡhik-i bezm-i pādişāhāndur

Nān içün var yanında zenbīli
‘Acem olurdı olsa mendīli

‘Acemīdür ne söz bilür ne hüner
Līk Hindūca az ü çok añlar

Mestdür keyf-ile olur meskūr
İsmi Ḳur’ānda böyledür mestūr

Fi’l-meşel oldı ḡarbāl saḡḡā
Olsa nāmı ṭulumcı başı sezā

Bilmemek bunu saña pek alçaḡ
Ey kulaḡını döḡdügüm aḡmaḡ **[Fil]**¹⁴¹

247

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ol ne şeydür ki ‘ulüvv-i şānı var
Bir iki üç vech-ile ‘unvānı var

¹⁴¹ Fatma Betül Arıkan, *a.g.t.*, s. 96.

Cānı yokdur gerçi taḥrīk étseler
İttibā‘ édüp muḥarrikle gider

Ata binse zālim [ü] ḡaddār olur
Atdan inse şeyḥ-i ḡīsūdār olur

Geh sebebdür memleket taḥrībine
Gāh bādīdür anuñ taşvībine

Gāh eyler kāfiristāna sefer
Gāh mülk-i ehl-i İslām’ı gezer

İhtiyār étmez mu‘ayyen mezhebi
Böyle iken yine ‘ālī kevkebi

Birbirinden olsalar bunlar cüdā
Olalar kesr-i ne‘ūze mübtelā

Bu rumūzı her kim eylerse ‘iyān
Véreyim üçin birin bī-imtinān [Tüg]¹⁴²

248

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nedür ol ism-i ḥoş-āyende-nümā
Ma‘nī vü şüreti birdür gūyā

Pāy-ı mihr ü meh aña ḥarf-i düvīm
Ḥarf-i ‘illetdür aña ḥarf-i süvīm

Nūr var çehre-i zībāsında
Noḡta çok ism-i müsemmasında

Fārsī vü ‘Arabīsinde bile
Görinür şüreti üç noḡta ile

¹⁴² Havva Laçın, *a.g.t.*, s. 90.

Üç nuqat rüyına düşmiş ammā
Fürs'de zīr ü Arab'da bālā

Kim ki feth eyler ise bu bābı
Aña yérden göge taḥsīn **Nābī** (?)

249

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ol nedür kim yılda bir eyler zuhūr
Sākin olur sāyesinde mār [u] mūr

Geh hilāl olur o meh gāhī tamām
Yérde gökde var aña iki maḳām

Māh on beşde o beşde bedr olur
Bu ḥesābı fehm éden zī-ḳadr olur

Her kimüñ ḳarşısına gelse o māh
Cünbüşi ḳalmaz anuñ bī-iştibāh

Gāhi zabṭ eyler iki şaḥsın biri
Kim taḥarrük édemez anuñ biri

Yok aña cūd [ü] kerem içre meşīl
Hem odur baḥş [u] dihişde bī-'adīl

Şakirā cezm eyledüm ki bu luğaz
'Uḳdedür kim bir aḥad ḥall édemez (?)

SONUÇ

Eserimiz, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337 numarada kayıtlı lugaz mecmuasıdır. 249 lugazdan oluşan bu mecmua çeviriyazı yöntemiyle günümüz alfabesine aktarılmıştır.

Eserin hangi yüzyıla ait olduğu belirtilmemiş olup müstensihî hakkında da herhangi bir ibare mevcut değildir. Fakat lugazı bulunan şairlerden yola çıkarak ait olduğu dönem hakkında tahmin yürütülmüştür.

Bu mecmua üzerine yaptığımız inceleme sonucunda 249 şiirden 153'ünün şairi bilinip 95'inin şairi bilinmemektedir. Mecmuada 35 farklı şairin lugazı bulunup bu lugazların önemli bir kısmı Reşid, Neyli Efendi ve 'İzzet'e aittir. Eserde sadece Reşid'in tespit edilen 74 lugazı bulunmaktadır.

Metnimizde daha çok mesnevi nazım şekli tercih edilmiş olup 249 lugazın 223'ünde mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Diğer lugazlar gazel ve kıt'a nazım şekliyle kafiyelenmiştir. Eksik sayfalar olması dolayısıyla 41. lugazın nazım şekli tespit edilememiştir. 166. lugaz ise sonradan eklenmiş olma ihtimaliyle tek bir beyit halinde yazılmasından dolayı nazım şekli belirlenememiştir.

Lugazların dil özelliklerine baktığımızda halkın kolayca anlayacağı günlük konuşma dili kullanılmıştır. Bunun yanında Arapça-Farsça kısımlar asgari düzeyde de olsa bulunmaktadır.

Birçok lugazın cevabı mecmuada mevcuttur. Bazılarının cevapları lugazın altına yazılmış olup bazılarının ebced hesabıyla gizlenmiştir. Cevabı bulunmayan lugazların ise Nevin Çakıroğlu'nun Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1542'de kayıtlı Muamma-Lugaz Mecmuası (İnceleme-Metin), Nurgül Ayar; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567'deki lugaz mecmuası (vr. 245-280 metin-inceleme), Ömer Hatunoğlu, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567'deki lugaz mecmuası (vr. 334b-383b) (İnceleme-Metin), Orhan Çağrı Sarıhan; Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuasının (01b-50a) çeviriyazımı ve incelenmesi, Fatma Betül

Arıkan; Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuasının (50a-90b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi, Salih Demir; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719'daki lugaz mecmuası (vr. 1b - 39a, İnceleme-Metin), Hava Laçın; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuasının (39b-80a) Çeviriyazımı ve İncelenmesi, Nevres Kip; Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuasının (80b-121b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi, Eren Ertürkoğlu'nun Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin) mecmuaları taranarak cevapları tespit edilmiştir. Bunların yanında cevabına ulaşamayan lugazlar da bulunmaktadır.

Cevaplardaki nesnelere yola çıkarak yazıldıkları dönemin sosyal ve günlük hayatıyla ilgili de pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür. Günlük hayattan nesne, eşya, uzuv isimleri, hayvan gibi somut; bazen de akıl, baht, irfan gibi soyut isimlere yer verilmiştir. Ayrıca bazı müstehcen ifadeler de bulunmaktadır.

Bazı lugazların cevabı metin içerisinde kelime oyunu yapılarak verilmiştir. Bunların da daha çok zekâyı, kavrama gücünü ve düşüncüyü geliştirme maksadıyla kullanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AMİD, Hüseyin, “*Ferheng-i Fārisī-i Amīd*”, Tahran, Çaphāne-i Tābiş, 1389.
- ARIKAN, Fatma Betül, *Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuasının (50a-90b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- AYAR, Nurgül, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567’deki lugaz mecmuası (vr. 245-280 metin-inceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- CANIM, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2016, s.126.
- CLAUSON, Sır Gerard, “*An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford*”, At The Clarendon Press, 1972.
- ÇAKIROĞLU, Nevin, *Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1542’de kayıtlı Muamma-Lugaz Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- ÇALDAK, Süleyman, “*Nāli Divanı*”, İstanbul, Kesit Yayınları, 2010.
- DEMİR, Salih, *Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719’daki lugaz mecmuası (vr. 1b - 39a, İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim, *18.yy şairi Mustafa Fennî Divan İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez no: 249576).
- DEVELLİOĞLU, Ferit, “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*”, Ankara, Aydın Kitabevi, 2010.
- DİLÇİN, Cem, “*Yeni Tarama Sözlüğü*”, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

- DURMUŞ, İsmail, *Lugaz*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.27, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayın evi, 2003, s.221.
- ERTÜRKOĞLU, Eren, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin)* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- GÜNEŞ, Bahadır, *Bir Muamma ve Lugaz Metni Hakkında Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 4/2 2015*, Türkiye, s.526-545.
- HATUNOĞLU, Ömer, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 567'deki lugaz mecmuası (vr. 334b-383b) (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- KAHRAMAN, Bahattin, *Vahid Mahtumi: Hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve eserlerinin tenkidli metni*, cilt: 1, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995. YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez no: 42412).
- KILIÇ, Atabey, *Ahmed Neyli Divan'ı*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994, YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez no: 27364).
- KİP, Nevres, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuasının (80b-121b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- LAÇİN Havva, *Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719 numaralı lugaz mecmuasının (39b-80a) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- MACİT, Muhsin, *Nedim Divanı: İnceleme-tenkidli metin*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994, YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez no: 36994).

- MEHMET ABBAS EFENDİZADE, *Haşmet Divân-ı Hâşmet*, İstanbul, 1257.
- ÖZYILMAZ, Kezban, *Kāmi hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve Divan'ının tenkidli metni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1994, YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez no: 30408).
- REDHOUSE, James W. *“An English And Turkish Dictionary”* Beirut, Librairie Du Liban, 1987.
- SARIHAN, Orhan Çağrı, *Ali Emiri Manzum 718 numaralı lugaz mecmuasının (01b-50a) çeviriyazımı ve incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- STEINGASS, F. *“Persian-English Dictionary”*, Beirut, Librairie Du Liban Publishers, 1998.
- TARLAN, Ali Nihat, *Divan Edebiyatında Muamma*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1936.
- UZUN, Mustafa, *Lugaz (Türk Edebiyatı)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.27, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayın evi, 2003, s.222.
- ÜST, Sibel, *Lugaz ve Nedim'den Bir Örnek*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/1 2014, s. 210-217.
- YENİKALE, Ahmet, *Sümbülzāde Vehbi Divanı* Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.